

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

อภินิหาร พระยา

(พระคาสณสกุณมิต)

๑. กน

ปจฺเจกจิตฺตา ปุณฺณ สหฺพสตุตา

ประดาสัตว์ ต่างคนก็แต่ละจิตแต่ละใจ

[๐๑.๐๑]

(๒๗/๑๘๒๗*)

นนานาทิฏฺฐิเก นานยิสฺสสิ เต

มนุษย์ทั้งหลายต่างความคิดต่างความเห็นกัน ท่านจะ
กำหนดให้คิดเห็นเหมือนกันหมด เป็นไปไม่ได้

[๐๑.๐๒]

(๒๗/๗๓๐)

* ตัวเลขในวงเล็บ

[] คือ [หมวดที่ . ภาษิตที่]

() คือ ที่มาในพระไตรปิฎก (เล่ม/ข้อ)

ยถา น สกกา ปฐวี สมายํ

กาตุํ มนุสฺสเสน ตถา มนุสฺสสา

แผ่นดินนี้ ไม่อาจทำให้เรียบเสมอกันทั้งหมดได้ ฉันใด
มนุษย์ทั้งหลายจะทำให้เหมือนกันหมดทุกคนก็ไม่ได้
ฉันนั้น

[๐๑.๐๓]

(๒๗/๗๓๑)

เยเนว เอโกลกเต ปสํสํ

เตเนว อญฺโฆ ลกเต นินฺหิตารํ

เหตุอย่างหนึ่ง ทำให้คนหนึ่งได้รับการสรรเสริญ
เหตุอย่างเดียวกันนั้น ทำให้อีกคนหนึ่งได้รับการนิทา

[๐๑.๐๔]

(๒๗/๑๘๓๖)

ตถเวกสุส กฤษณั ตถเวกสุส ปาปกัง
ตสฺมา สพุพฺ น กฤษณั สพุพฺ วาปี น ปาปกัง

สิ่งเดียวกันนั้นแหละ ดีสำหรับคนหนึ่ง แต่เสียสำหรับ
อีกคนหนึ่ง เพราะฉะนั้น สิ่งใดๆ มิใช่ว่าจะดีไปทั้งหมด
และก็มีไฉ่จะเสียไปทั้งหมด

[๐๑.๐๕]

(๒๗/๑๒๖)

อุกุกกุเจ สุรมิจฺจนฺติ มนฺตีสฺส อุกฺกุหฺลํ
ปิยญฺจ อนฺนปानมฺหิ อตุเถ ชาเต จ ปณฺหิตํ

เมื่อเกิดเหตุร้ายแรง ย่อมต้องการคนกล้าหาญ
เมื่อเกิดข่าวตื่นเต้น ย่อมต้องการคนหนักแน่น
เมื่อมีข่าวน้ำบิรุรณ์ ย่อมต้องการคนที่รัก
เมื่อเกิดเรื่องราวลึกซึ้ง ย่อมต้องการบัณฑิต

[๐๑.๐๖]

(๒๗/๑๒๖)

อลโส คีหิ กามโกคิ น สาธุ
 อสญญโต ปพฺพชิตโต น สาธุ
 ราชา น สาธุ อนิสम्मการี
 โย ปญฺหิตโต โกธโน ตํ น สาธุ

คฤหัสถ์ชาวบ้าน เกียจคร้าน ไม่ดี
 บรรพชิตไม่สำรวม ไม่ดี
 ผู้ครองแผ่นดินไม่ใคร่ครวญก่อนทำ ไม่ดี
 บัณฑิตมักโกรธ ไม่ดี

[๐๑.๐๗]

(๒๗/๒๑๗๕)

ทกุํ คหปตํ สาธุ สํวิภุขญจ โภชนํ
 อหาโส อตฺถลาเภสุ อตฺถพฺยาปตฺติ อพฺยโก

ผู้ครองเรือนขยัน ดีข้อหนึ่ง
 มีโภคทรัพย์แล้วแบ่งปัน ดีข้อสอง
 ถึงที่ได้ผลสมหมาย ไม่เหลิงลอย ดีข้อสาม
 ถึงคราวสูญเสียประโยชน์ ไม่หมดกำลังใจ ดีครบสี่

[๐๑.๐๘]

(๒๗/๑๑๗๕)

น มขุเขถ ยสํ ปตุโต
ข้อหนึ่ง ได้ยศแล้วไม่พึงมา

น พยาธะ ปตฺตสํสยํ
ข้อสอง ถึงมีเหตุอาจถึงแก่ชีวิต ไม่พึงใจเสีย

วายเมถว กิจฺเจสุ
ข้อสาม พึงพยายามทำกิจทั้งหลายเรื่อยไป

สํวเร วิวรานิ จ
ข้อสี่ พึงระวังตนมิให้มิช้องเสีย

[๐๑.๐๙]

(๒๘/๒๒๖)

ทูลลโก องคสมุปนโน

คนที่มีคุณสมบัติพร้อมทุกอย่าง หาได้ยาก

[๐๑.๑๐]

(๒๗/๓๐๐)

สนนตา ยนฺติ กุสุพฺภา ตฺวณฺหิ ยนฺติ มโหฺทธิ
ห้วยน้ำน้อย ไหลดั่งสนั่น ห้วยน้ำใหญ่ ไหลนิ่งสงบ

ยฺทฺทนํ ตํ สนฺติ ยํ ปุริ สนฺตเมว ตํ
สิ่งใดพร่อง สิ่งนั้นดั่ง สิ่งใดเต็ม สิ่งนั้นเงียบ

อหฺมกฺขมฺภูปโม พาลो รหฺโท ปุโรว ปณฺทิตो
คนพาลเหมือนหม้อมีน้ำครึ่งเดียว บัณฑิตเหมือนห้วงน้ำ
ที่เต็ม

[๐๑.๑๑]

(๒๕/๓๘๙)

โย จ วสฺสสตํ ชีเว กุสฺสโต หินฺนวีริโย
เอกาหํ ชีวิตํ เสยฺโย วิริยํ อารภโต ทพฺหํ

ผู้ใดเกียจคร้าน หย่อนความเพียร ถึงจะมีชีวิตอยู่ได้
ร้อยปี ก็ไม่ดีอะไร ชีวิตของผู้เพียรพยายามจริงจั่งมั่นคง
เพียงวันเดียวยังประเสริฐกว่า

[๐๑.๑๒]

(๒๕/๑๘)

มาเส มาเส สหสฺเสน	โย ยเชถ สตํ สมํ
เอกญจ ภาวิตตฺตานํ	มฺหุตฺตมปี ปุชเย
สา เยว ปุชฺณา เสยฺโย	ยญฺเจ วสฺสสฺตํ หุตํ

ผู้ใด ใช้ทรัพย์จำนวนพัน ประกอบพิธีบูชาทุกเดือน
สม่ำเสมอตลอดเวลาร้อยปี การบูชานั้นจะมีค่า
มากมายอะไร การยกย่องบูชาบุคคลที่อบรมตนแล้ว
คนหนึ่ง แม้เพียงครู่เดียวประเสริฐกว่า

[๐๑.๑๓]

(๒๕/๑๘)

น ขจุจา วสฺโส โหติ
ใครๆ จะเป็นคนเลวเพราะชาติกำเนิด ก็หาไม่
น ขจุจา โหติ พฺราหฺมโณ
ใครๆ จะเป็นคนประเสริฐเพราะชาติกำเนิด ก็หาไม่

กมฺมุนา วสฺโส โหติ
คนจะเลว ก็เพราะการกระทำ ความประพฤติ
กมฺมุนา โหติ พฺราหฺมโณ
คนจะประเสริฐ ก็เพราะการกระทำ ความประพฤติ

[๐๑.๑๔]

(๑๓/๗๐๗)

เนสา สภา ยตถ น สนฺติ สนฺโต

ลัตบุรุษไม่มีในชุมชนใด ชุมมนั้นไม่ชื่อว่าสภา

[๐๑.๑๕]

(๑๕/๗๒๕)

น กามกามา ลปยฺนฺติ สนฺโต

ลัตบุรุษไม่ปราศรัยเพราะอยากได้กาม

[๐๑.๑๖]

(๒๕/๑๗)

สนฺโต น เต เย น วทฺนฺติ ธิมฺมํ

ผู้ใดไม่พูดเป็นธรรม ผู้นั้นไม่ใช่ลัตบุรุษ

[๐๑.๑๗]

(๑๕/๗๒๕)

สุขเบน บุญญา อถวา ทุกเบน
น อัจฉาจารย์ ปณฺทิตา ทสฺสยณฺติ

บัณฑิต ได้สุข หรือถูกทุกข์กระทบ ก็ไม่แสดงอาการ
ขึ้นๆ ลงๆ

[๐๑.๑๘]

(๒๕/๑๗)

เอวมเว มนุสฺเสสฺส ททโร เจปิ ปญฺญวา
โส หิ ตตฺถ มหา โหติ เนว พาลโ สริริวา

ในหมู่มนุษย์นั้น ถึงแม้เป็นเด็ก ถ้ามีปัญญา ก็นับว่า
เป็นผู้ใหญ่ แต่ถ้าโง่ ถึงร่างกายจะใหญ่โต ก็หาเป็น
ผู้ใหญ่ไม่

[๐๑.๑๙]

(๒๗/๒๕๕)

น เตน โส เถโร โหติ เยนสุส ปลิตฺติโร
 ปรีปุกโก วโย ตสุส โมมชิตฺตโนติ วุจจติ

คนจะชื่อว่าเป็นผู้ใหญ่ เพียงเพราะมีผมหงอก ก็หาไม่
 ถึงวัยของเขาจะหง่อม ก็เรียกว่าแก่เปล่า

[๐๑.๒๐]

(๒๕/๒๙)

ยมฺหิ สจฺจญฺจ ฐมฺโม จ อหิสา สญฺญโม ทโม
 ส เว วนฺตมฺโล ติโร โส เถโรติ ปวุจจติ

ส่วนผู้ใดมีสัจจะ มีธรรม มีอหิงสา มีสัจญมะ มีทมะ
 ผู้นั้นแลเป็นปราชญ์สลัดมลทินได้แล้ว เรียกได้ว่าเป็น
 ผู้ใหญ่

[๐๑.๒๑]

(๒๕/๒๙)

น นคฺคจริยา น ขฎฺฐา น ปงฺกา
นนานาสกา ตณฺหิตลสาธิกา วา
โรหิตลํ อุกุกฺกิปฺปธานํ
โสเธนฺติ มจฺจํ อวิติณฺณงฺขํ

มิใช่การประพาดติดนเป็นซีเปลือย มิใช่การเกล้าผมทรงขฎฐา
มิใช่การบำเพ็ญตบะนอนในโคลนตม มิใช่การอดอาหาร
มิใช่การนอนกับดิน มิใช่การเอาฝุ่นทาตัว มิใช่การตั้งทำ
นั่งดอก ที่จะทำให้นักบวชวิเศษได้ ในเมื่อความสงสัยยังไม่สิ้น

[๐๑.๒๒]

(๒๕/๒๐)

อลงฺกโต เจปิ สมํ จเรยฺย
สนโต ทนโต นิยโต พุรุมฺจารี
สพฺเพสุ ภูเตสุ นิธาย ทณฺท์
โส พุราหฺมโณ โส สมโณ ส ภิกฺขุ

ส่วนผู้ใด ถึงจะตกแต่งกาย สวมใส่อาภรณ์ แต่หาก
ประพาดติดชอบ เป็นผู้สงบบ ฝึกอบรมตนแน่วแน่ เป็นผู้
ประพฤติธรรมอันประเสริฐ เลิกละการเบียดเบียนปวง
สัตว์ทั้งหมดแล้ว ผู้นั้นแล จะเรียกว่าเป็นพราหมณ์
เป็นสมณะ หรือเป็นพระภิกษุ ก็ได้ทั้งสิ้น

[๐๑.๒๓]

(๒๕/๒๐)

โย พาโล มณฺณติ พาลุํ
 ปณฺทิตฺโต วาปี เตน โส
 พาโล จ ปณฺทิตมานิ
 ส เว พาโลติ วุจฺจติ

ผู้ใดเป็นพาล รู้ตัวว่าเป็นพาล ก็ยังนับว่าเป็นบัณฑิต
 ได้บ้าง ส่วนผู้ใดเป็นพาล แต่สำคัญตนว่าเป็นบัณฑิต
 ผู้นั้นแล เรียกว่าเป็นพาลแท้ๆ

[๐๑.๒๔]

(๒๕/๑๕)

สาธุ โย ปณฺทิตฺโต นาม น เตว อติปณฺทิตฺโต

อันว่าบัณฑิตนั้นดีแน่ แต่ว่าบัณฑิตเลยเถิดไปก็ไม่ดี

[๐๑.๒๕]

(๒๗/๑๘)

น หิ สหุเพสุ จานesu ปุริโส โหติ ปณฺทิตो
อิตฺถิปี ปณฺทิตา โหติ ตตฺถ ตตฺถ วิจฺญานา
บุรุษจะเป็นบัณฑิตในทุกสถานก็หาไม่ สตรีมีปัญญา
ยังเห็นในการณ์นั้นๆ ก็เป็นบัณฑิต

[๐๑.๒๖]

(๒๗/๑๑๔๑)

น หิ สหุเพสุ จานesu ปุริโส โหติ ปณฺทิตो
อิตฺถิปี ปณฺทิตา โหติ ลหฺมตฺถํ วิจินฺติกา
บุรุษจะเป็นบัณฑิตในทุกสถานก็หาไม่ สตรีคิดการได้
ฉับไว ก็เป็นบัณฑิต

[๐๑.๒๗]

(๒๗/๑๑๔๒)

ยสํ ลหฺมณํ ทุมฺเมโก อนตฺถํ จรติ อตฺตโน
อตฺตโน จ ปเรสญจ หีสาย ปฏิปชฺชติ
คนทราวมปัญญา ได้ยศแล้ว ย่อมประพฤติแต่การอันไม่
เกิดคุณค่าแก่ตน ปฏิบัติแต่ในทางที่เบียดเบียนทั้งตน
และคนอื่น

[๐๑.๒๘]

(๒๗/๑๒๒)

อุษณตติพลา พาลา

ขุมกำลังของคนพาล คือการจ้องหาโทษของคนอื่น

นิษณตติพลา ปณทิตา

ขุมกำลังของบัณฑิต คือการไตร่ตรองโดยพินิจ

[๐๑.๒๙]

(๒๓/๑๑๗)

นินฺทนต์ิ ตฺณฺหิมาสินิ

คนนั่งนิ่ง เขาก็นินทา

นินฺทนต์ิ พหุภาสินิ

คนพูดมาก เขาก็นินทา

มิตภาณมปิ นินฺทนต์ิ

แม้แต่คนพูดพอประมาณ เขาก็นินทา

นตฺถิ โลเก อนินฺทิตโต

คนไม่ถูกนินทา ไม่มีในโลก

[๐๑.๓๐]

(๒๕/๒๗)

น จาหุ น จ ภวิสฺสติ น เจตรหิ วิชฺชติ
เอกนฺตํ นิรุทฺติโต โปโส เอกนฺตํ วา ปสํสํติโต

คนที่ถูกนินทาอย่างเดียว หรือได้รับการสรรเสริญ
อย่างเดียว ไม่เคยมีมาแล้ว จักไม่มีต่อไป ถึงในขณะนี้
ก็ไม่มี

[๐๑.๓๑]

(๒๕/๒๗)

ยถุเจ วิญญู ปสํสนฺติ อนฺนุจิจ สฺเว สฺเว
..... โก ตํ นิรุทฺติตฺมรหติ

แต่ผู้ใด วิญญูชนพิจารณาอยู่ทุกวันๆ แล้วกล่าวสรรเสริญ
... ผู้นั้น ใครเล่าจะควรถิเตียนเขาได้

[๐๑.๓๒]

(๒๕/๒๗)

ครหาว เสยฺโย วิญญูหิ ยถุเจ พาลปฺปสํสนา

วิญญูชนตำหนิ ดีกว่าคนพาลสรรเสริญ

[๐๑.๓๓]

(๒๖/๓๘๒)

ปริภูโต มุทุ โหติ อติตักฺโข จ เวรวา

อ่อนไป ก็ถูกเขาดูหมิ่น แข็งไป ก็มีภัยเวร

[๐๑.๓๔]

(๒๗/๑๗๐๓)

อนุมฺมุณี สมาจเร

พึงประพฤติให้พอเหมาะพอดี

[๐๑.๓๕]

(๒๗/๑๗๐๓)

๒. ฝึกตน-รับผิดชอบตน

สนาถา วิหระ มา อนาถา

จงอยู่อย่างมีหลักยึดเหนี่ยวใจ อย่าเป็นคนไร้ที่พึ่ง

[๐๒.๐๑]

(๒๔/๑๗)

อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ

ตนแลเป็นที่พึ่งของตน

[๐๒.๐๒]

(๒๕/๒๒)

อตฺตนา หิ สฺหนฺเตน นาถํ ลภติ พุทฺธํ

มีตนที่ฝึกดีแล้วนั้นแหละ คือได้ที่พึ่งที่หาได้ยาก

[๐๒.๐๓]

(๒๕/๒๒)

อดุตา หิ กิร ทุทุทโม

เป็นที่รู้กันว่า ตนนี้แหละฝึกได้ยาก

[๐๒.๐๔]

(๒๕/๒๒)

อดุตานํ ทมยนฺติ ปณฺธิตา

บัณฑิตย่อมฝึกตน

[๐๒.๐๕]

(๒๕/๑๖)

อดุตา สุทฺนโต ปุริสสุส โขติ

ตนที่ฝึกดีแล้ว เป็นเครื่องรุ่งเรืองของคน

[๐๒.๐๖]

(๑๕/๖๖๕)

นตฺถิ อตฺตสมํ เปมํ
รักอื่นเสมอด้วยรักตน ไม่มี

[๐๒.๐๗]

(๑๕/๒๙)

อตฺตา หิ ปรมํ ปิโย
ตนแล เป็นที่รักอย่างยิ่ง

[๐๒.๐๘]

(๒๓/๖๑)

อตฺตานญฺเจ ปิยํ ขณฺญา น นํ ปาเปน สํยุเข
ถ้ารู้ว่าตนเป็นที่รัก ก็ไม่ควรเอาตนนั้นไปพัวพันกับความชั่ว

[๐๒.๐๙]

(๑๕/๓๓๖)

รทฺธเขยฺย นํ สุรทฺธิตํ
ควรรักษาตนนั้นไว้ให้ดี

[๐๒.๑๐]

(๒๕/๒๒)

อดทนํ อุพหตุวานํ ปจฺจนํ อญฺญํ วิหีสติ

คนทำร้ายตนเองก่อนแล้ว จึงทำร้ายผู้อื่นภายหลัง

[๐๒.๑๑]

(๒๒/๓๒๕)

โย จ รกฺขติ อดทนํ รกฺขิตุํ ตสฺส พาหิโร

ผู้ใดรักษาตนได้ ภายนอกของผู้นั้นก็เป็นอันได้รับการ
รักษาด้วย

[๐๒.๑๒]

(๒๒/๓๒๕)

ตสฺมา รกฺเขยฺย อดทนํ อญฺญโต ปญฺหิตุํ สทา

ฉะนั้น บัณฑิตไม่ควรขุดโคนความดีของตนเสีย พึงรักษา
ตนไว้ให้ได้ทุกเมื่อ

[๐๒.๑๓]

(๒๒/๓๒๕)

อดทน ว กตฺ ปาปํ อดทน สงฺกิลิสฺสติ

ทนทำชั่ว ตัวก็เศร้าหมองเอง

อดทน อกตฺ ปาปํ อดทน ว วิสฺขุณฺณติ

ทนไม่ทำชั่ว ตัวก็บริสุทธิ์เอง

[๐๒.๑๔]

(๒๕/๒๒)

สุทฺธิ อสุทฺธิ ปจฺจุตฺตํ

ความบริสุทธิ์ ไม่บริสุทธิ์ เป็นของเฉพาะตัว

นาณโณ อณฺณํ วิโสธเย

คนอื่นทำคนอื่น ให้บริสุทธิ์ไม่ได้

[๐๒.๑๕]

(๒๕/๒๒)

นตฺถิ โลเก รโห นาม

ชื่อว่าที่ลับไม่มีในโลก

[๐๒.๑๖]

(๒๐/๔๗๙)

อตฺตา เต ปุริส ขานาติ สจฺจํ วา ยถิ วา มุสา

แนะ บุรุษ! จริ่งหรือเท็จ ตัวท่านเองย่อมรู้

[๐๒.๑๗]

(๒๐/๔๗๙)

สุกรานิ อสาธุนิ อตฺตโน อหิตานิ จ

ยํ เว หิตญจ สาธุญจ ตํ เว ปรมทุกฺกํ

กรรมไม่ดีและไม่เป็นประโยชน์แก่ตน ทำได้ง่าย
ส่วนกรรมใดดีและเป็นประโยชน์ กรรมนั้นแลทำได้ยาก
อย่างยิ่ง

[๐๒.๑๘]

(๒๕/๒๒)

กลุยาณํ วต โภ สกฺขิ อตฺตานํ อติมญฺญสิ

ท่านเอ๋ย! ท่านก็สามารถทำได้ ไฉจึงมาดูหมิ่นตนเองเสีย

[๐๒.๑๙]

(๒๐/๔๗๙)

น เว ปิย เมติ ขนินฺท ตาทิโส
อดุติ นินฺรูกจจ ปิยานิ เสวติ

แม้พะวงอยู่ว่า นี่ของเราชอบ นี่ของเรารัก แล้วปล่อย
ปละละเลยตนเองเสีย คนอย่างนี้จะได้ประสพสิ่งที่
ชอบสิ่งที่รัก

[๐๒.๒๐]

(๒๘/๓๗๕)

อดุตา ว เสยฺโย ปรมมา ว เสยฺโย
ตนเองนี้แหละสำคัญกว่า สำคัญกว่าเป็นไหนๆ

ลพฺภา ปิยา โฉจิตฺตเตน ปจฺจนา
ตระเตรียมตนไว้ให้ดีกว่าแล้ว ต่อไปก็จะได้สิ่งที่รัก

[๐๒.๒๑]

(๒๘/๓๗๕)

น ตั ชิตฺ สาทู ชิตฺ ยํ ชิตฺ อวชิยุติ

ชัชนะใดกลับแพ้ได้ ชัชนะนั้นไม่ได้

ตํ โบ ชิตฺ สาทู ชิตฺ ยํ ชิตฺ นาวชิยุติ

ชัชนะใดไม่กลับแพ้ ชัชนะนั้นแลเป็นชัชนะที่ดี

[๐๒.๒๒]

(๒๗/๗๐)

อตตา หเว ชิตฺ เสโย

ชนะตนนี้แล ดีกว่า

[๐๒.๒๓]

(๒๕/๑๘)

โย สหสฺสํ สหสฺเสน สงฺคามे มานเส จิเน

เอกญฺจ เขยฺยมตฺตานํ ส เว สงฺคามชุตฺตโม

ถึงผู้ใดจะชนะเหล่าชน ได้พันคนพันครั้งในสงคราม
ก็หาชื่อว่าเป็นผู้ชนะยอดเยี่ยมไม่ ส่วนผู้ใดชนะตนคน
เดียวได้ ผู้นั้นแล ชื่อว่าผู้ชนะยอดเยี่ยมในสงคราม

[๐๒.๒๔]

(๒๕/๑๘)

อดทน ใจหายตาน้ำ

จงเตือนตนด้วยตนเอง

[๐๒.๒๕]

(๒๕/๓๕)

ปฏิมีเสตมตตนา

จงพิจารณา(ตรวจสอบ) ตนด้วยตนเอง

[๐๒.๒๖]

(๒๕/๓๕)

ยทตตครหิ ตทกพพมาน

ติดนได้ด้วยข้อใด อย่าทำเช่นนั้น

[๐๒.๒๗]

(๒๕/๔๐๙)

อดทนญเจ ตถา กยิรา ยถญญมนุสาสติ

ถ้าพร่ำสอนผู้อื่นฉันใด ก็ควรทำตนฉันนั้น

[๐๒.๒๘]

(๒๕/๒๒)

สุทสุตฺตํ วาขุขมณฺณเณสํ
โทะษคนอื่น เห็นง่าย

อดุตโน ปน ทุทุทสํ
แต่โทะษตน เห็นยาก

[๐๒.๒๙]

(๒๕๕/๒๘)

ปรสํ หิ โส วาขุขานิ โอบุณาติ ยถาภูตํ
โทะษคนอื่นเที่ยวกระจาย เหมือนโปรยเกลบ

อดุตโน ปน ฉาเทติ กลีว กิตวา สโจ
แต่โทะษตนปิดไว้ เหมือนพรานนกเจ้าเล่ห์แฝงตัวบังกิ้งไม้

[๐๒.๓๐]

(๒๕๕/๒๘)

อดุตานเมว ปจฺมํ ปฏิรูเป นิเวสเย
อถญฺณมนุสาเสยฺย น กิลิสุเสยฺย ปณฺทิตโต

ทำตนนี้แหละ ให้ตั้งอยู่ในความดีอันสมควรก่อน จากนั้น
จึงค่อยพรา้สอนผู้อื่น บัณฑิตไม่ควรมีข้อมัวหมอง

[๐๒.๓๑]

(๒๕๕/๒๒)

อดทน นาดิวตเตยฺย

ไม่ควรลืมน

[๐๒.๓๒]

(๒๗/๒๓๖๙)

นาณํ นิสฺสาย ชีเวยฺย

ไม่พึงอาศัยผู้อื่นยังชีพ

[๐๒.๓๓]

(๒๕/๑๓๔)

อดตตฺถปณฺณา อสุจี มนุสฺสา

พวกคนสกปรก คิดเอาแต่ประโยชน์ของตัวเอง

[๐๒.๓๔]

(๒๕/๒๓๖)

น ปเรส วิโลมานิ น ปเรส กตากติ

ไม่ควรใส่ใจคำแสลงหูของผู้อื่น
ไม่ควรแสร้งมองฐานะที่เขาทำและยังไมทำ

อตฺตโน ว อเวกฺเขยฺย กตานิ อกตานิ จ

ควรตั้งใจตรวจตราหน้าที่ของตนนี้แหละ
ทั้งที่ทำแล้วและยังไมทำ

[๐๒.๓๕]

(๒๕/๑๔)

อตฺตทตฺถิ ปฺรตฺเถน พหฺนํปิ น หํปเย

การทำประโยชน์เพื่อผู้อื่น ถึงจะมาก ก็ไม่ควรให้เป็นเหตุ
ทำลายประโยชน์ที่เป็นจุดหมายของตน

อตฺตทตฺถมภิณฺเณยํ สทฺตฺถปสุโต สียา

กำหนดประโยชน์ที่หมายของตนให้แน่ชัดแล้ว พึง
ชวนชวายนวในจุดหมายของตน

[๐๒.๓๖]

(๒๕/๒๒)

๓. จิตใจ

มโนปุพฺพคฺมา ธมฺมา
ธรรมทั้งหลาย มีใจนำหน้า

[๐๓.๐๑]

(๒๕/๑๑)

จิตฺเตน นียติ โลโก
โลกอันจิตย่อมนำไป

[๐๓.๐๒]

(๑๕/๑๘๑)

ณฺทนํ จปฺลํ จิตฺตํ ทุรฺกขํ ทุนฺนิวารยํ

จิตมีธรรมชาติดีนรรณ กวัดแกว่ง รักษายาก ห้ามยาก

[๐๓.๐๓]

(๒๕/๑๓)

สุทฺตฺสํ สุนิปุณํ ยตฺถ กามนิปาตินํ

จิตนั้นเห็นได้แสนยาก ละเอียดย่ออันยิ่งนัก มักตกไปหา
อารมณ์ที่ใคร่

[๐๓.๐๔]

(๒๕/๑๓)

วิหฺงฺยุติ จิตฺตฺวานุวตฺติ

ผู้ประพฤติตามอำนาจจิต ย่อมเดือดร้อน

[๐๓.๐๕]

(๒๘/๓๑๖)

จิตฺตฺสฺส ทมฺโถ สารุ

การฝึกจิต ให้เกิดผลดี

[๐๓.๐๖]

(๒๕/๑๓)

จิตต์ หนุตฺ สุขาวหิ
จิตที่ฝึกแล้ว นำสุขมาให้

[๐๓.๐๗]

(๒๕/๑๓)

จิตต์ รกฺเขถ เมธาวี
ผู้มีปัญญา พึงรักษาจิต

[๐๓.๐๘]

(๒๕/๑๓)

สจิตฺตมนุรกฺขถ
จงตามรักษาสติของตน

[๐๓.๐๙]

(๒๕/๑๓)

จิตฺเต สงฺกิลฺลฺเจ ทฺคฺคฺติ ปาฏิกงฺขา

เมื่อจิตเศร้าหมองแล้ว ทศคติเป็นอันต้องหวัง

[๐๓.๑๐]

(๑๒/๑๒)

จิตฺเต อสงฺกิลฺลฺเจ สฺคฺคฺติ ปาฏิกงฺขา

เมื่อจิตไม่เศร้าหมอง สติเป็นอันหวังได้

[๐๓.๑๑]

(๑๒/๑๒)

เย จิตฺตํ สญฺญเมสฺสฺสนฺติ โมกฺขณฺติ มารพนฺธนา

ผู้รู้จักควบคุมจิตใจ จะพ้นไปได้จากบ่วงของมาร

[๐๓.๑๒]

(๒๕/๑๓)

ทีโส ทีสั ยนุตั กยิรา เวี วา ปน เวินั
มิจณาปณิหิตั จิตตุตัง ปาปิโย นั ตโต กร

โจรกับโจร คนคู่เวรกัน พบกันเข้า พึงทำความพินาศ
และความทุกข์ใดแก่กัน จิตที่ตั้งไว้ผิด ทำแก่คน
เลวร้ายยิ่งกว่านั้น

[๐๓.๑๓]

(๒๕/๑๓)

น ตั มาตา ปิตา กยิรา อญเญ วาปี จ ฌาตกา
สมมาปณิหิตั จิตตุตัง เสยฺยโส นั ตโต กร

จิตที่ตั้งไว้ถูกต้อง ทำคนให้ประเสริฐประสบผลดี ยิ่งกว่า
ที่มารดาบิดา หรือญาติทั้งหลายใดๆ จะทำให้ได้

[๐๓.๑๔]

(๒๕/๑๓)

๔. การศึกษา

อวิชา ปรม มล

ความไม่รู้ เป็นมลทินที่สุดร้าย

[๐๔.๐๑]

(๒๓/๑๐๕)

วิชา อุปตต เสฐธา

บรรดาสิ่งทั้งองกามขึ้นมา วิชาประเสริฐสุด

[๐๔.๐๒]

(๑๕/๒๐๖)

อวิชา นิปตต วรา

บรรดาสิ่งทีโรยราร่วงหาย อวิชาหมดไปได้เป็นดีที่สุด

[๐๔.๐๓]

(๑๕/๒๐๖)

วรมสฺสตรา ทนฺตา

อาชาเนีย จ สินฺธวา

กุญฺชรา จ มหานาคา

อดฺตทนต์ ตโต วรํ

อัสตร อาชาไนย ลินธพ กุญฺชร และช้างหลวง ฝึกแล้ว
ล้วนดีเลิศ แต่คนที่ฝึกตนแล้ว ประเสริฐยิ่งกว่านั้น

[๐๔.๐๔]

(๒๕/๓๓)

ทนต์ เสฏฺโฐ มนุสฺเสสฺสุ

ในหมู่มนุษย์ คนประเสริฐ คือคนที่ฝึกแล้ว

[๐๔.๐๕]

(๒๕/๓๓)

โน เจ อสฺส สกา พุทธิ วินโย วา สุสิกฺขิต

วเน อนุธมฺหิโสว

จเรยฺย พหุโก ขโน

ถ้าไม่มีพุทธิปัญญา แลมิได้ศึกษาระเบียบวินัย
คนทั้งหลายก็จะดำเนินชีวิต เหมือนดังกระป๋องบอดใน
กลางป่า

[๐๔.๐๖]

(๒๗/๑๐๔๘)

อุปสุตยา ปุริโส พลิตุโท จีรติ

มัสานิ ตสฺส วฑฺฒนติ ปญฺญา ตสฺส น วฑฺฒติ

คนที่เล่าเรียนน้อย ย่อมแก่เหมือนโคถึก เนื้อหนังของเขา
พัฒนา แต่ปัญญาหาพัฒนาไม่

[๐๔.๐๗]

(๒๕/๒๑)

ตสฺส สํหีรปญฺญสฺส วิวโร ขายเต มหา

เมื่ออ่อนปัญญา ช่องทางวิบัติก็เกิดได้มหันต์

[๐๔.๐๘]

(๒๗/๒๑๔๑)

กิจฺฉา วุฑฺติ อสิปฺปสฺส

คนไม่มีศัลปวิทยา เป็นอยู่ยาก

[๐๔.๐๙]

(๒๗/๑๖๕๑)

ปุตเต วิชาสุ ฐาปย

จงให้บุตรเรียนรู้วิทยา

[๐๔.๑๐]

(๒๗/๒๑๔๑)

สัวิรุฬฺหเถ เมธาวี

เขตเต พินํ วุฏฺฐิยา

คนมีปัญญาย่อมงอกงาม ดังพืชในนางอกงามด้วยน้ำฝน

[๐๔.๑๑]

(๒๗/๒๑๔๑)

ภเวยฺย ปริปุจฺจโก

พึงเป็นนักสอบถาม ชอบค้นหาความรู้

[๐๔.๑๒]

(๒๘/๓๔๓)

สิกฺขเบยฺย สิกฺขิตพฺพานิ

อะไรควรศึกษา ก็พึงศึกษาเถิด

[๐๔.๑๓]

(๒๗/๑๐๘)

สาธุ โข สิปป์กั นาม อปี ยาทิสกัทิสั

ขึ้นชื่อว่าศิลปวิทยา ไม่ว่าอย่างไรๆ ให้ประโยชน์ได้
ทั้งนั้น

[๐๔.๑๔]

(๒๗/๑๐๗)

สพฬั สุตมถิเยถ

หีนมุกกฏฐมบุณนิม

สพฬสสุตถิ ขาเนยเย

น จ สพฬั ปิโยชเย

โหติ ตาทิสโก กาลิ

ยตุถ อตุถาวหิ สุตั

อันความรู้ควรเรียนทุกอย่าง ไม่ว่าต่ำสูง หรือปานกลาง
ควรรู้ความหมาย เข้าใจทั้งหมด แต่ไม่จำเป็นต้องใช้
ทุกอย่าง วันหนึ่งจะถึงเวลาที่ความรู้นั้นนำมาซึ่ง
ประโยชน์

[๐๔.๑๕]

(๒๗/๘๑๗)

ลาภกมฺยา น สิภฺยติ

นักปราชญ์ไม่ศึกษาเพราะอยากได้ลาภ

[๐๔.๑๖]

(๒๕/๔๑๗)

กิตติคุณ ปุโปติ อธิจจ เวเท
สนฺตี ปุณฺเนติ จรณฺน ทนฺโต

เล่าเรียนสำเร็จวิทยา ก็ย่อมได้เกียรติ แต่ฝึกอบรม
ด้วยจริยาต่างหาก จึงจะสบลัทธิ

[๐๔.๑๗]

(๒๗/๘๔๒)

หินขุใจปิ เจ โหติ อฏฺฐาตา ธิติมา นโร
อาจารย์สสมฺปนฺโน นิสฺส อคฺคิวิ ภาสติ

คนเรา ถึงมีชาติกำเนิดต่ำ แต่หากขยันหมั่นเพียร มี
ปัญญา ประกอบด้วยอาจารย์และศิษย์ ก็รุ่งเรืองได้
เหมือนอยู่ในคันทิพย์ ก็สว่างไสว

[๐๔.๑๘]

(๒๗/๒๑๔๑)

สุตฺตสุตา สุตวทุตฺตนิ สุตํ ปญฺญา ยทุตฺตนิ
ปญฺญา ยตฺถํ ขานาติ ญาโต ยตฺถํ สุขาวโ

ความใฝ่เรียนสดับ เป็นเครื่องพัฒนาความรู้ ความรู้
จากการเรียนสดับนั้น เป็นเครื่องพัฒนาปัญญา ด้วย
ปัญญา ก็รู้จักสิ่งที่เป็นประโยชน์ ประโยชน์ที่รู้จักแล้ว
ก็นำสุขมาให้

[๐๔.๑๙]

(๒๖/๒๖๘)

วิขาจรณสมฺปนฺโน โส เสฏฺโฐ เทวานุเส

คนที่สมบูรณ์ด้วยความรู้และความประพฤติ เป็นผู้
ประเสริฐสุดทั้งในหมู่มนุษย์และเทวดา

[๐๔.๒๐]

(๑๑/๗๒)

๕. ปัญญา

ปัญญา โลกสุมิ ปุรุโชโต
ปัญญา เป็นดวงชวลาในโลก

[๐๕.๐๑]

(๑๕/๒๑๗)

นตฺถิ ปัญญาสมา อภา
แสงสว่างเสมอด้วยปัญญา ไม่มี

[๐๕.๐๒]

(๑๕/๒๓)

ปัญญา นรานํ รตนํ
ปัญญา เป็นดวงแก้วของคน

[๐๕.๐๓]

(๑๕/๑๕๙)

ปัญญาชีวี ชีวิตมาหุ เสฏฺฐิ

ปราชญ์ว่า ชีวิตที่อยู่ด้วยปัญญา ประเสริฐสุด

[๐๕.๐๔]

(๑๕/๘๔๑)

ปัญญา ว ธเนน เสฏฺโถ

ปัญญาแล ประเสริฐกว่าทรัพย์

[๐๕.๐๕]

(๑๓/๔๕๑)

ปัญญา หิ เสฏฺฐา กุสลา วทนฺติ

คนฉลาดกล่าวว่า ปัญญาแลประเสริฐสุด

[๐๕.๐๖]

(๒๗/๒๔๖๘)

ปัญญา เจนํ ปสาสตี

ปัญญาเป็นเครื่องปกครองตัว

[๐๕.๐๗]

(๑๕/๑๗๕)

ราโค ไทโส มโห โมโห ยตุถ ปญญา น คาสติ

ราคะ โทสะ ความมัวเมาและโมหะ เข้าที่ไหน
ปัญญาย่อมเข้าไม่ถึงที่นั้น

[๐๕.๐๘]

(๒๗/๑๒๔๙)

เมื่อน้ำใส กระจ่างแจ้ว ก็จะมีมองเห็นหอยกาบ หอยโข่ง
กรวด ทราบ และฝูงปลาได้ชัดเจน ฉะนั้น

เอวี่ อนาวินมุหิ จิตฺเต

โส ปสฺสติ อุตฺตทตฺถํ ปฺรตฺถํ

เมื่อจิตไม่ขุ่นมัว จึงจะมองเห็นประโยชน์ตน ประโยชน์
ผู้อื่นได้ชัดเจน ฉะนั้น

[๐๕.๐๙]

(๒๗/๒๒๒๐)

ปญญา สุตวินิจฺฉินิ

ปัญญาเป็นเครื่องวินิจฉัยสิ่งที่ได้เล่าเรียน

[๐๕.๑๐]

(๒๗/๒๔๔๔)

ปณฺณาสหิโต นโร อธิ ทุกฺเข สุขานิ วินฺทติ

คนมีปัญญา ถึงแมตกทุกข์ ก็ยังหาสุขพบ

[๐๕.๑๑]

(๒๗/๒๔๔๔)

คนโง่ถึงมียศ ก็กลายเป็นทาสของคนมีปัญญา เมื่อมี
เรื่องราวต่างๆ เกิดขึ้น

ยํ ปณฺทิตํ นิปุณํ สวิเชติ

สมโหมมาปยุตติ ตตฺถ พาลโ

บัณฑิตจัดการเรื่องใดอันเป็นเรื่องละเอียดอ่อน

คนโง่ย่อมถึงความหลงใหลในเรื่องนั้น

ข้าพเจ้ามองเห็นเหตุผลนี้ จึงกล่าวว่า

ปณฺโณว เสยฺโย น ยสฺสฺสฺสิ พาลโ

คนมีปัญญาประเสริฐกว่า คนโง่ถึงจะมียศก็หา

ประเสริฐไม่

[๐๕.๑๒]

(๒๗/๒๑๐๑)

อนฺโต ยถา ไชติมธิฏฐเหยุย

ขาดตาปัญญาเสียแล้ว ก็เหมือนคนตาบอด เหี้ยยบลง
ไปได้ แม้กระทั่งไฟที่ส่องทาง

[๐๕.๑๓]

(๒๗/๑๗๓๔)

ปญฺญา ย ติตฺตํ เสนฺจํ

อิมด้วยปัญญา ประเสริฐกว่าความอิมทั้งหลาย

[๐๕.๑๔]

(๒๗/๑๖๔๓)

ปญฺญา ติตฺตํ ปุริสํ ตณฺหา น กุรุเต วสํ

คนที่อิมด้วยปัญญา ตัณหาเอาไว้ในอำนาจไม่ได้

[๐๕.๑๕]

(๒๗/๑๖๔๓)

สากจฺญา ย ปญฺญา เวทิตพฺพา

ปัญญารู้ได้ด้วยการสนทนา

[๐๕.๑๖]

(๒๕/๑๓๔)

สุตฺตฺสํ ลภเต ปญฺญํ

รู้จักฟัง ย่อมได้ปัญญา

[๐๕.๑๗]

(๑๕/๘๔๕)

อุฏฺฐานกาลมฺหิ อนุฏฺฐหาโน

ยฺวา พลี อาลสิยํ อุเปโต

สํสนฺนสงฺกปฺปมโน กุสีโต

ปญฺญา ย มคฺคํ อลฺโส น วินฺทติ

ในเวลาทีควรลุกขึ้นทำงาน ไม่ลุกขึ้นทำ ทั้งที่ยังหนุ่มแน่น
มีกำลัง กลับเฉื่อยชา ปล่อยความคิดให้จมปลัก เกียจ
คร้าน มัวซึมเซาอยู่ ย่อมไม่ประสบทางแห่งปัญญา

[๐๕.๑๘]

(๒๕/๓๐)

โยคา เว ขายเต ภูริ

ปัญญา ย่อมเกิดเพราะใช้การ

[๐๕.๑๙]

(๒๕/๓๐)

ชีวิตวาปี สປປຸໂລ ອປີ ວິຕຸຕປຣິກຸຍາ

คนมีปัญญา ถึงล้นทรัพย์ ก็ยังเป็นอยู่ได้

[๐๕.๒๐]

(๒๖/๓๗/๒)

ປຸຸຸຍາຍ ຈ ອລາເຄນ ວິຕຸຕວາປີ ນ ຈີວຕີ

แต่เมื่อขาดปัญญา ถึงจะมีทรัพย์ ก็เป็นอยู่ไม่ได้

[๐๕.๒๑]

(๒๖/๓๗/๒)

ນຕຸຕິ ປຸຸຸຍາ ອຸຸຸຍາຍິໂນ

ปัญญาไม่มี แก่ผู้ไม่พินิจ

[๐๕.๒๒]

(๒๕/๓๕)

ນຕຸຕິ ຈານໍ ອປຸຸຸຍາສຸສ

ความพินิจ ไม่มีแก่คนไร้ปัญญา

[๐๕.๒๓]

(๒๕/๓๕)

โยนิโส วิจิเน ธมฺมํ

พึงวิจัยเรื่องราวตลอดสายให้ถึงต้นตอ

[๐๕.๒๔]

(๒๓/๓)

ปญฺญาตถํ วิปสฺสติ

จะมองเห็นอรรถชาติแจ้งด้วยปัญญา

[๐๕.๒๕]

(๒๓/๓)

ปญฺณํ นปฺปมฺหุเขยฺย

ไม่พึงละเลยการใช้ปัญญา

[๐๕.๒๖]

(๑๔/๖๘๓)

ปญฺญา ย ปริสฺสุณฺณติ

คนย่อมบริสุทธ์ด้วยปัญญา

[๐๕.๒๗]

(๒๕/๓๑๑)

ปโรสหัสสมปิ สภาคตานํ
กนุเทยฺยุ เต วสฺสสตํ อปญฺญา
เอโกว เสยฺโย ปุริโส สปญฺโญ
โย ภาสิตสฺส วิชานาติ อตุถํ

คนโง่เขลามารประชุมกันแม้ตั้งกว่าพันคน พวกเขาไม่มี
ปัญญา ถึงจะพว้าคร่ำครวญอยู่ตลอดร้อยปี ก็หาไม่
ประโยชน์ไม่ คนมีปัญญารู้ความแห่งภาชิต คน
เดียวเท่านั้น ประเสริฐกว่า

[๐๕.๒๘]

(๒๗/๕๕)

๖. เลี้ยงชีพ-สร้างตัว

ปฏิกูปการี สุรวา อฏฐาตา วินุเต ธนั

ขยัน เอาธุระ ทำเหมาะจ้งหะ ย่อมหาทรัพย์ได้

[๐๖.๐๑]

(๑๕/๘๔๕)

สมุฏฐาเปติ อุตตานั อณู อคฺคิวิ สนุถมิ

ตั้งตัวให้ได้ เหมือนก่อไฟจากกองน้อย

[๐๖.๐๒]

(๒๗/๔)

โกเค สัหฺรมานสุส ภมรสฺส อิริยโต

เก็บรวบรวมทรัพย์สิน เหมือนฝั้งเทียรวบรวมน้ำหวาน
สร้างรัง

[๐๖.๐๓]

(๑๑/๑๓๗)

โกศา สนุณิยัม ยนฺติ รามิโกวปจียติ

ทรัพย์สิ้นย่อมพอกพูนขึ้นได้ เหมือนดังก่อก่อมปลวก

[๐๖.๐๔]

(๑๑/๑๓๗)

อุฏฺฐาตา กมฺมธะยุเยสุ อปฺปมตฺโต วิธานวา

สมํ กปฺเปติ ชีวติ สมฺภตํ อนฺรกฺขติ

ขยันทำงาน ไม่ประมาท ฉลาดในวิธีจัดการ เลี้ยงชีพ
แต่พอดี ย่อมรักษาทรัพย์สมบัติให้คงอยู่และเพิ่มทวี

[๐๖.๐๕]

(๒๓/๑๔๕)

น นิกตฺยา ธนํ หเร

ไม่พึงหาทรัพย์ด้วยการคดโกง

[๐๖.๐๖]

(๒๗/๖๐๓)

ธมฺเมน วิตฺตเมสเยย

พึงหาเลี้ยงชีพ โดยทางชอบธรรม

[๐๖.๐๗]

(๒๗/๖๐๓)

ปโยชเย ธมฺมิกํ โส วณฺชิขํ

พึงประกอบการค้าที่ชอบธรรม

[๐๖.๐๘]

(๒๕/๓๕๓)

อิรตุถุ ตํ ยสฺสากํ ธนฺตภาณฺจ พฺรหฺมณ

ยา วุตฺติ วินิปาเตน อธฺมจเรณฺน วา

นาร้างเกียจ การได้ยศ การได้ลาภ การเลี้ยงชีพ ด้วย
การยอมลดคุณค่าของชีวิต หรือด้วยการประพฤติ
อธรรม

[๐๖.๐๙]

(๒๗/๕๓๗)

อลาโก ธมฺมิโก เสยฺโย ยญฺเจ ลาโก ธมฺมิโก

ถึงไม่ได้ แต่ชอบธรรม ยังดีกว่าได้โดยไม่ชอบธรรม

[๐๖.๑๐]

(๒๖/๓๘๒)

ยถา ภูตฺตญฺจ พฺยาหฺร

จงทำงานให้สมกับอาหารที่บริโภค

[๐๖.๑๑]

(๒๗/๑๓๐)

ยหี ขี้เว ตหี คจฺเณ น นิเกตหโต สียา
 ชีวิตจะอยู่ได้ที่ไหน พังไปที่นั่น ไม่พึงให้ที่อยู่มาตนเสีย
 [๐๖.๑๒] (๒๗/๒๐๖)

เทว ตาต ปทกานิ ยตฺถ สพฺหํ ปติฏฺฐิตํ
 อลฺหุสฺส จ โย ลาโภ ลฺหุสฺส จานฺรฺกฺขนา
 ผลประโยชน์ทั้งปวง ตั้งอยู่ที่หลัก ๒ ประการ คือ การ
 ได้สิ่งที่ยังไม่ได้ และการรักษาสິงที่ได้แล้ว
 [๐๖.๑๓] (๒๘/๒๔๔๒)

น หิ จินฺตามยา โภคา อิตฺถียา ปุริสฺสฺส วา
 โภคะของใคร ไม่ว่าสตรีหรือบุรุษ ที่จะสำเร็จเพียงด้วย
 คิดเอาเยอ้อมไม่มี
 [๐๖.๑๔] (๒๘/๔๕๐)

สภมุนา โหติ ผลูปปตติ

ความอุบัติแห่งผล ย่อมมีได้ด้วยการกระทำของตน

[๐๖.๑๕]

(๒๗/๒๒๔๗)

นิทุทาสีลีสภาสีลีสันนุญจาทา จ โย นโร
อลโส โกธปญญาโน ตัม ปราภวโต มุนัม

คนใดชอบนอน ชอบมั่วสุม ไม่เอางาน เกียจคร้าน
เอาแต่โกรธ จุ่นง่าน นั่นคือปากทางของความเสื่อม

[๐๖.๑๖]

(๒๕/๓๐๔)

ปญญา พุทธิสมุปนโน วิธานวิธีกโรโห

กาลญญ สมยญญ จ ส ราชาติ วเส

คนมีปัญญา ประกอบด้วยความรู้ ฉลาดในวิธีจัดงาน
รู้จักกาล รู้จักสมัย จึงควรเข้ารับราชการ

[๐๖.๑๗]

(๒๘/๓๖๓)

อุภูชาตา กมฺมธะยฺเยสุ อปฺปมตฺโต วิภวฺปิณ
สุสฺวิหิตกมฺมนฺโต ส ราชนตี วเส

คนที่ขยันในหน้าที่ ไม่ประมาท เอาใจใส่สอดส่องตรวจ
ตรา จัดการงานให้เรียบร้อยเป็นอันดี จึงควรเข้ารับ
ราชการ

[๐๖.๑๘]

(๒๘/๓๖๙)

อนากุลา จ กมฺมนฺตา เอตมฺมฺกฺลมฺมุตฺตมํ

การงานไม่คั่งค้างล้นสน เป็นมงคลอย่างสูงสุด

[๐๖.๑๙]

(๒๕/๓๑๘)

๓. เพียรพยายาม-ทำหน้าที่

วายเมเถว ปุริโส ยาว อตุลสฺส นิปฺปทา

เป็นคนควรพยายามเรื่อยไป จนกว่าผลที่หมายจะสำเร็จ

[๐๗.๐๑]

(๑๕/๘๙๑)

อนิพฺพินฺนุทฺยการิสฺส สมฺมตฺโต วิปฺจุจติ

ทำเรื่อยไป ไม่ท้อถอย ผลที่ประสงค์จะสำเร็จสมหมาย

[๐๗.๐๒]

(๒๗/๒๔๔๔)

อาสีเสเถว ปุริโส น นิพฺพินฺนุทฺย ปณฺฑิโต

ปสุสामी โวหิ อุตฺตานํ ยถา อิจฺฉี ตถา อหุ

เป็นคนควรหวังเรื่อยไป บัณฑิตไม่ควรท้อแท้ เราเห็น
ประจักษ์มากับตนเอง เราปรารถนาอย่างใด ก็ได้สม
ตามนั้น

[๐๗.๐๓]

(๒๘/๔๕๐)

ทุกขูปนิตยปี นโร สปลโย

อาสํ น จินฺตเยยฺย สุภาคมาย

คนมีปัญญา ถึงเผชิญอยู่กับความทุกข์ ก็ไม่ยอมสิ้นหวัง
ที่จะได้ประสบความสุข

[๐๗.๐๔]

(๒๘/๔๕๐)

นาลโส วินฺตเต สุขํ

คนเกียจคร้าน ย่อมไม่ได้ประสบสุข

[๐๗.๐๕]

(๒๗/๒๔๔๐)

ยงฺกิลฺลิจิ สติลลํ กมฺมํ น ตํ โหติ มหฺปณฺลํ

การงานใดๆ ที่ย่อหย่อน ย่อมไม่มีผลมาก

[๐๗.๐๖]

(๑๕/๒๔๐)

ปฏิกุเจว กยิรา ยํ ขณฺเฎา หิตมตฺตโน

รู้ว่าอะไรเป็นประโยชน์แก่ชีวิตตน ก็ควรรีบลงมือทำ

[๐๗.๐๗]

(๑๕/๒๘๑)

วิริเยน ทุกุบมจเจติ

คนล่องทุกข์ได้ด้วยความเพียร

[๐๗.๐๘]

(๒๕/๓๑๑)

กยิรา เจ กยิราเถนํ

ถ้าจะทำ ก็ควรทำให้จริง

[๐๗.๐๙]

(๑๕/๒๓๙)

ทพฺพเมณํ ปรกุกเม

พึงบากบั่นทำการให้มั่นคง

[๐๗.๑๐]

(๑๕/๒๓๙)

เทวา น อีสุนติ ปุริสปรภมฺมสฺส

ความเพียรของคนไม่ลดละ ถึงเทวดาก็เกิดกันไม่ได้

[๐๗.๑๑]

(๒๗/๕๐๕)

วายมสฺส สกฺิจเจสฺส

จงพยายามในหน้าที่ของตน

[๐๗.๑๒]

(๒๗/๒๔๔๐)

อภิสาสฺ วินฺเต หทยสฺส สนฺตี

คนขยันร่วนกับงาน จะได้ความสงบใจ

[๐๗.๑๓]

(๒๗/๒)

สงฺเกยฺย สงฺกิตฺตพฺพานิ

พึงระวางสิ่งทีควรระวาง

[๐๗.๑๔]

(๒๗/๕๔๕)

รุกเขยยานาคติ ภยั

พึงป้องกันภัยที่ยังไม่มาถึง

[๐๗.๑๕]

(๒๗/๕๔๕)

อุปปมาโท อมตํ ปทํ

ความไม่ประมาท เป็นทางไม่ตาย

[๐๗.๑๖]

(๒๕/๑๒)

ปมาโท มจจุโน ปทํ

ความประมาท เป็นทางแห่งความตาย

[๐๗.๑๗]

(๒๕/๑๒)

อุปปมตตนา น มียนติ

ผู้ไม่ประมาท ย่อมไม่ตาย

[๐๗.๑๘]

(๒๕/๑๒)

เย ปมตฺตา ยถา มตา

คนประมาท เหมือนคนตายแล้ว

[๐๗.๑๙]

(๒๕/๑๒)

มา ปมาทมนุญฺเฏ

อย่ามัวประกอบความประมาท

[๐๗.๒๐]

(๒๕/๑๒)

อุปฺปมาเทน สมฺปาเทถ

จงทำประโยชน์ให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาท

[๐๗.๒๑]

(๑๐/๑๔๓)

อติตํ นานวาคเมยฺย นปฺปฏิกังเข อนาคตํ

อย่าละห้อยความหลัง อย่ามัวหวังอนาคต

[๐๗.๒๒]

(๑๔/๕๒๗)

หิยุโยติ หิยุยติ ไปโส ปเรติ ปรีหายติ
อนาคตํ เนตมตฺถิติ ฌตฺวา
อุปฺปนฺนจฺจนฺทํ โก ปนฺนุเทยฺย ธีโร

มัวรำพึงหลัง ก็มีแต่จะหดหาย
มัวหวังหน้า ก็มีแต่จะละลาย
อันใดยังมาไม่ถึง อันนั้นก็ยังไม่
รู้อย่างนี้แล้ว เมื่อมีฉันทะเกิดขึ้น
คนฉลาดที่ไหนจะปล่อยให้หายไปเปล่า

[๐๗.๒๓]

(๒๓/๒๒๕๒)

อนาคตํ ปฏิกิริยาถ กิจจํ
มา มํ กิจจํ กิจจุกาเล พุยเธติ

เตรียมกิจสำหรับอนาคตให้พร้อมไว้ก่อน อย่าให้กิจนั้น
บีบคั้นตัวเมื่อถึงเวลาต้องทำเฉพาะหน้า

[๐๗.๒๔]

(๒๓/๑๖๓๖)

อชฺเชว กิจจมาตปโป

รีบทำความเพียรเสียแต่วันนี้

[๐๗.๒๕]

(๑๔/๕๒๗)

โก ขณฺฐา มรณํ สุเว

ใครเล่ารู้ว่าจะตายวันพรุ่ง

[๐๗.๒๖]

(๑๔/๕๒๗)

ขโณ वो มา อุปจฺจคา

อย่าปล่อยโอกาสให้ผ่านเลยไปเสีย

[๐๗.๒๗]

(๒๕/๓๒๗)

อโมหํ ทิวสํ กยิรา อปฺเปเน พหุเกณ วา

เวลาแต่ละวัน อย่าให้ผ่านไปเปล่า จะน้อยหรือมาก
ก็ให้ได้อะไรบ้าง

[๐๗.๒๘]

(๒๖/๓๕๙)

อโหระตมตมตุนิตัม ตัม เว ภทฺเทกรตฺโตติ

คนขยันทั้งคืนวัน ไม่ซึมเซา เรียกว่า มีแต่ละวันนำโชค

[๐๗.๒๙]

(๑๔/๕๒๗)

กณฺฏตฺตสฺส เม รตฺตินฺทิวา วิติปตฺตติ

วันคืนล่วงไปๆ บัดนี้เราทำอะไรอยู่

[๐๗.๓๐]

(๒๔/๔๘)

สุนกฺขบตฺตัม สุมงฺคลํ สุปภาตัม สุนฺหฺญติ

ประพฤติชอบเวลาใด เวลานั้นชื่อว่าเป็นฤกษ์ดี มงคลดี
เข้าดี รุ่งอรุณดี

[๐๗.๓๑]

(๒๐/๕๙๕)

อตฺโถ อตฺถสฺส นกฺขตฺตํ ก็ กริสฺสนฺติ ตารกา
ประโยชน์ คือตัวทุกข์ของประโยชน์ ดวงดาวจกทำ
อะไรได้

[๐๗.๓๒]

(๒๗/๔๙)

น เว อนตฺถกฺสเลน อตฺถจฺริยา สุขาวหา
คนฉลาดไม่ถูกรื่อง ถึงจะพยายามทำประโยชน์
ก็ไม่สัมฤทธิ์ผลให้เกิดสุข

[๐๗.๓๓]

(๒๗/๕๐)

อนฺปาเยน โย อตฺถํ อิจฺฉนฺติ โส วิหฺณฺณตฺติ
ผู้ปรารถนาผลที่หมายด้วยวิธีการอันผิด จะต้อง
เดือดร้อน

[๐๗.๓๔]

(๒๗/๕๑)

อปี อตรมานานํ ผลาสว สมิขุมติ

อันความหวังในผล ย่อมสำเร็จแก่ผู้ไม่ใจเร็วด่วนได้

[๐๗.๓๕]

(๒๗/๘)

เวคสา หิ กตํ กมมํ มนุโท ปจฺจนฺตปฺปติ

การทำงานที่ทำโดยผลิผลาม ทำให้คนอ่อนปัญญาต้อง
เดือดร้อนภายหลัง

[๐๗.๓๖]

(๒๗/๒๔๔๒)

นิสฺสมํ กรณํ เสยฺโย

ใคร่ครวญก่อนแล้วจึงทำ ดีกว่า

[๐๗.๓๗]

(น. ๒๗/๒๑๓๔)

อสเมกขิตกมฺมนฺตํ

ตฺริตาณินิปาตินํ

ตานิ กมฺมานิ ตปฺเปนฺติ

อฺนุหํ วขฺโหมหิตํ มุเข

ผู้ที่ทำงานลวกๆ โดยมิได้พิจารณาใคร่ครวญให้ดี
เอาแต่รีบร้อนพรวดพรวดจะให้เสร็จ การงานเหล่านั้น
จะก่อความเดือดร้อนให้ เหมือนตักอาหารที่ยังร้อนใส่ปาก

[๐๗.๓๘]

(๒๗/๑๕๓)

อถ ปจฺณา กุรุเต โยคํ

กิจฺเจ อวาสุ สีหติ

ถ้ามัวล่าช้าเพียรทำกิจล่าหลังไป จะจมลงในห้วงอันตราย

[๐๗.๓๙]

(๒๗/๒๑๔๑)

โย ทนฺตกาเล ทนฺเตติ

ตฺรณียะ จ ตีรเเย

ที่ควรช้า ก็ช้า ที่ควรเร่ง ก็เร่ง ผลที่หมายจึงจะสำเร็จ
บริบูรณ์

[๐๗.๔๐]

(๒๗/๖๘๑)

โยนิโสสิวิธานน สุมํ ปปุโปติ ปณฺทิต

ด้วยการจัดการอย่างแยบคาย บัณฑิตก็ลุล่วงสมหมาย

[๐๗.๔๑]

(๒๖/๓๒๙)

นิปนฺนโนโสภิโน อตฺถา

ประโยชน์งามตรงที่สำเร็จ

[๐๗.๔๒]

(๑๕/๘๙๔)

อนตฺถเณ น ยุตฺโต สียา

ไม่พึงชวนขวายในสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์

[๐๗.๔๓]

(๒๗/๒๓๖๙)

ยญฺหิ กิจจํ ตทปวิทุํ อกิจจํ ปน กยิริติ
 อุณฺณพานํ ปมตฺตานํ เตสํ วฑฺฒนฺติ อาสวา

สิ่งใดเป็นหน้าที่ กลับทอดทิ้งเสีย ไพลไปทำสิ่งที่ไม่ใช่
 หน้าที่ คนเหล่านั้นมัวชู้ตัวพองประมาทอยู่ ความ
 หมักหมมภายในตัวเขา ก็พอกพูนยิ่งขึ้น

[๐๗.๔๔]

(๒๕/๓๑)

กรํ ปุริสกิจฺจานิ น จ ปญฺชานุตฺตปฺปติ

เมื่อทำหน้าที่ของลูกผู้ชายแล้ว ไม่ต้องเดือดร้อนใจ
 ภายหลัง

[๐๗.๔๕]

(๒๘/๔๔๕)

อนโณ ภาตินํ โหติ เทวานํ ปิตุนญจ โส

เมื่อได้เพียรพยายามแล้ว ถึงจะตาย ก็ชื่อว่าตายอย่าง
 ไม่เป็นหนี้ใคร (คือไม่มีข้อติดค้างให้ใครติเตียนได้) ไม่ว่า
 ในหมู่ญาติ หมู่เทวดา หรือว่าพระพรหมทั้งหลาย

[๐๗.๔๖]

(๒๘/๔๔๕)

โย จิธ กมัมมํ กุรุเต ปมาย
ถามพลํ อตฺตนิ สวิทิตฺวา
ขปฺเปน มนฺเตน สุภาสิตฺเณ
ปริกฺขวา โส วิปฺลํ ชินาติ

ผู้ใดทำการโดยรู้ประมาณ ทราบชัดถึงกำลังของตน
แล้วคิดการเตรียมไว้รอบคอบ ทั้งโดยแบบแผนทางตำรา
โดยการปรึกษาหารือ และโดยถ้อยคำที่ใช้พูดอย่างดี
ผู้นั้นย่อมทำการสำเร็จ มีชัยอย่างไพบูรณ์

[๐๗.๔๗]

(๒๗/๖๔๑)

อหฺข สุเวติ ปุริโส สหตถํ นาวพฺพณฺติ
โอวหฺขมาโน กุปฺปติ เสยฺยโส อติมณฺณติ

คนที่รู้จักประโชชน์ตนว่า อะไรควรทำวันนี้ อะไร
ควรทำพรุ่งนี้ ใครตักเตือนก็โกรธ เยอหยิ่งถือดีว่า
ฉันเก่งฉันดี คนอย่างนี้ เป็นที่ชบชใจของกาฬกนิ

[๐๗.๔๘]

(๒๗/๘๗๔)

โย จาปี สีเต อถวาปี อุณฺเห
 วาตาดเป ทังสสิริสเป จ
 จุฑุทํ ปิปาสํ อภิภูยฺย สพฺพํ
 รตฺติณฺทิวํ โย สตตํ นิยุตฺโต
 กาลาคตณฺจ น หาเปติ อตฺถํ
 โส เม มนาโป นิวิเส วตฺมฺหิ

คนใด ไม่ว่าจะหนาว หรือร้อน มีลมแดด เหลือบยุ่ง
 ก็ไม่พรั่น ทนทิวทนกระหาย ได้ทั้งนั้น ทำงานต่อเนื่อง
 ไปไม่ขาด ทั้งคืนวัน สิ่งที่เป็นประโยชน์มาถึงตามกาล
 ก็ไม่ปล่อยให้สูญเสียไป คนนั้นย่อมเป็นที่ชอบใจของ
 ลีรีโชค ลีรีโชคขอพักพิงอยู่กับเขา

[๐๗.๔๙]

(๒๗/๘๘๑)

๘. ครอบครัว-ญาติมิตร

พรหมมาติ มาตาปิตโร

มารดาบิดา ท่านเรียกว่าเป็นพระพรหม

[๐๘.๐๑]

(๒๕/๒๕๖)

บุพพาจริยาติ วุจฺจเร

มารดาบิดา ท่านเรียกว่าเป็นบุรพาจารย์ (ครูคนแรก)

[๐๘.๐๒]

(๒๕/๒๕๖)

อาหุเนยฺยา จ ปุตฺตานํ

และเรียกมารดาบิดาว่าเป็นอาหุไนยบุคคลของบุตร

[๐๘.๐๓]

(๒๕/๒๕๖)

สุภา มตฺเตยฺยตา โลเก

ความเคารพรักบำรุงมารดา นำมาซึ่งความสุขในโลก

[๐๘.๐๔]

(๒๕/๓๓)

อโถ เปตฺเตยฺยตา สุภา

การเคารพรักบำรุงบิดา ก็นำมาซึ่งความสุขในโลก

[๐๘.๐๕]

(๒๕/๓๓)

น เต ปุตฺตา เย น ภรณฺติ ชินฺณํ

ลูกที่ไม่เลี้ยงพ่อแม่เมื่อแก่เฒ่า ไม่นับว่าเป็นลูก

[๐๘.๐๖]

(๒๘/๓๓๓)

ปุตฺตา วตฺถุ มนุสฺसानํ

ลูกเป็นหลักที่ฝากฝังของหมู่มนุษย์
(เด็กทั้งหลายเป็นฐานรองรับไว้ซึ่งมนุษยชาติ)

[๐๘.๐๗]

(๑๕/๑๖๕)

อติชาต อุนชาต ปุตตมิจฺจนฺติ ปณฺทิตา

อวชาต น อิจฺจนฺติ โย โหติ กุลคนฺธโน

บัณฑิตย่อมปรารณานาบุตรที่เป็นอริชาต หรืออุนชาต

ย่อมไม่ปรารณาวชาตบุตร ซึ่งเป็นผู้ทำลายตระกูล

[๐๘.๐๘]

(๒๕/๒๕๒)

ภริยา ปรมา สขา

ภรรยา เป็นยอดสหาย

[๐๘.๐๙]

(๑๕/๑๖๕)

มาตา มิตฺตํ สเก มเร

มารดาเป็นมิตรประจำบ้าน

(แม่คือมิตรแท้คู่บ้าน)

[๐๘.๑๐]

(๑๕/๑๖๓)

วิสุตาสปรมา ภาติ

คนคุ้นเคย ไวใจกันได้ เป็นญาติอย่างยิ่ง

[๐๘.๑๑]

(๒๕/๒๕)

สหาโย อตุกษาดสุส โหติ มิตตํ ปุณฺณปุณฺ

สหายเป็นมิตร สำหรับผู้มีฐานะเกิดขึ้นเนื่องๆ

[๐๘.๑๒]

(๑๕/๑๖๓)

สยํ กตานิ ปุญฺณานิ ตํ มิตตํ สมฺปรายิกํ

ความดีที่ทำไว้อเอง เป็นมิตรตามตัวไปเบื้องหน้า

[๐๘.๑๓]

(๑๕/๑๕๙)

มิตรโศก หเว สดุดปแทน โหติ
สหาโย ปน ทวาทสเสน โหติ
มาสทุมมาเสน จ ญาติ โหติ
ตทุตฺตริ อตฺตสโมปิ โหติ

เดินร่วมกัน ๗ ก้าว ก็นับว่าเป็นมิตร เดินร่วมทางกัน
๑๒ ก้าว ก็นับว่าเป็นสหาย อยู่ร่วมกันสักเดือนหรือกึ่ง
เดือน ก็นับว่าเป็นญาติ ถ้านานเกินกว่านั้นไป ก็แม่นยำ
เหมือนเป็นตัวเราเอง

[๐๘.๑๔]

(๒๔๗/๘๓)

โสหิ กถิ อตฺตสฺสสฺส เหตุ
จิรสนฺนุตฺติ กาฬกณฺณี ขเหยยฺย

คนที่คบคุ้นกันมานาน ถึงจะเป็นกาฬกณี จะให้เราละ
ทิ้งเขาไป เพราะเห็นแก่ความสุขส่วนตัวได้อย่างไร

[๐๘.๑๕]

(๒๔๗/๘๓)

อตุธา เอโส สโต อัมโม โย มิตฺโต มิตฺตมาปเท
น จเช ชีวิตสุสาปี เหตุ อมฺมมนุสฺสํ

การที่มิตร เมื่อระลึกถึงธรรมแล้ว ไม่ยอมทอดทิ้งมิตร
ในยามมีทุกข์ภัยถึงชีวิต ข้อนี้เป็นธรรมของลัตบุรุษ
โดยแท้

[๐๘.๑๖]

(๒๘/๑๖๖)

เอวํ มิตฺตวตํ อตุธา สพฺเพ โหนฺติ ปทกฺขิณา

ประโยชน์ที่มุ่งหมายทุกอย่างของผู้มีมิตรพร้อม
ย่อมจะสัมฤทธิ์ผลเหมือนโซ่ช่วย

[๐๘.๑๗]

(๒๘/๑๙๘, ๒๔๘)

สาธุ สมพหูสา ภาติ อปี รุกขา อรณฺยชา
วาโต วหติ เอกภูจํ พุรหนฺตมปี วณฺปิเต

มีญาติพวกพ้องมาก ย่อมเป็นการดี เช่นเดียวกับ
ต้นไม้ในป่าที่มีจำนวนมาก ต้นไม้ที่ขึ้นอยู่โดดเดี่ยว
ถึงจะงอกงามใหญ่โตสักเท่าใด ลมก็พัดให้โค่นลงได้

[๐๘.๑๘]

(๒๗/๗๔)

๕. การคบหา

นัย นยติ เมธวี อรุราช น มุฤหติ
สุนโย เสยฺยโส โหติ สมฺมา วุตโต น กุปฺปติ
วินัย โส ปหานาติ สาธุ เตन สมากโม

ปราชญ์ย่อมแนะนำสิ่งทีควรแนะนำ ไม่ชวนทำสิ่งที
มิใช่ธุระ การแนะนำดีเป็นความดีของปราชญ์
ปราชญ์ถูกว่ากล่าวโดยชอบ ก็ไม่โกรธ ปราชญ์ย่อมรู้
วินัย การสมาคมกับปราชญ์จึงเป็นการดี

[๐๙.๐๑]

(๒๗/๑๘๑๙)

น วิสฺสเส อิตฺตฺรทสฺสเนน

ไม่ควรไว้วางใจ เพียงด้วยพบเห็นกันนิดหน่อย

[๐๙.๐๒]

(๑๕/๓๕๘)

มิตฺตฺรฺเปณ พหฺว ฌณฺนา เสวนฺติ สุตฺตฺว

มีคนเป็นอันมากที่คบหา อย่างเป็นศัตรูผู้แฝงมาในรูปมิตร

[๐๙.๐๓]

(๒๗/๑๔๒๙)

จรนฺติ โลเก ปริวารณฺนา

อนฺโต อสุทฺธา พหิ โสภมานา

คนจำพวกที่งามแต่ภายนอก ภายในไม่สะอาด
มีบริวารกำบังตัวไว้ ก็แสดงบทบาทที่อยู่ในโลก

[๐๙.๐๔]

(๑๕/๓๕๘)

อกโรนฺโตปิ เจ ปาปํ กโรนฺตมฺปเสวติ

สฺกฺโข โหติ ปาปสฺมี อวณฺโณ จสฺส รุหติ

ผู้ใด แม้หากมิได้กระทำความชั่ว แต่คบหาเกลือกกลั้ว
กับผู้กระทำความป ผู้้นั้นย่อมพลอยถูกระแวงในกรรมชั่ว
อีกทั้งชื่อเสียงเสื่อมเสีย ย่อมเพิ่มพูนแก่เขา

[๐๙.๐๕]

(๒๕/๒๕๔)

โสปี ตาทิสโก โหติ ยาতিสญฺจุปเสวติ

คบคนเช่นใด ก็เป็นเช่นคนนั้น

[๐๙.๐๖]

(๒๓/๒๑๕๒)

ปุติมจฺณํ กุสฺสเคน โย นโร อุปนยฺหติ

กุสาปี ปุติ วายนฺติ เอรํ พาลูปเสวนา

คนใดห่อปลาเน่าด้วยใบคา ใบคาย่อมเหม็นกลิ่นปลา
คละคลุ้ง การเกลือกกลั้วคบหาคนพาล ย่อมมีผลเช่น
อย่างนั้น

[๐๙.๐๗]

(๒๕/๒๕๕)

ตฺตรณฺจ ปลาเสน โย นโร อุปนยฺหติ

ปตฺตาปี สุรภิ วายนฺติ เอรํ อีรูปเสวนา

ส่วนคนใดห่อกฤษณาด้วยใบไม้ ใบนั้นย่อมพลอยมี
กลิ่นหอมฟุ้ง การคบหาเสวนานักปราชญ์ ย่อมมีผล
เช่นอย่างนั้น

[๐๙.๐๘]

(๒๕/๒๕๕)

ทฤโฆ พาเลหิ สวาสโ
การอยู่ร่วมกับคนพาลเป็นทุกข์

อมิตฺเตเนว สพุพพา
เหมือนอยู่ร่วมกับศัตรูตลอดเวลา

[๐๙.๐๙]

(๒๕/๒๕)

อิโร จ สฺพสวาสโ
ปราชญ์มีการอยู่ร่วมเป็นสุข

ณาทินํว สมากโม
เหมือนสมาคมแห่งญาติ

[๐๙.๑๐]

(๒๕/๒๕)

ยสุมิ มโน นิสติ อวิหเร สหาปี โส
สนติเกปี หิ โส ทูเร ยสุมา วิสเต มโน

จิตจอดอยู่กับใคร ถึงไกลกัน ก็เหมือนอยู่ชิดใกล้
ใจหมางเมินใคร ถึงใกล้กัน ก็เหมือนอยู่แสนไกล

[๐๙.๑๑]

(๒๗/๑๓๕๘)

อนโตปี เจ โหติ ปสนนจิตโต
ปาริ สมุทฺทสฺส ปสนนจิตโต
อนโตปี โส โหติ ปทุฏฺจจิตโต
ปาริ สมุทฺทสฺส ปทุฏฺจจิตโต

ถ้าใจรักแล้ว ถึงอยู่ห่างคนละฝั่งฟากมหาสมุทร ก็
เหมือนอยู่สุดแสนใกล้ ถ้าใจชังแล้ว ถึงอยู่สุดแสนใกล้
ก็เหมือนอยู่ไกลคนละฟากมหาสมุทร

[๐๙.๑๒]

(๒๗/๑๓๕๙)

ยารชัมปิ เจ พาลโ ปณฺทิตํ ปยิริปาสติ
น โส ธมฺมํ วิชานาติ ทพฺพี สุปรสํ ยถา

คนพาล ถึงอยู่ใกล้บัณฑิตจนตลอดชีวิต ก็ไม่รู้แจ้งธรรม
เสมือนทัฬหี ที่ไม่รู้รสแกง

[๐๙.๑๓]

(๒๕/๑๕)

มฺหุตฺตมปิ เจ วิญญู ปณฺทิตํ ปยิริปาสติ
จิปฺปิ ธมฺมํ วิชานาติ ชิริหา สุปรสํ ยถา

ส่วนวิญญูชน หากเข้าใกล้บัณฑิตแม้เพียงครู่เดียว ก็รู้
ธรรมได้ฉับพลัน เสมือนลิ้นที่รู้รสแกง

[๐๙.๑๔]

(๒๕/๑๕)

นินีนว ปาตุตาริ ยัม ปสฺเส วบุขทสฺสินิ
นิคฺคยฺหวาทิ เมธาวี ตาทิสํ ปณฺทิตํ ภาเข
ตาทิสํ ภาขมานสฺส เสยฺโย โหติ น ปาปิโย

พึงมองเห็นคนมีปัญญา ที่ชอบชี้โทษ พุดจาข่มขี้
เสมือนเป็นผู้บอกขุมทรัพย์ พึงคบคนที่เป็นบัณฑิต
เช่นนั้นแหละ เมื่อคบคนเช่นนั้นย่อมมีแต่ดี ไม่มีเสียเลย

[๐๙.๑๕]

(๒๕/๑๖)

โอวเพยฺยานุสาเสยฺย อสพฺภา จ นิวารเย
สตํ หิ โส ปิโย โหติ อสตํ โหติ อปฺปิโย

พึงแนะนำตักเตือนเถิด พึงพรั่นสอนเถิด พึงห้ามปราม
จากความชั่วเถิด คนที่ทำเช่นนั้น ย่อมเป็นที่รักของ
สัตบุรุษ และไม่เป็นที่รักของอสัตบุรุษ

[๐๙.๑๖]

(๒๕/๑๖)

น ภเช ปาปเก มิตฺเต

ไม่ควรคบมิตรชั่ว

[๐๙.๑๗]

(๒๕/๑๖)

ภเชถ มิตฺเต กลฺยาณ

ควรคบมิตรดี

[๐๙.๑๘]

(๒๕/๑๖)

โหติ ปานสขา นาม โหติ สมฺมียสมฺมีย

คนเป็นเพื่อนแต่เวลาดื่มเหล้า ก็มี

เป็นเพื่อนแต่ปากว่า ก็มี

[๐๙.๑๙]

(๑๑/๑๘๕)

โย จ อตุเลสุ ขาเตสุ สหาโย โหติ โส สขา
ส่วนผู้ใดเป็นสหายในเมื่อเกิดเรื่องต้องการ ผู้นั้นแล
คือเพื่อนแท้

[๐๙.๒๐]

(๑๑/๑๘๕)

นตถิ พาเล สหายตา
ความเป็นสหาย ไม่มีในคนพาล

[๐๙.๒๑]

(๒๕/๓๓)

ทุกฺโข พาเลหิ สงฺคโม
สมาคมกับคนพาล นำทุกข์มาให้

[๐๙.๒๒]

(๒๗/๑๒๙๑)

นิหิตติ ปุริโส นิหีนเสวี

ผู้คบคนเลว ย่อมพลอยเลวลง

[๐๙.๒๓]

(๒๐/๔๖๕)

เสยฺยโส เสยฺยโส โหติ โย เสยฺยมุปเสวติ

คบคนดี ก็พลอยมีส่วนดีด้วย

[๐๙.๒๔]

(๒๗/๔๔๕)

เสฏฺฐมฺปนํ อุตฺติ อิปฺปํ

เมื่อคบคนที่ดีกว่า ตัวเองก็ดีขึ้นมาในฉับพลัน

[๐๙.๒๕]

(๒๐/๔๖๕)

ตสฺมา อุตฺตโน อุตฺตริ ภเชถ

ฉะนั้น ควรคบหาคนที่ดีกว่าตน

[๐๙.๒๖]

(๒๐/๔๖๕)

หิโน น เสวิตพุโฬ อญฺญตฺร จ อนฺนุทฺทยา

ไม่ควรคบคนเลวทราม นอกจากเพื่อให้ความช่วยเหลือ

[๐๙.๒๗]

(นัย ๒๐/๔๖๕)

น สนฺถวํ กาปฺริเสน กยิรา

ไม่ควรทำความสนิทสนมกับคนชั่ว

[๐๙.๒๘]

(๒๗/๑๗๑)

อดิจิรํ นิวาเสน

ปิโย ภวติ อปฺปิโย

เพราะอยู่ด้วยกันนานเกินไป ที่รักก็กลายเป็นหน่าย

[๐๙.๒๙]

(๒๗/๑๗๖๑)

อเปตจิตฺเตน น สมฺภเชยฺย

ไม่พึงอยู่กินกับคนไม่มีใจโยดี

[๐๙.๓๐]

(๒๗/๒๕๖)

น วิสฺสเส อวิสฺสตุเถ

ไม่ควรไวใจ ในคนไม่คั่นเคย

[๐๙.๓๑]

(๒๗/๑๙๓)

วิสฺสตุเถปี น วิสฺสเส

ถึงคนคั่นเคย ก็ไม่ควรวางใจ

[๐๙.๓๒]

(๒๗/๑๙๓)

นาสมเส กตปาปมฺหิ นาสมเส อลิกวาทิเน

นาสมเส อตฺตตฺตปญฺญมฺหิ อติสนฺเตปี นาสมเส

ไม่ควรไวใจคนที่ทำชั่วมาแล้ว ไม่ควรไวใจคนที่พูด
พล่อยๆ ไม่ควรไวใจคนที่เห็นแก่ตัว ถึงคนที่ทำที่
สงบเสงี่ยมเกินไป ก็ไม่ควรไวใจ

[๐๙.๓๓]

(๒๗/๑๔๒๒)

วิสุตาสา ภยมนฺเวติ

เพราะไว้วางใจ ภัยจะตามมา

[๐๙.๓๔]

(๒๗/๑๔๓)

มิตฺตพฺพโก หิ ปาปโก

ผู้ประทุษร้ายมิตร เป็นคนเลว

[๐๙.๓๕]

(๒๗/๑๔๖๙)

อดฺดมฺหิ ขาตมฺหิ สุขา สหaya

สหายช่วยให้เกิดสุข ในเมื่อเกิดมีเรื่องราว

[๐๙.๓๖]

(๒๕/๓๓)

สเจ ลเภถ นิปกํ สหายํ
จเรยุย เตตนุตมโน สติมา

ถ้าได้สหายผู้มีปัญญาปกครองตน พึงพอใจมีสติเที่ยวไป
กับเขา

[๐๙.๓๗]

(๒๕/๓๓)

โน เจ ลเภถ นิปกํ สหายํ
เอโก จเร น จ ปาปานิ กยิรา

ถ้าไม่ได้สหายที่มีปัญญาปกครองตน พึงเที่ยวไปคนเดียว
และไม่พึงทำความชั่ว

[๐๙.๓๘]

(๒๕/๓๓)

เสยฺโย อมิตฺโต เมธาวิ ยญฺเจ พาลานุกมฺโปโก

มีศัตรูเป็นบัณฑิต ดีกว่ามีมิตรเป็นพาล

[๐๙.๓๙]

(๒๗/๔๕)

๑๐. การเบียดเบียน-การช่วยเหลือกัน

สพฺพา ทิสฺสา อณุปริคมฺม เจตฺสา

เนวขุณฺณา ปิยตฺรตฺตนา กฺวจิ

เอวมฺปิ โส ปุณฺณ อตฺตา ปเรสํ

ตรวฺจตุด้วยจิตทั่วทุกทิศแล้ว ไม่พบใครที่ไหน เป็นที่รัก
ยิ่งกว่าตนเองเลย คนอื่นก็รักตนมากเช่นเดียวกัน

ตสฺมา น หีเส ปริ อตฺตกาโม

ฉะนั้น ผู้รักตน จึงไม่ควรเบียดเบียนคนอื่น

[๑๐.๐๑]

(๒๕/๑๑๐)

สพฺเพ ตสฺนฺติ ทณฺทสฺส สพฺเพ ภาณฺติ มจฺจุโน

สัตว์ทั้งปวง ย่อมหวาดหวั่นต่ออาชญา สัตว์ทั้งปวง
ย่อมกลัวความตาย

สพฺเพ ตสฺนฺติ ทณฺทสฺส สพฺเพสํ ชีวิตํ ปิยํ

สัตว์ทั้งปวงย่อมหวาดหวั่นต่ออาชญา ชีวิตเป็นที่รัก
ของทุกคน

ยถา อหิ ตถา เอเต ยถา เอเต ตถา อหิ
 เราฉันใด ลัทธิเหล่านี้ก็ฉันนั้น ลัทธิเหล่านี้ฉันใด เราก็
 ฉันนั้น

อุตตานํ อูปมํ กตฺวา น หนฺนฺย น มาตฺย
 นิกฺกมฺหิ เอวํ เราเข้าเทียบแล้ว ไม่ควรเช่นฆา ไม่
 ควรให้สังหารกัน

[๑๐.๐๒]

(๒๕/๒๐, ๓๘๙)

ทุฏฺฐิตํ สกฺกจฺจ กโรติ กิจฺจํ
 ช่วยเหลือคนเดือดร้อน ด้วยความตั้งใจ

[๑๐.๐๓]

(๒๗/๒๔๖๖)

สนฺโต สตฺตฺหิตฺเต รตา
 คนดี ชอบช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น

[๑๐.๐๔]

(ชา.อ.๑/๒๓๐)

สพฺเพสํ สหิตโต โหติ

คนดี บำเพ็ญประโยชน์แก่ปวงชน

[๑๐.๐๕]

(๒๓/๑๒๘)

พหุํ วัต อตุถาย ปณฺทิต มรมาวสํ

คนมีปัญญา อยู่ครองเรือน ก็เป็นประโยชน์แก่คน
จำนวนมาก

[๑๐.๐๖]

(๒๓/๑๒๘)

น หิ เวเรน เวรานิ สมฺมุนฺตติ กุทาจนํ

ในโลกนี้ เวนระจับด้วยเวร ไม่เคยมี

[๑๐.๐๗]

(๒๕/๑๑)

ปุษโก ลภเต ปุขั

ผู้บูชา ย่อมได้บูชาตอบ

[๑๐.๐๘]

(๒๘/๔๐๑)

วนุโก ปฏินุทน์

ผู้ให้ ย่อมได้การให้ตอบ

[๑๐.๐๙]

(๒๘/๔๐๑)

สุขสุส ทาตา เมธาวิ สุขัม โส อธิคจฺจติ

คนฉลาด ให้ความสุข ย่อมได้ความสุข

[๑๐.๑๐]

(๒๒/๓๗)

ทํ มิตฺตานิ คนฺถติ

เมื่อให้ไป ย่อมผูกไมตรีไว้

[๑๐.๑๑]

(๑๕/๘๔๕)

ทพมาน โปโย โหติ

ผู้ให้ ย่อมเป็นที่รัก

[๑๐.๑๒]

(๒๒/๓๕)

ทีปํ หิ เอตํ ปรมํ นรานํ

ยํ ปณฺหิตา โสกนฺทา ภาวนติ

บัณฑิตสามารถปิดเป่าความเศร้าโศกของคนอื่นได้
จึงจัดว่าเป็นที่พึงยอดเยี่ยมของคนทั้งหลาย

[๑๐.๑๓]

(๒๘/๓๓๓)

สกุโณ มยฺหโก นาม ศิริสาธุทรีจโร

ปกุกํ ปิปุณฺลิมารุหํ มยฺหํ มยฺहनฺติ กนฺทติ

นกชนิดหนึ่งเที่ยวบินอยู่ตามช่องเขาและไหล่เขา มีชื่อว่า
นกมัยหกะ มันบินไปสู่ต้นเลียบ อันมีผลสุก แล้วร้องว่า
“ของข้าๆ” เมื่อนกมัยหกะร้องอยู่อย่างนั้น ผู่งนก
ทั้งหลายก็พากันบินมาจิกกินผลเลียบ แล้วก็พากันบินไป
นกมัยหกะก็ยังร้องพร่ำอยู่อย่างเดิมนั่นเอง

เอวมิธว เอกจุใจ สงฺฆริตฺวา พหุํ ธนํ
เนวตฺตโน น ภาตินิ ยโถถิ ปฏิปฺมุขติ

คนบางคนในโลกนี้ก็ฉันทันนั้น เก็บทรัพย์สะสมไว้มากมาย
แล้ว ตนเองก็ไม่ได้ใช้ ทั้งไม่เผื่อแผ่แจกจ่ายแก่ญาติ
ทั้งหลายตามส่วน เมื่อเขาหวงแหนทรัพย์ไว้รำพึงว่า
“ของข้าฯ” ราชการหรือโจร หรือพายุท ก็มาเอาทรัพย์
นั้นไป ตัวเขาก็ได้แต่รำพันอยู่อย่างนั้นนั่นเอง

[๑๐.๑๔]

(๒๓๗/๓๓๑)

นิวตฺตยนฺติ โสภมฺหา

คนใจการุณย์ ช่วยแก้ไขคนให้หายโศกเศร้า

[๑๐.๑๕]

(๒๓๗/๑๔๓๒)

เนกาสี ลกเต สุขํ

กินคนเดียว ไม่ได้ความสุข

[๑๐.๑๖]

(๒๓๗/๑๖๗๔)

น ฤๅษเฐ สาธุเมกโก

ไม่พึงบริโภคของอร่อยผู้เดียว

[๑๐.๑๗]

(๒๔๘/๔๔๔)

น หิ ทานา ปรี อตุถิ ปติฏฐา สหุพปาณิน

นอกจากการแบ่งปันเพื่อแผ่กันแล้ว สัตว์ทั้งปวงหาสิ่งที่พึง
อย่างอื่นไม่

[๑๐.๑๘]

(๒๔๘/๑๐๗๓)

โย มาตรํ ปิตรํ วา ชินฺณกํ คตโยพฺพนํ

ปหุสนฺโต น ภรติ ตํ ปราภวโต มุขํ

คนใด มารดาบิดาแก่เฒ่า ล่วงพ้นวัยหนุ่มวัยสาวไปแล้ว
ตนเองสามารถ ก็ไม่เลี้ยงดู นั่นคือปากทางของความเสื่อม

[๑๐.๑๙]

(๒๔๕/๓๐๔)

ปทุตวิโต ปุริโส สหิรณโณ สโกชนโน
เอโก ฤคฺษติ สาธุนิ ตํ ปราภวโต มุขํ

คนใด มั่งมีทรัพย์สินเงินทอง มีของกินของใช้มาก แต่
บริโภคของอร่อยคนเดียว นั้นเป็นปากทางแห่งความ
เสื่อม

[๑๐.๒๐]

(๒๕/๓๐๔)

ทเทยฺย ปุริโส ทานํ อปฺปํ วา ยทิตฺวา พฺหุํ

เกิดมาเป็นคน จะมากหรือน้อย ก็ควรให้ปันบ้าง

[๑๐.๒๑]

(๒๗/๑๐๑๒)

อนฺนโต พลโต โหติ

ผู้ให้อาหาร ชื่อว่าให้กำลัง

วตฺถโต โหติ วนฺณโต

ผู้ให้ผ้านุ่งห่ม ชื่อว่าให้ผิวพรรณ

ยานโท สุภโท โหติ

ผู้ให้ยานพาหนะ ชื่อว่าให้ความสะดวก

โส จ สพุทโท โหติ โย ททати อุปสุสย

ผู้ใดให้ที่พำนักอาศัย ผู้นั้นชื่อว่าให้ทั้งหมด

[๑๐.๒๒]

(๑๕/๑๓๘)

อมตनुทโท จ โส โหติ โย ธมฺมมนุสสาสติ

ผู้ใดสั่งสอนธรรม ผู้นั้นชื่อว่าให้สิ่งที่ไม่ตาย

[๑๐.๒๓]

(๑๕/๑๓๘)

วิเจยฺยทานํ สุคตปฺปสตุถิ

ให้ด้วยพิจารณา พระศาสดาทรงสรรเสริญ

[๑๐.๒๔]

(๑๕/๑๓๘)

อารามโรปา วโนโรปา เย ชนา เสตุการกา
 ปปญจ อุทปานญจ เย ททนต์ติ อุปสุสย
 เตสํ ทิวา จ รตโต จ สทา ปุณณํ ปวทุตติ

ชนเหล่าใด ปลุกสวัน ปลุกป่า สร้างสะพาน ให้แหล่ง
 น้ำ บ่อน้ำ และที่พักอาศัย บุญของชนเหล่านั้นย่อม
 เพิ่มพูนทุกเมื่อ ทั้งคืนทั้งวัน

[๑๐.๒๕]

(๑๕/๑๔๖)

หิโต พหุณฺณํ ปฏิปทฺช โภเค

คนดีจัดการโภคทรัพย์ บำเพ็ญประโยชน์แก่ชนจำนวนมาก

[๑๐.๒๖]

(๒๒/๔๒)

ทินฺนํ โหติ สุนิพฺภตํ

ของที่ให้แล้ว ชื่อว่านำออกไปอย่างดีแล้ว

[๑๐.๒๗]

(๑๕/๑๓๖)

ทินน์ สุขผล โหติ นาทินน์ โหติ ตั ยถา

ของที่ให้แล้ว ชื่อว่าออกผลเป็นความสุขแล้ว ส่วนของ
ที่ยังไม่ได้ให้ ยังไม่มีผลเช่นนั้น

[๑๐.๒๘]

(๑๕/๑๓๖)

อตุธา หิ ทานํ พหุธา ปสตุถิ

ทานา จ โภ ฌมุปทํ เสยฺโย

ทานนั้นปราชาญ์สรรเสริญกันโดยมากอย่างแน่นอน
แต่กระนั้น บพธรรมก็ยังประเสริฐกว่าทาน

[๑๐.๒๙]

(๑๕/๑๐๑)

เอตทคฺคิ ภิกฺขเว ทานานํ ยทิตํ ฌมุตานํ

ภิกษุทั้งหลาย การให้ธรรม เป็นยอดแห่งทาน

[๑๐.๓๐]

(๒๓/๒๐๙)

สพฺพทานํ ธมฺมทานํ ชินาติ
การให้ธรรมะ ชนะการให้ทั้งปวง

[๑๐.๓๑]

(๒๕/๓๔)

๑๑. สามัคคี

สมคุณันต์ ตโป สุนทร

ความเพียรของหมู่ชนผู้พร้อมเพรียงกัน ให้เกิดสุข

[๑๑.๐๑]

(๒๕/๒๕)

สุภา สงมสุข สามัคคี

สามัคคีของหมู่ให้เกิดสุข

[๑๑.๐๒]

(๒๕/๑๙๕)

สุภะเรหิ สมคฺเคหิ พุคฺโข เอกายเน หิต

สุภะทั้งหลายพร้อมเพรียงกัน ยังฆ่าเสียใคร่ได้ เพราะ
ใจรวมเป็นอันเดียว

[๑๑.๐๓]

(๒๕/๑๙๙๗)

เอเต ภิกขุโย สมายนุติ สนฺธิ เตสํ น ชีรติ
โย จาธิปนํ ฆานาติ โย จ ฆานาติ เทสนํ

ผู้ใดรู้โทษที่ตนล่วงละเมิด ๑ ผู้ใดยอมรับรู้โทษที่เขามา
สารภาพ ๑ คนทั้งสองนี้ ย่อมพร้อมเพรียงกันยิ่งขึ้น
มิตรภาพของเขาย่อมไม่เสื่อมคลาย

[๑๑.๐๔]

(๒๗/๕๕๘)

เอโส หิ อุตฺตริตโร ภาราวโห ภฺรณฺโณ
โย ปเรสาธิปนฺนํ สยํ สนฺธาตุมรหติ

ผู้ใด เมื่อคนอื่นล่วงเกินกันอยู่ ตนเองกลับหาทางเชื่อม
เขาให้คืนดีกันได้ ผู้นั้นแล ชื่อว่าเป็นคนเอาภาระ เป็น
ผู้จัดฐานะที่ดียอดเยี่ยม

[๑๑.๐๕]

(๒๗/๕๕๙)

สเจปี สนฺโต วิวทฺติ จิปุเป สนฺธิยเร ปุณ
พาลา ปตฺตาว ภิษฺชนฺติ น เต สมณฺมฺนุญฺ

ถ้าแม่ลัตบุรุษวิวาทกัน ก็กลับเชื่อมกันได้สนิทโดยเร็ว
ส่วนคนพาลทั้งหลายย่อมแตกกันเหมือนภาชนะดิน
เขาย่อมไม่ได้ความสงบแหวกันเลย

[๑๑.๐๖]

(๒๗/๕๔๗)

สมคฺคา สปิสา โหถ

จงสามัคคีมีน้ำใจต่อกัน

[๑๑.๐๗]

(๓๓/๓๕)

๑๒. การปกครอง

วโธ อิศุสริยํ โลก

อำนาจเป็นใหญ่ในโลก

(อิสรภาพคือความมีอำนาจในตัวเอง)

[๑๒.๐๑]

(๑๕/๒๑๒)

สพฺพํ ปรวสํ ทุกฺขํ

การอยู่ในอำนาจของผู้อื่น เป็นทุกข์ทั้งสิ้น

[๑๒.๐๒]

(๒๕/๖๓)

สพฺพํ อิศุสริยํ สุขํ

อิสรภาพ เป็นสุขทั้งสิ้น

[๑๒.๐๓]

(๒๕/๖๓)

ราชา ภูมิสุต ปณณานิ

ราชา เป็นสง่าแห่งแคว้น
(ผู้ปกครองเป็นเครื่องส่องถึงรัฐ)

[๑๒.๐๔]

(๑๕/๒๐๑)

ตัม น ตปติ พนุโธ วโธ เม น ตเปสฺสติ
สุบมาหริตฺ เตสํ เยสํ รหฺมการยิ

ถึงจะถูกจองจำ ข้าก็ไม่เดือดร้อน ถึงจะถูกฆ่า ก็ไม่
ครั่นคร้าม เพราะข้าได้นำความสุขมาให้แล้ว แก่
เหล่าชนที่ข้าปกครอง

[๑๒.๐๕]

(๒๗/๑๐๕๕)

สพฺเพสํ สุบเมตพฺพิ ขตุติเยน ปชานตา

ผู้ปกครองแผ่นดินมีปัญญา พึงแสวงสุขเพื่อปวง
ประชา

[๑๒.๐๖]

(๒๗/๑๐๕๖)

ธมฺมํ ปมฺมุข ขตฺติโย รฏฺฐา จตฺติ อิสฺสโร

ผู้ครองแผ่นดิน ถึงจะมีอำนาจยิ่งใหญ่ ประมาทธรรม
เสียแล้ว ก็ร่วงจากรัฐ (สูญเสียอำนาจ)

[๑๒.๐๗]

(๒๘/๕๑)

สาธุ ธมฺมรุจิ ราชา

ราชาชอบธรรมจึงจะดี

(จะเป็นการดี ต่อเมื่อมีผู้ปกครองที่นิยมธรรม)

[๑๒.๐๘]

(๒๘/๕๐)

อภฺโกธนฺตฺส วิชิตฺเต จิตฺตมฺมตฺส ราชนิ

สฺมํ มนุสฺสสา อาเสถ สิตฺตจฺฉายาย สัมมร

ในแคว้นแคว้นของราชาผู้มีเมตตา มีธรรมมั่นคง
ประชาชนจะนั่งนอนเป็นสุข เหมือนมีร่มเงาที่เย็น
สบายอยู่ในบ้านของตัวเอง

[๑๒.๐๙]

(๒๘/๕๐)

ควญเจ ตรมานานัน ชิมุหิ คจุนนติ ปุงคโว

ฯเปฯ

สพพิ รฎจัน ทุกบิ เสติ ราชา เจ โหติ อหุมมิโก

เมื่อฝูงโคว่ายข้ามฟากอยู่ ถ้าโคนำฝูงไปคด โคทั้งหมด
ก็ว่ายคดไปตาม ฉันใด ในหมู่มนุษย์ ก็ฉันนั้น ผู้ใด
ได้รับแต่งตั้งเป็นใหญ่ ถ้าผู้นั้นประพฤติธรรม จะป่วย
กล่าวไปยถึงประชาชนที่เหลือ ถ้าราชาไม่ตั้งอยู่ใน
ธรรม รัฐทั้งหมดย่อมอยู่เป็นทุกข์

ควญเจ ตรมานานัน อุกุ คจุนนติ ปุงคโว

ฯเปฯ

สพพิ รฎจัน สุกบิ เสติ ราชา เจ โหติ อหุมมิโก

เมื่อฝูงโคว่ายข้ามฟากอยู่ ถ้าโคนำฝูงไปตรง โค
ทั้งหมด ย่อมว่ายตรงไปตาม ฉันใด ในหมู่มนุษย์ก็ฉัน
นั้น ผู้ใดได้รับแต่งตั้งเป็นใหญ่ ถ้าผู้นั้นประพฤติธรรม
ประชาชนที่เหลือก็เป็นอันไม่ต้องกล่าวถึง ถ้าราชา
ตั้งอยู่ในธรรม รัฐทั้งหมดย่อมอยู่เป็นสุข

[๑๒.๑๐]

(๒๑/๓๐)

อริโย อนริยิ กุพพิ โย ทนฺทน นิสฺเสถติ
สาสนิ ตํ น ตํ เวรํ อิติ นํ ปณฺหิตา วิฑู

เมื่ออนารยชนก่อกรรมชั่ว อารยชนใช้อำนาจหักห้าม
การกระทำนั้นเป็นการสั่งสอน หาใช่เป็นเวรไม่ บัณฑิต
ทั้งหลายเข้าใจกันอย่างนี้

[๑๒.๑๑]

(๒๗/๓๕๗)

นิสฺสมม ทนฺทํ ปณฺเขยฺย อิสฺสุโร

คนที่เป็นใหญ่ จะต้องใคร่ครวญให้ดีก่อน จึงลงโทษ

[๑๒.๑๒]

(๒๗/๒๑๓๕)

เวคา กตํ ตปฺปติ ภูมิपाल

ท่านผู้ครองแผ่นดิน! การที่ทำโดยผลิผลลาม จะแผด
เผาตัวได้

[๑๒.๑๓]

(๒๗/๒๑๓๕)

โย อิสฺสโรมฺหิตี กโรติ ปาปํ
 กตฺวา จ โส นุตฺตปเต ปเรสํ
 น เตन โส จีวติ ทิฆมายุํ
 เทวาปิ ปาเปเน สเมกฺขเร นํ

ผู้ใดทำความชั่วด้วยสำคัญคิดว่า “เราเป็นผู้ยิ่งใหญ่”
 ครั้นทำแล้วก็ไม่หวั่นเกรงต่อคนทั้งหลายอื่น ผู้นั้นจะ
 ดำรงชีพอยู่ยืนยาวด้วยความช้วนนั้นก็หาไม่ แม้เทพ
 ทั้งหลายก็มองดูเขาด้วยนัยน์ตาอันเหยียดหยาม

[๑๒.๑๔]

(๒๘/๓๑)

มา ตาต อิสฺสโรมฺหิตี อนตฺถาย ปตารยิ

อย่าสำคัญตนว่า เรามีอำนาจยิ่งใหญ่ แล้วทำให้
 ประชาชนพลอยพินาศ

[๑๒.๑๕]

(๒๗/๒๔๔๒)

สมัย อายั วัย ขณฺณว สมัย ขณฺณว กตาทถิ

ผู้ปกครองต้องทราบรายได้รายจ่ายด้วยตนเอง

ต้องทราบกิจการที่ทำแล้วและยังมิได้ทำด้วยตนเอง

[๑๒.๑๖]

(๒๓/๒๔๔๒)

นิคฺคณฺเห นิคฺคหารหิ ปคฺคณฺเห ปคฺคหารหิ

พึงชมคนที่ควรชม พึงยกย่องคนที่ควรยกย่อง

[๑๒.๑๗]

(๒๓/๒๔๔๒)

อเปตฺโถมหํสสุต รณฺโถ กามานุสาริโน

สพฺเพ โภคา วินสฺสนติ รณฺโถ ตํ วุจฺเจเต อหิ

ผู้ครองแผ่นดินที่เจ้าสำราญ แสหาแต่กามารมณ์ โภค
ทรัพย์จะพินาศหมด นี่แลที่เรียกว่า ทุกข์ภัยของผู้
ครองแผ่นดิน

[๑๒.๑๘]

(๒๓/๒๔๔๒)

มหตตปตฺโตปิ นิเวตฺตุนฺติ

ถึงจะขึ้นสู่สถานะที่ยิ่งใหญ่ ก็ล้อมตัวไฟฟุ้งบังนิต

ตสมึห โปเส วิปฺลา ภวามิ

อุมมี สมฺมุตฺตสฺส ยถาปี วณฺณํ

ท่านผู้เช่นนั้น จะเป็นที่ยื่นชมย่ำเกรง เหมือนคนเห็น
บรรยากาศแห่งมหาสมุทรแล้ว ขามเกรงต่อคักยะแห่ง
คลื่นใหญ่

[๑๒.๑๙]

(๒๗/๙๙๒)

ปจฺเมเนว วิตถํ

โกถํ หาสํ นิวารเย

ตโต กิจฺจานิ กาเรยฺย ตํ วตฺติ อาหุ ขตฺติย

เริ่มแรก แก้อไขข้อที่ผิดพลาดคลาดเคลื่อนให้เสร็จ
ระบับความโกรธกริ้วและความบันเทิงไว้ก่อน จากนั้น
จึงสั่งงาน ข้อนี้นักปราชญ์กล่าวว่าเป็นวัตร (ระเบียบ
ปฏิบัติ) ของผู้ปกครอง

[๑๒.๒๐]

(๒๗/๒๔๔๐)

มทา ปมาโท ขาเยถ

จากควมมัวเมา ก็เกิดควมประมาท

[๑๒.๒๑]

(๒๗/๒๔๑๙)

ปมาทา ขายเต ขโย

จากควมประมาท ก็เกิดควมเลื่อม

[๑๒.๒๒]

(๒๗/๒๔๑๙)

ขยา ปโทสา ขายนฺติ

จากควมเลื่อม ก็เกิดโทษประดัง

[๑๒.๒๓]

(๒๗/๒๔๑๙)

มา มโท ภารตฺสภ

ผู้มีภาระปกครองรัฐ จงอย่าได้ประมาทเลย

[๑๒.๒๔]

(๒๗/๒๔๑๙)

บตฺตียสฺส ปมตฺตสฺส รฏฺฐสฺมี รฏฺฐวฑฺฒน
สพฺเพ โภคา วินสฺสนนฺติ รณโณ ตํ วุจฺจเต อมํ

เมื่อผู้ครองแผ่นดินประมาท โภคทรัพย์ในรัฐทั้งหมด
ย่อมพินาศ นี่แลเรียกว่าทุกข์ภัยของผู้ครองแผ่นดิน

[๑๒.๒๕]

(๒๗/๒๔๔๐)

อุปสฺสุตฺติ มหาราช รฏฺฐเจ ชนปเท จร
ตตฺถ ทิสฺวา สุตฺวา จ ตโต ตํ ปฏิปชฺชสี

ดูกรมหาราช พระองค์จงเสด็จเที่ยวสดับดูความเป็นอยู่
ความเป็นไปในแว่นแคว้นแดนชนบท ครั้นได้เห็นได้ฟัง
แล้วจึงปฏิบัติราชกิจนั้นๆ

[๑๒.๒๖]

(๒๗/๒๔๑๙)

อรกขิตา ขานปทา อธมมพลิตา หตา
รตติญหิ โจรา ขาหนติ ทิवा ขาหนติ ตุนทिया
รฏฐสฺมิ ฏฐราขสฺส พหุ อธมฺมิโก ขโน

ชาวชนบทไม่ได้รับการพิทักษ์รักษา ถูกกดขี่ด้วย
ค่าธรรมเนียมนิยมนิชอบธรรม กลางคืนโจรปล้น กลางวัน
ข้าราชการข่มเหง ในแคว้นแคว้นของผู้ปกครองชั่วร้าย
ย่อมมีคนอาธรรมมากมาย

[๑๒.๒๗]

(๒๗/๒๔๒๒)

รกุเบญยานาคติ ภัย
พึงป้องกันภัยที่ยังไม่มาถึง

[๑๒.๒๘]

(๒๗/๕๔๕)

สงฺเกยฺย สงฺกิตพุพานิ
พึงระแวง สิ่งทีควรระแวง

[๑๒.๒๙]

(๒๗/๕๔๕)

สกุกาโร กาปุริสํ หนุตติ

ลักการะฆ่าคนชั่วได้

[๑๒.๓๐]

(๑๕/๖๑๐)

โย จ อุปปตติ อตฺถิ จิปปเมว น พุชฺฌติ
อมิตตวสมนฺเวติ ปจฺจนาว อนุตฺตปฺปติ

ผู้ใดไม่รู้เท่าทันเรื่องราวที่เกิดขึ้นได้โดยฉับพลัน ผู้นั้นจะ
หลงเข้าไปในอำนาจของศัตรู และจะเดือดร้อนภายหลัง

[๑๒.๓๑]

(๒๗/๑๔๓๐)

อปปเสโนปิ เจ มนฺตี มหาเสนํ อมนฺตินํ

ถึงแม้จะมีกำลังพลน้อย แต่มีความคิด ก็เอาชนะ
กองทัพใหญ่ที่ไร้ความคิดได้

[๑๒.๓๒]

(๒๘/๖๕๕)

พาส์ อปรีฌายโก

คนพาล เป็นผู้นำไม่ได้

[๑๒.๓๓]

(๒๗/๓๑๓)

น สาธุ พลวา พาส์ ยุตสุต ปรีหารโก

ผู้บริหารหมู่คณะ ถึงจะมีกำลังอำนาจ แต่เป็นคนพาล
ย่อมไม่เป็นผลดี

[๑๒.๓๔]

(๒๗/๑๐๓๑)

ธีโร จ พลวา สาธุ ยุตสุต ปรีหารโก

ผู้บริหารหมู่ชน เป็นปราชญ์ และมีกำลังเข้มแข็ง จึง
จะเป็นผลดี

[๑๒.๓๕]

(๒๗/๑๐๓๒)

๑๓. บุญ-บาป, ธรรม-อธรรม, ความดี-ชั่ว

บุญญ์ โจเรหิ ทูหริ

ความดีใจรักไม่ได้

[๑๓.๐๑]

(๑๕/๑๕๙)

สยัม กตานิ ปุณฺณานิ ตัม มิตุตฺตัม สมฺปรายิกัม

ความดีที่ทำไว้เอง เป็นมิตรติดตามตัวไปเบื้องหน้า

[๑๓.๐๒]

(๑๕/๑๖๓)

มามณฺเฑธ ปาปสฺส น มตฺตํ อากมิสฺสตี
อย่าดูหมิ่นความชั่วว่าเล็กน้อย คงจักไม่มีผลมาถึงตัว

อุทฺทมนฺนุทาเตน อุทฺทมนฺนุทาเป ปุริตี
เพราะน้ำหยดทีละน้อย หม้อน้ำยังเต็มได้

อาปุริตี พาโล ปาปสฺส โลกํ โลกปิ อาจัน
พาลชนสร้างสมความชั่วทีละน้อย ก็เต็มเพียบไปด้วย
ความชั่ว

[๑๓.๐๓]

(๒๕/๑๙)

ปาปญฺเจ ปุริโส กยิรา น นํ กยิรา ปุนปฺปุนํ
คนเรานี้ ถ้ามีอันทำชั่วลงไป ก็อย่าพึงทำความชั่วนั้น
ซ้ำเข้าอีก

น ตมฺหิ จนนํ กยิราถ ทุกฺโข ปาปสฺส อุจฺจโย
อย่าพึงสร้างใจในความชั่วนั้น การสั่งสม
ความชั่วเป็นการก่อความทุกข์

[๑๓.๐๔]

(๒๕/๑๙)

โย จ ปุพฺเพ ปมฺบุชิตฺวา ปจฺฉา โส นปฺปมฺบุชติ
โสมนํ โลกํ ปภาเสติ อพฺภา มุตฺโตว จนฺทิตฺวา

บุคคลใดในกาลก่อนเคยผิดพลาด ครั้นภายหลังเขา
กลับตัวได้ไม่ประมาท บุคคลนั้น ย่อมทำให้โลกให้แจ่มใส
เหมือนดังดวงจันทร์ อันพ้นจากเมฆหมอก

[๑๓.๐๕]

(๒๔๕/๒๓)

ยสฺส ปาปํ กตํ กมฺมํ กุสฺเลน ปิยียติ
โสมนํ โลกํ ปภาเสติ อพฺภา มุตฺโตว จนฺทิตฺวา

บุคคลใดเคยทำกรรมชั่วไว้แล้ว (กลับตัวได้) หันมาทำ
ดีปิดกัน บุคคลนั้นย่อมทำให้โลกแจ่มใส เหมือนดังดวง
จันทร์ อันพ้นจากเมฆหมอก

[๑๓.๐๖]

(๒๔๕/๒๓)

ยถาปี ปุပ္ผราสีมฺหา กิรรา มาลาคุเฟ พหู
เอวํ ชาเตน มจฺเจน กตฺตพฺพิ กุสลํ พหุ

ช่างดอกไม้ ร้อยพวงมาลัยได้มากมาย จากกองดอกไม้
กองหนึ่ง ฉันใด คนเราเกิดมาแล้ว ก็ควร (ใช้ชีวิตชาติ
หนึ่งนี้) สร้างความดีงามให้มาก ฉันนั้น

[๑๓.๐๗]

(๒๕/๑๔)

อาปรฺติ อีโร ปุณฺณสุส โสกํ โสกํปี อาจิณ

ธีรชนสร้างชาติทีละน้อย ก็เต็มเปี่ยมไปด้วยความดี

[๑๓.๐๘]

(๒๕/๑๕)

สุโข ปุณฺณสุส อจฺจโย

การสร้างสมความดี นำสุขมาให้

[๑๓.๐๙]

(๒๕/๑๖)

สุขสเสต์ ภิภเว อธิวนํ เปฯ ยทิํ ปุณฺณานิ

คำว่า บุญ นี้ เป็นชื่อของความสุข

[๑๓.๑๐]

(๒๕/๒๐๐)

สยํ กตานิ ปุณฺณานิ ตํ เว อาเวณียํ ธนํ

ความดีที่ทำไว้เองนี้แหละ เป็นทรัพย์ส่วนเฉพาะของ
ตัวแท้ๆ

[๑๓.๑๑]

(๒๗/๑๙๙๘)

ปุณฺณํ สุขํ ชีวิตสงฺขมฺมฺหิ

กระทั่งถึงคราวสิ้นชีพ บุญก็ช่วยให้สุขได้

[๑๓.๑๒]

(๒๕/๓๓)

น ฆาสเหตุปี กระยฺย ปาปี

ไม่ควรทำบาป แม้เพราะเห็นแก่กิน

[๑๓.๑๓]

(น.๒๗/๑๒๗๕)

สกมฺมุนา หญญติ ปาปธมฺโม

คนมีความชั่ว ย่อมเดือดร้อน เพราะกรรมของตน

[๑๓.๑๔]

(๑๓/๔๕๑)

ปาปี ปาเปณ สุกริ

ความชั่ว คนชั่วทำง่าย

[๑๓.๑๕]

(๒๕/๑๒๔)

นตฺถิ ปาปี อกุพฺพโต

บาปไม่มีแก่ผู้ไม่ทำ

[๑๓.๑๖]

(๒๕/๑๓)

น ตั กมฺมํ กตํ สาธุ ยํ กตฺวา อนฺตปฺปติ
ทำกรรมใดแล้ว ร้อนใจภายหลัง กรรมที่ทำนั้นไม่ดี

[๑๓.๑๗]

(๑๕/๒๕๑)

ตณฺจ กมฺมํ กตํ สาธุ ยํ กตฺวา นานฺตปฺปติ
ทำกรรมใดแล้ว ไม่ร้อนใจภายหลัง กรรมที่ทำนั้นแลดี

[๑๓.๑๘]

(๑๕/๒๕๑)

สุกรานิ อสาธุนิ อตฺตโน อหิตานิ จ

การที่ไม่ดี และไม่เป็นประโยชน์แก่ตน ทำง่าย

[๑๓.๑๙]

(๒๕/๒๒๒)

ยํ เว หิตณฺจ สาธุณฺจ ตํ เว ปรมฺหุทฺทํ

การใดเป็นประโยชน์ด้วย ดีด้วย
การนั้นแล ทำได้ยากอย่างยิ่ง

[๑๓.๒๐]

(๒๕/๒๒๒)

สุกริ สาธุณา สาธุ

ความดี คนดี ทำง่าย

[๑๓.๒๑]

(๒๕/๑๒๔)

สาธุ ปาเปน ทุกกริ

ความดี คนชั่ว ทำยาก

[๑๓.๒๒]

(๒๕/๑๒๔)

กมุมนา วตฺตตี โลโก

สัตว์โลก ย่อมเป็นไปตามกรรม

[๑๓.๒๓]

(๑๓/๗๐๗)

กมฺมํ สตฺเต วิภชตี ยทิตฺถํ หีนปฺปณฺนิตตาย

กรรมย่อมจำแนกสัตว์ คือให้ทราบและประณิต

[๑๓.๒๔]

(๑๔/๕๙๖)

กल्याณการี กल्याณํ ปาปการี จ ปาปํ

ทำดี ได้ดี ทำชั่ว ได้ชั่ว

[๑๓.๒๕]

(๑๕/๙๐๓)

ปจฺจนา ตปฺปติ ทุกฺกณฺ

กรรมไม่ดี ย่อมเผาผลาญในภายหลัง

[๑๓.๒๖]

(๑๕/๒๔๐)

อกตํ ทุกฺกณฺ เสຍโย

ความชั่ว ไม่ทำเสียเลย ดีกว่า

[๑๓.๒๗]

(๑๕/๒๔๐)

ปาปานิ อกรณิ สุขํ

การไม่ทำความชั่ว ให้เกิดความสุข

[๑๓.๒๘]

(๒๕/๓๓)

กตญจ สุกตัม เสยโย

ความดี ทำไว้แล ดีกว่า

[๑๓.๒๙]

(๑๕/๒๔๐)

สพฺพปาปสฺส อกรณํ กุสฺลสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส

สจฺจิตฺตปริโยทปนํ เอตํ พุทฺธาน สาสนํ

การไม่ทำความชั่วทั้งปวง ๑ การบำเพ็ญความดีให้
เพียบพร้อม ๑ การชำระจิตใจให้ผ่องใส ๑ สามข้อนี้
คือคำสอนของพระพุทธเจ้า

[๑๓.๓๐]

(๒๕/๒๔)

ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารี

ธรรมนั้นแหละ รักษาผู้ประพฤติธรรม

[๑๓.๓๑]

(๒๖/๓๓๒)

ธมฺโม สุจิณฺโณ สุขมาวหาติ

ธรรมที่ประพฤติดีแล้ว นำมาซึ่งความสุข

[๑๓.๓๒]

(๒๖/๓๓๒)

ธมฺมจารี สุขํ เสติ

ผู้ประพฤติธรรม ย่อมนอนเป็นสุข

[๑๓.๓๓]

(๒๕/๒๓)

ธมฺมปีติ สุขํ เสติ

ผู้อิ่มใจในธรรม ย่อมนอนเป็นสุข

[๑๓.๓๔]

(๒๕/๑๖)

น ปณฺธิตา อตฺตสฺสสฺส เหตุ
ปาปานิ กมฺมานิ สมาจฺรณฺติ

บัณฑิตไม่ประกอบความชั่ว เพราะเห็นแก่ความสุข
ส่วนตัว

[๑๓.๓๕]

(๒๗/๑๔๖๗)

ทุกฺเขน ณฺณฺชา ฆลิตาปี สนฺดา
ฉนฺทา จ โทสา น ขหนฺติ ธมฺมํ

บัณฑิตนั้น ถึงถูกทุกข์กระทบ ถึงพลาดพลั้งลง
ก็คงสงบอยู่ได้ และไม่ละทิ้งธรรมเพราะชอบหรือชัง

[๑๓.๓๖]

(๒๗/๑๔๖๗)

น อิจฺเจยฺย อธฺมเมว สมิทุทฺตโน

ไม่พึงปรารถนาความสำเร็จแก่ตนโดยทางไม่ชอบธรรม

[๑๓.๓๗]

(๒๕/๑๖)

จเข ธนํ องฺควรสฺส เหตุ
องฺคํ จเข จีวิตํ รกฺขมาโน
องฺคํ ธนํ จีวิตญฺจาปิ สพฺพํ
จเข นโร ฆมฺมมนุสฺสรนฺโต

พึงสละทรัพย์ เพื่อเห็นแก่อวัยวะ
พึงสละอวัยวะ ในเมื่อจะรักษาชีวิต
พึงสละได้หมด ทั้งอวัยวะ ทรัพย์และชีวิต
ในเมื่อคำนึงถึงธรรม

[๑๓.๓๘]

(๒๖/๓๘๒)

อลาโก ธมฺมิโก เสยฺโย ยญฺเจ ลาโก อธมฺมิโก
ไม่ได้แต่ชอบธรรมดีกว่า ถึงได้แต่ไม่ชอบธรรมจะดีอะไร

[๑๓.๓๙]

(๒๖/๓๘๒)

มรณํ ฌมฺมิกํ เสยฺโย ยญฺเจ ชีเว อฌมฺมิกํ

ตายอย่างชอบธรรมดีกว่า อยู่อย่างไม่ชอบธรรมจะมี
ค่าอะไร

[๑๓.๔๐]

(๒๖/๓๘๐)

ฌมฺเม จิตฺตํ น วิหหาติ กิตฺติ

เกียรติไม่ทิ้งผู้ตั้งอยู่ในธรรม

[๑๓.๔๑]

(๒๖/๔๒)

๑๔. กรรม

ยานิ กรโติ ปุริโส ตานิ อุตตนิ ปสฺสติ

คนทำกรรมใดไว้ ย่อมเห็นกรรมนั้นในตนเอง

[๑๔.๐๑]

(๒๗/๒๔๔)

จรฺนฺติ พาลา ทุมฺเมธา อมิตฺเตเนว อุตตนา

คนพาลทราบบัญญา ย่อมดำเนินชีวิต โดยมีตนเองนั้น
แหละเป็นศัตรู

[๑๔.๐๒]

(๑๕/๒๔๑)

ธัญญ์ ธัน รชต์ ชาตรูป
 ปรีศหิ วาปี ยหตติ กิณจิ

ทาสา กมมกรร เปสสา เย จสส อนุชีวิน
 สพพณนาทาย คนตพหิ สพหิ นิกขีปคามินิ

ธัญญาหาร ทรัพย์สิน เงินทอง หรือสมบัติที่ครอบครอง
 ไม่ว่าอย่างใดที่มีอยู่ คนรับใช้ คนงาน คนอาศัย
 ทั้งหลายทุกอย่าง ล้วนพาเอาไปไม่ได้ ต้องทิ้งไว้
 ทั้งหมด

[๑๔.๐๓]

(๑๕/๓๓๒)

ยญจ กโรติ กาเยน วาจา ยอุ เจตสา
 ตํ หิ ตสฺส สกํ โหติ ตญฺจ อาทาย คจฺจนติ

กรรมใด ทำไว้ ด้วยกาย ด้วยวาจา หรือด้วยใจ กรรม
 นั้นแหละเป็นสมบัติของเขา ซึ่งเขาจะพาเอาไป

[๑๔.๐๔]

(๑๕/๓๓๒)

มา ขาดี ปุจฺจน จรณญจ ปุจฺจน

อย่าถามถึงชาติกำเนิด จงถามถึงความประพฤติ

[๑๔.๐๕]

(๑๕/๖๖๐)

กมฺมํ วิชฺชา จ กมฺโม จ สํ สํ วิวิตมุตฺตมํ

เอเตน มจฺจา สุขุเมณฺติ น โคตฺเตน ธเนน वा

การทำงาน ๑ วิชา ๑ ธรรม ๑ คีล ๑ ชีวิตอันอุดม ๑ คน
บริสุทธ์ด้วยสิ่งทั้ง ๕ นี้ หาใช่ด้วยตระกูลหรือด้วย
ทรัพย์ไม่

[๑๔.๐๖]

(๑๕/๑๔๗)

๑๕. กิเลส

อิจนา หิ อนนตโคจรา

ความอยากได้ ไม่มีที่จบสิ้นเลย

[๑๕.๐๑]

(๒๓/๓๓๙)

วิคติจุนานํ นโม กโรมเส

ท่านที่ตัดความอยากเสียได้ ข้าพเจ้าขอกราบไหว้เลย
ทีเดียว

[๑๕.๐๒]

(๒๓/๓๓๙)

ลทุโธ ฐมนํ น ปสฺสติ
โลกเข้าแล้ว มองไม่เห็นธรรม

อนุธมํ ตทา โหติ ยํ โลโก สหเต นรํ
เมื่อความโลภเข้าครอบงำคน เวลานั้นมีแต่ความมืดตื้อ
[๑๕.๐๓] (๒๕/๒๖๘)

อิฉฺฉา นรํ ปริกสฺสติ
ความอยาก ย่อมชักพาคนไปต่างๆ

[๑๕.๐๔] (๑๕/๒๑๖)

กาเมหิ โลกมฺหิ น หตฺถิ ติตฺติ
ความอึดด้วยกามทั้งหลาย ไม่มีในโลก

[๑๕.๐๕] (๑๓/๔๕๑)

ภยมนตรโต ขาดิ ตัม ขโน นาวพบุณติ

คนโกรธไม่รู้ทันว่า ความโกรธนั้น เป็นภัยที่เกิดขึ้นภายใน

[๑๕.๐๖]

(๒๕/๒๖๘)

กุทุโธ ธมมัม น ปสฺสติ

โกรธเข้าแล้ว มองไม่เห็นธรรม

[๑๕.๐๗]

(๒๕/๒๖๘)

ยัม กุทุโธ อุปโรเธติ สุกรัม วิย ทุกฺกรัม

คนโกรธจะผลาญสิ่งใด สิ่งนั้นทำยาก ก็เหมือนทำง่าย

[๑๕.๐๘]

(๒๓/๖๑)

หนฺติ กุทุโธ สฺมาตริ

คนโกรธฆ่าได้แม้แต่มารดาของตน

[๑๕.๐๙]

(๒๓/๖๑)

ปจฺจนา โส วิคเต โกเธ อคฺคิทุทฺธเวย ตปฺปติ

ภายหลัง เมื่อความโกรธหายแล้ว เขาย่อมเดือดร้อน
เหมือนถูกไฟไหม้

[๑๕.๑๐]

(๒๓/๖๑)

โกธโน ทุพฺพณฺโณ โหติ

คนมักโกรธย่อมมีผิวพรรณไม่งาม

[๑๕.๑๑]

(๒๓/๖๑)

โกธํ มตฺตวา สุขํ เสติ

ฆ่าความโกรธได้ ย่อมนอนเป็นสุข

[๑๕.๑๒]

(๑๕/๑๙๙)

ยถาปี รุจิรํ ปุပ္ผํ วณฺณวนฺตํ อคนฺธกํ
เอวํ สุภาสิตา วาจา อมฺลา โหติ อกุพฺพโต

วาจาสุภาสิต ไม่มีผลแก่ผู้ไม่ปฏิบัติ เหมือนดอกไม้งาม
ที่มีแต่สี ไม่มีกลิ่น

[๑๕.๑๓]

(๒๕/๑๔)

ยถาปี รุจิรํ ปุပ္ผํ วณฺณวนฺตํ สคนฺธกํ
เอวํ สุภาสิตา วาจา สมฺลา โหติ สกุพฺพโต

วาจาสุภาสิต ย่อมมีผลแก่ผู้ปฏิบัติ เหมือนดังดอกไม้
งาม ที่มีทั้งสีสวย และกลิ่นอันหอม

[๑๕.๑๔]

(๒๕/๑๕)

สุภาสิตา จ ยา วาจา เอตมฺมงฺคลมุตฺตมํ

พุดดี เป็นมงคลอันอุดม

[๑๕.๑๕]

(๒๕/๑๖)

กุฑฐิ อปปฏิภูมุนโต สงคามิ เขตติ ทุขุขยิ

ผู้ไม่โกรธตอบคนโกรธ ชื่อว่าชนะสงครามที่ชนะได้ยาก

[๑๕.๑๖]

(๒๖/๓๕๘)

อุภินนมตถิ จรติ อตฺตโน จ ปรสฺส จ

ปรี สงฺกุปิตํ ฅตฺวา โย สโต อุปสมฺมติ

ผู้ใดรู้ว่าคนอื่นโกรธแล้ว มีสติ ระวังได้ ผู้นั้นชื่อว่า
บำเพ็ญประโยชน์แก่คนถึง ๒ คน คือ ทั้งแก่ตนเอง
และแก่คนอื่นนั้น

[๑๕.๑๗]

(๒๖/๓๕๘)

๑๖. คุณธรรม

สจฺจํ เว อมตา วาจา

คำสัตย์แล เป็นวาจาไม่ตาย

[๑๖.๐๑]

(๑๕/๓๔๐)

สจฺจํ หเว สารุตรํ รसानํ

ลัจจะ เป็นรสดียิ่งกว่าประดาส

[๑๖.๐๒]

(๒๕/๓๔๑)

สทฺธา ทุตฺติยา ปุริสสฺส โหติ

ศรัทธา เป็นมิตรคู่ใจของคน

[๑๖.๐๓]

(๑๕/๑๓๕)

สุขา สหฺธา ปตฺถิจิตา

ศรัทธาตั้งมั่นแล้ว นำสุขมาให้

[๑๖.๐๔]

(๒๕/๓๓)

สติ โลกสฺมิ ชาคโร

สติ ทำให้ตื่นอยู่ในโลก
(ในโลกนี้ มีสติ จึงจะนับว่าตื่น)

[๑๖.๐๕]

(๑๕/๒๑๓)

สติมโต สทา ภาทํ

คนมีสติ เท่ากับมีสิ่งนำโชคตลอดเวลา

[๑๖.๐๖]

(๑๕/๘๑๒)

สติมโต สุเว เสยโย

คนมีสติย่อมดีขึ้นทุกวัน

[๑๖.๐๗]

(๑๕/๘๑๒)

อาทิ สິลํ ปติฏฐา จ กุณยานนฺนฺจ มาตุกั
ปมฺมํ สพฺพธมฺมานํ ตสฺมา สິลํ วิโสธเย

ศีลเป็นเบื้องต้น เป็นที่ตั้งอาศัย เป็นมารดาของ
กัลยาณธรรมทั้งหลาย เป็นประมุขของธรรมทั่วไป
ฉะนั้น ควรชำระศีลให้บริสุทธิ์

[๑๖.๐๘]

(๒๖/๓๗๘)

สึลํ อารณํ เสฏฺฐํ

ศีลเป็นอารมณ์อันประเสริฐ

[๑๖.๐๙]

(๒๖/๓๗๘)

สีล กวามพุทฺธิ

ศีล เป็นเกราะอย่างอัศจรรย์

[๑๖.๑๐]

(๒๖/๓๗๘)

น ปรี นานิ อุตตานํ วิหิตติ สมาหิตโต

ผู้มีจิตใจตั้งมั่น ย่อมไม่เบียดเบียนคนอื่น และแม้
ตนเอง

[๑๖.๑๑]

(๒๗/๖๒๑)

๑๗. วาจา

ยัม หิ กยิรา ตัม หิ วเท ยัม น กยิรา น ตัม วเท
อกโรนตุ ภาสมานัม ปริชานนตุ ปณฺหิตา

จะทำอะไรใด พึงพูดสิ่งนั้น สิ่งใดไม่ทำ ไม่พึงพูดถึง
บัณฑิตย่อมหมายเอาได้ว่า คนไม่ทำดีแต่พูด

[๑๗.๐๑]

(๒๗/๘๖๐)

ยถาวาที ตถาการิ

พูดอย่างไร ทำอย่างนั้น

[๑๗.๐๒]

(๒๗/๖๐๕)

หทยสฺส สทิสึ วาจา

วาจาเช่นเดียวกับใจ

[๑๗.๐๓]

(๒๗/๕๖๐)

ปรีตสฺส หิ ชาตสฺส กุธาริ ขายเต มุเข
 ยาย ฉินฺทติ อุตฺตานํ พาลโ ส พุพฺพาสติํ ภณํ
 คนเกิดมาซึ่งว่ามีขวานเกิดติดปากมาด้วย สำหรับให้
 คนพาลใช้ฟันตัวเอง ในเวลาที่พูดคำชั่ว

[๑๗.๐๔]

(๒๕/๓๘๗)

โย นิณฺทียํ ปสฺสตี ตํ วา นิณฺทติ โย ปสฺสียโย
 วิจฺฉินาติ มุเพน โส กलि กลินา เตน สฺขํ น วิณฺทติ
 ผู้ใด สรรเสริญคนควรนินทา หรือนินทาคนควร
 สรรเสริญ ผู้นั้นเอาปากเก็บกาลิไว้ จะไม่ได้พบสุข
 เพราะกาลินั้น

[๑๗.๐๕]

(๒๑/๓)

เอกํ ธมฺมํ อตีตสฺส มุสสาวาทิสฺส ขนฺตุโน
 วิตฺถณฺนปรโลกสฺส นตฺถิ ปาปํ อการียํ
 คนที่ก้าวล่วงสังฆธรรมอันเป็นหนึ่งเดียวเสียแล้ว พุทฺจา
 มีแต่คำเท็จ ไม่คำนึงถึงปรโลก ความชั่วที่เขาจะไม่ทำ
 เป็นไม่มี

[๑๗.๐๖]

(๒๕/๒๓)

สโรวาเรน โสเจยฺย เวทิตพฺพ

ความสะอาด พึงทราบด้วยถ้อยคำสำนวน

[๑๗.๐๗]

(น.๒๕/๑๓๔)

สณฺหิ คิริ อตุถวตี ปมฺฤเจ

ควรเปล่งวาจาไพเราะ ที่มีประโยชน์

[๑๗.๐๘]

(๒๗/๑๓๘๓)

วาจํ ปมฺฤเจ กุสลํ นาติเวลํ

ถึงวาจาดี ก็ไม่ควรกล่าวให้เกินกาล

[๑๗.๐๙]

(๒๕/๔๒๓)

นาติเวลลํ ปภาเสยฺย น ตฺวณฺหิ สพุพทา สียา
อวิภินฺณํ มิตํ วาจํ ปตฺเต กาเล อุทฺธิรเย

ไม่ควรพูดจนเกินกาล ไม่ควรนิ่งเสมอไป ควรกล่าว
วาจาที่ไม่พ้นเผื่อพอดีๆ ในเมื่อถึงเวลา

[๑๗.๑๐]

(๒๘/๓๖๖)

อพฺพธา ตตฺถ พุณฺณติ ยตฺถ พาลา ปภาสเร
คนพาล ยังไม่ถูกผูก แต่พอพูดในเรื่องใด ก็ถูกมัดตัวใน
เรื่องนั้น

พทุธปิ ตตฺถ มุจฺจนติ ยตฺถ อีรา ปภาสเร
คนมีปัญญา แม้ถูกผูกมัดอยู่ พอพูดในเรื่องใดก็หลุดได้
ในเรื่องนั้น

[๑๗.๑๑]

(๒๗/๑๒๐)

๑๘. ชีวิต-ความตาย

วโย รตติณทิวภโย
วัยสิ้นไปตามคืนและวัน

[๑๘.๐๑]

(๑๕/๑๗๓)

ยំ ยัม วิหเต รตติ ตทูนนตสฺส ชีวิตัม
วันคืนล่วงไป ชีวิตของคนก็พร่องลงไป จากประโยชน์
ที่จะทำ

[๑๘.๐๒]

(๒๖/๓๕๙)

รตฺโย อโมฆา คจฺจนฺติ
คืนวัน ไม่ผ่านไประลอก

[๑๘.๐๓]

(๒๘/๔๓๙)

อจุเจณฺติ กาลา ตฺรยณฺติ รตฺติโย

วโยคฺฉนา อนุปฺพุทฺธิ ขหนฺติ

กาลเวลาล่วงไป วันคืนผ่านพ้นไป วยก็หมดไปที่ละ
ตอนๆ ตามลำดับ

[๑๘.๐๔]

(๑๕/๓๐๐)

รูปํ ชีรติ มจฺจานํ นามโคตฺตํ น ชีรติ

รูปกายของสัตว์ย่อมร่วงโรยไป แต่ชื่อและโคตรไม่
เสื่อมสลาย

[๑๘.๐๕]

(๑๕/๒๑๐)

ทหราปี จ เย วุฑฺฒา เย พาลา เย จ ปณฺทิตา

อฑฺฒา เจว ทลิตฺทา จ สพุเพ มจฺจุปรายนา

ทั้งเด็ก ทั้งผู้ใหญ่ ทั้งคนพาล ทั้งบัณฑิต ทั้งคนมี ทั้ง
คนจน ล้วนเดินทางไปหาความตายทั้งหมด

[๑๘.๐๖]

(๑๐/๑๐๘)

น มียุyman ๓นมน๓เวติ กิณ๓จิ

เมื่อตาย ทรัพย์สั๓กน๓ิก็ติดตามไปไม่ได้

[๑๘.๐๗]

(๑๓/๔๕๑)

กาโล มส๓ติ ภู๓ตานิ ส๓พ๓พาน๓ว ส๓ห๓ต๓ต๓นา

กาลเวลาย่อ๓มก๓ล๓น๓ก๓น๓สั๓ต๓ร๓ทั้ง๓หลาย ปร๓อ๓ม๓ก๓น๓ไป๓ก๓บ๓ตัว
มัน๓เอง

[๑๘.๐๘]

(๗/๓๔๐)

ต๓ ต๓ญ๓เจ ๓น๓โน๓ส๓เจ๓ย๓ย ย๓ ย๓ ต๓ส๓ส น ๓วิ๓ข๓ข๓ติ
๓ต๓ต๓น๓น๓น๓โน๓ส๓เจ๓ย๓ย ส๓ทา ม๓จ๓จ๓ว๓ส๓ ป๓ต๓ต๓

ถ้า๓บุคคล๓จะ๓เศ๓ร้า๓ไ๓ศ๓ก๓ถึง๓คน๓ที่๓ไม่มี๓อยู่๓แ๓ก๓ต๓น คือ๓ผู้๓ที่๓ตาย
ไป๓แล้ว๓ไซ๓ร๓ ก็๓คว๓ร๓จะ๓เศ๓ร้า๓ไ๓ศ๓ก๓ถึง๓ต๓น๓เอง ซึ่ง๓ต๓ก๓อยู่๓ใน
อ๓ำ๓นาจ๓ของ๓พ๓ญ๓า๓ม๓จ๓จ๓ว๓ราช๓ต๓ล๓อด๓เวลา

[๑๘.๐๙]

(๒๗/๖๑๑)

น เหว ติฏฐิ นาสินิ น สยานิ น ปตฺถคุ
 อายุลังขาร ไซจะปรมาทไปตามลัตว์ผู้ยีน นัง นอน
 หรือเดินอยู่ ก็หาไม

[๑๘.๑๐]

(๗/๖๑๒)

ยารุปฺปตฺติ นิมิสฺสติ ตตฺราปิ สรตี วโย

วัยย่อมเสื่อมลงเรื่อยไป ทุกหลับตา ทุกลืมตา

[๑๘.๑๑]

(๒๗/๖๑๒)

ตตฺถตฺตนิ วตฺปฺปนฺเถ วินาภาเว อสํสเย

ภูติ เสติ ทยิตพฺพิ จวิตํ อนนฺโสจยิ

เมื่อวัยเสื่อมสิ้นไปอย่างนี้ ความพลัดพรากจากกันก็ต้อง
 มีโดยไม่ต้องสงสัย หมู่สัตว์ที่ยังเหลืออยู่ควรเมตตา
 เอื้อเอ็นดูกัน ไม่ควรจะมัวเศร้าโศกถึงผู้ที่ตายไปแล้ว

[๑๘.๑๒]

(๒๗/๖๑๓)

ยถาปี ทารโก จนฺทํ คจฺจนฺตํ อนุโรทติ
เอวํ สมฺปทเมวเต โย เปตมฺนุโสจติ
ทฺยฺหมาโน น ชานาติ ฌาตึนํ ปริเทวติ
ตสฺมา เอตํ น โสจามิ คโต โส ตสฺส ยา คติ

ผู้ที่เศร้าโศกถึงคนตาย ก็เหมือนเด็กร้องไห้ขอ
พระจันทร์ที่โคจรไปในอากาศ คนตายถูกเผาอยู่ ย่อม
ไม่รู้ว่าญาติคร่ำครวญถึง เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงไม่
เศร้าโศก เขาไปแล้วตามวิถีทางของเขา

[๑๘.๑๓]

(๒๗/๗/๒๐)

ยถามิว ปกฺกานํ นิจุจํ ปตฺนโต ภยํ
เอวํ ชาตาน มจฺจานํ นิจุจํ มรณโต ภยํ

ผลไม่สุกแล้ว ก็หวั่นแต่จะต้องร่วงหล่นไปตลอดเวลา
ฉันใด ลัทธิทั้งหลายเกิดมาแล้วก็หวั่นแต่จะตายอยู่
ตลอดเวลา ฉันนั้น

[๑๘.๑๔]

(๒๗/๑๕๖๘)

สายเมเก น ทิสฺสนฺติ ปาโต ทิฏฺฐา พหุ ขนา
 ปาโต เอเก น ทิสฺสนฺติ สายํ ทิฏฺฐา พหุ ขนา

ตอนเช้า ยังเห็นกันอยู่มากคน พอตกเย็น บางคนก็
 ไม่เห็น เมื่อเย็น ยังเห็นกันอยู่มากคน ตกถึงเช้า บางคน
 ก็ไม่เห็น

[๑๘.๑๕]

(๒๗/๑๕๖๓)

เอโกว มจฺโจ อจฺเจติ เอโกว ขายเต ภูเล
 สโยคปรมาเตว สมุโกคา สพฺพปาณินํ

จะตายก็ไปคนเดียว จะเกิดก็มาคนเดียว ความสัมพันธ์
 ของสัตว์ทั้งหลาย ก็เพียงแค่ได้มาพบปะเกี่ยวข้องกัน
 เท่านั้น

[๑๘.๑๖]

(๒๗/๑๕๗๓)

น สนฺติ ปุตุตา ตาณาย น ปีตา นปี พนฺธวา
อนุตเกนาธิปนฺนสฺส นตฺถิ ภาตีสฺส ตาณตา

เมื่อถูกพญามัจจุราชครอบงำ ไม่ว่าบุตรไม่ว่าบิดา ไม่ว่า
ญาติพวกพ้อง ถึงจะมี ก็ช่วยต้านทานไม่ได้ จะหาที่
ปกป้องในหมู่ญาติ เป็นอันไม่มี

[๑๘.๑๗]

(๒๕/๓๐)

น หิ รุณฺณํ วา โสโก วา ยา วญฺเญา ปริเทวนา
น ตํ เปตานมตฺถาย เอวํ ติฏฺฐนฺติ ภาตโย

การร้องไห้ ความเศร้าโศก หรือการคร่ำครวญรำไร
ใดๆ ย่อมไม่เกิดประโยชน์แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว ผู้ที่ตาย
แล้วก็คงอยู่อย่างเดิมนั่นเอง

[๑๘.๑๘]

(๒๕/๘)

น หิ รุณฺเณน โสเกน สนฺตี ปปฺโปติ เจตโส
 ภิยุสสุปฺปชฺชเต ทุกํ สิริ จุฬหณฺณติ

การร้องไห้ หรือเศร้าโศก จะช่วยให้จิตใจสงบสบาย ก็
 หาไม่ ทุกข์ยิ่งเกิดเพิ่มพูนทับทวี ทั้งร่างกายก็พลอย
 ทрудโทรม

[๑๘.๑๙]

(๒๕/๓๘๐)

กีโส วิวณฺโณ ภวติ หีสฺมตฺตานมตฺตนา
 น เตन เปตา ปาเลนฺติ นิตฺถา ปริเทวนา

เมื่อโศกเศร้าไป ก็เท่ากับทำร้ายตัวเอง ร่างกายจะ
 ผ่ายผอม ผิวพรรณจะชubbชืดหม่นหมอง ส่วนผู้ที่ตาย
 ไปแล้ว ก็เอาความโศกเศร้านั้นไปช่วยอะไรตัวไม่ได้
 ความร่ำไรรำพัน ย่อมไร้ประโยชน์

[๑๘.๒๐]

(๒๕/๓๘๐)

โสภมปุปขหิ ขนตุ ภิชุโย ทุกขํ นิคจุนติ
อนุตถุนนุโต กาลกตํ โสภสฺส วสมนวฺคู

คนที่สละความเศร้าโศกไม่ได้ มัวทอดถอนถึงคนที่จาก
ไปแล้ว ตกอยู่ในอำนาจของความโศก ย่อมประสบ
ความทุกข์หนักยิ่งขึ้น

[๑๘.๒๑]

(๒๕/๓๘๐)

อญฺเณปิ ปสฺส คมิเน ยถากมฺมุเปเค นเร
มจฺจุโน วสมากมฺม ฆนฺทนฺตเวริธ ปาณินโน

ดูสิ! ถึงคนอื่นๆ ก็กำลังเตรียมตัวเดินทางไปตาม
ยถากรรม ที่นี้สัตว์ทั้งหลายเผชิญกับอำนาจของพญา
มัจจุราชเข้าแล้ว กำลังดิ้นรนกันอยู่ทั้งนั้น

[๑๘.๒๒]

(๒๕/๓๘๐)

ตสุมมา อรหโต สุตฺวา วิเนยฺย ปรีเทวิตํ

เปตํ กาลกตํ ทิสฺวา เนโส สพฺภา มया อิติ

เพราะฉะนั้น สาธุชน สดับคำสอนของท่านผู้ไกลกิเลส
แล้ว พึงกำจัดความรำไรรำพันเสีย เห็นคนล่วงลับ
จากไป ก็ทำใจได้ว่า ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว เราจะขอให้
เป็นอยู่อีก ย่อมไม่ได้

[๑๘.๒๓]

(๒๕/๓๘๐)

สุปิเนน ยถาปี สงฺคตํ ปฏิพุทฺโธ ปุริโส น ปสฺสติ

เอวมฺปิ ปิยาภิกํ ขนํ เปตํ กาลกตํ น ปสฺสติ

คนที่รักใคร่ ตายจากไปแล้ว ย่อมไม่ได้พบเห็นอีก
เหมือนคนตื่นขึ้นไม่เห็นสิ่งที่ได้พบในฝัน

[๑๘.๒๔]

(๒๕/๔๑๓)

ยสุส รตยา วิสาเน อายุ อปุตรํ สียา

วันคืนเคลื่อนคล้อย อายุเหลือน้อยเข้าทุกที

[๑๘.๒๕]

(๒๘/๔๓๗)

มจฺจุณาพฺภโต โลโก ขราย ปรีวาริโต

ลัทธิโลกถูกมฤตยูทำหั่น ถูกขร่าปิดล้อม

[๑๘.๒๖]

(๒๘/๔๓๘)

ยถา วาริวโห ปุโร คจฺณํ น ปรีวตฺตติ

เอวมายุ มนุสฺसानํ คจฺณํ น ปรีวตฺตติ

แม่น้ำเต็มฝั่ง ไหลทวนขึ้นที่สูง ฉันทิ อายุของ
มนุษย์ทั้งหลายย่อมไม่เวียนกลับมาสู่วัยเด็กอีก ฉันทิ

[๑๘.๒๗]

(๒๘/๔๓๙)

ตสุมา อธิ ชีวิตเสเส

กิจจกโร สียา นโร น จ มบุเข

เพราะฉะนั้น ในชีวิตที่เหลืออยู่นี้ ทุกคนควรกระทำกิจ
หน้าที่ และไม่พึงประมาท

[๑๘.๒๘]

(๒๕/๓๘๗)

ปาปญจ เม นตฺถิ กตํ กุหิณฺจิ

ตสุมา น สงฺเก มรณาคมาย

ข้าพเจ้าไม่มีความชั่ว ซึ่งทำไว้ ณ ที่ไหนๆ เลย ฉะนั้น
ข้าพเจ้าจึงไม่หวั่นเกรงความตายที่จะมาถึง

[๑๘.๒๙]

(๒๘/๑๐๐๐)

ธมฺเม จิตฺโต ปฺรโลกํ น ภาเย

ตั้งอยู่ในธรรมแล้ว ไม่ต้องกลัวปรโลก

[๑๘.๓๐]

(๑๕/๒๐๘)

๑๕. พันทุกข์-พบสุข

ลาโก อลาโก ยโส อยโส จ
นินทา ปัสสา จ สุขํ จ ทุกข์
เอเต อนิจจา มนุเชสุ ธมฺมา
มา โสจิ ก็ โสจสิ โปฏฺฐปาถ

ได้ลาภ เลื่อมลาภ ได้ยศ เลื่อมยศ นินทา สรรเสริญ สุข
และทุกข์ สิ่งเหล่านี้เป็นธรรมดาในหมู่มนุษย์ ไม่มีความ
เที่ยงแท้แน่นอน อย่าเศร้าโศกเลย ท่านจะโศกเศร้าไปทำไม

[๑๙.๐๑]

(๒๗/๖๑๕)

อสาตํ สาตรูปเณ ปิยรูปเณ อปฺปิยํ
ทุกข์ํ สุขสฺส รูปเณ ปมตฺตมตฺตวตฺตติ

ผู้ที่มัวเพลินประมาทอยู่กับสิ่งที่ชอบใจ สิ่งที่รัก และสิ่ง
ที่เป็นสุข จะถูกสิ่งที่ไม่ชอบ ไม่รัก และความทุกข์ เข้า
ครอบงำ

[๑๙.๐๒]

(๒๓/๑๐๐)

หิรัญญ์ เม สุวณฺณ เม เอสา รตฺติณฺทิวา กกา
 ทุมฺเมธานิ มนุสฺसानิ อริยธมฺมํ อปสฺสตี

พวกมนุษย์ผู้อ่อนปัญญา ไม่เห็นอารยธรรม สนทนา
 ถกเถียงกันทั้งวันทั้งคืน แต่ในเรื่องว่า เงินของเรา
 ทองของเรา

[๑๙.๐๓]

(๒๗/๒๘๗)

ยาวเทวสุสฺหุ กิณฺจิ ตาวเทว อบาทิสฺสุ

ตราบไฉยังมีขึ้นเนื้อคาบไว้นิดหน่อย ตราบนั่นก็ยังถูก
 กลุ่มรุมยื้อแย่ง

[๑๙.๐๔]

(๒๗/๖๑๙)

น หีสนฺติ อภิณฺจโน

ไม่มีอะไรเลย ไม่มีใครเบียดเบียน

[๑๙.๐๕]

(๒๗/๖๑๙)

นาพุทตีตหโร โสโก นานาคตสุขาวโ

ความโศกนำสิ่งล่วงแล้วคืนมาไม่ได้ ความโศกไม่อาจ
นำมาซึ่งความสุขในอนาคต

[๑๙.๐๖]

(๒๔๗/๗/๒๓)

โสจํ ปณฺหุทิส โหติ ภตฺตญฺจสฺส น รุจฺจติ
อมิตฺตา สุมฺนา โหณฺติ สลฺลวฺทสฺส รุปฺปโต

มัวเศร้าโศกอยู่ ก็ซบพอมลง อาหารก็ไม่อยาก
รับประทาน ศรัทธาก็พลอยดีใจ ในเมื่อเขาถูกลูกศรแห่ง
ความโศกเสียบแทงย่ำแย่อยู่

[๑๙.๐๗]

(๒๔๗/๗/๒๔)

โย อตฺตโน ทุกฺขมนานุปฺภุโจ
 ปเวทยे ชนฺตุ อกาสุเป
 อานนฺทีโน ตสฺส ฆวนฺติ มิตฺตา
 หิตะสีโน ตสฺส ทุกฺขี ฆวนฺติ

ผู้ใด พอใครถามถึงทุกข์ของตน ก็บอกเขาเรื่อยไป ทั้ง
 ที่มีไข้กาลอันควร ผู้นั้นจะมีแต่มีตรชนิดเจ้าสำราญ
 ส่วนผู้หวังดีต่อเขาก็มีแต่ทุกข์

[๑๙.๐๘]

(๒๗/๑๗๘๒)

กาลญฺจ ญตฺวาน ตถาวิสฺสุ
 เมธาวันิ เอภมฺนิ วิหิตฺวา
 อกุเบฺยกฺกํ ตปฺปานิ ปฺรสุสํ ธีโร
 สญฺหํ คิริ อตฺถวตี ปมฺญญะ

คนฉลาด พึงรู้จักกาลอันควร กำหนดเอาคนมีความคิด
 ที่ร่วมใจกันได้แล้ว จึงบอกทุกข์ร้อน โดยกล่าววาวจา
 สละสลวยได้ถ้อยได้ความ

[๑๙.๐๙]

(๒๗/๑๗๘๓)

อนาคตப்புப்பு
எதன் பாலா ஸுஸுநதி
நிபை ஹித ஸுத

ชนทั้งหลายผู้ยังอ่อนปัญญา ฝ่าแต่ฝันเพ้อถึงสิ่งที่ยัง
ไม่มาถึง และหวนละห้อยถึงความหลังอันล่วงแล้ว จึง
ซบซิดหม่นหมองเสมือนต้นอ้อสด ที่เขาถอนทิ้งขึ้น
ทิ้งไว้ในกลางแดด

[๑๙.๑๐]

(๑๕/๒๒)

சகி ந ஸு஑மி நிபி எமி ஸுதது
ரததிநிவா நானுபதநதி மாமி
ஹனி ந பஸுஸாமி குஹிஜி லு஑
தஸுமா ஸுபி ஸபு஑ுதானு஑ுபி

เราเดินทางไปในแดนลัทธิร้าย ก็ไม่หวาดหวั่น ถึงจะ
นอนหลับในที่เช่นนั้น ก็ไม่กลัวเกรง คินวันผ่านไป
ไม่มีอะไรให้เราเดือดร้อน เรามองไม่เห็นว่ามีอะไรที่
เราจะเสีย ณ ที่ไหนในโลก เพราะฉะนั้น เราจึงนอน
สบาย ใจก็คิดแต่จะช่วยเหลือปวงสัตว์

[๑๙.๑๑]

(๑๕/๔๕๔)

สุขุม วัต ตสุส น โหติ กิณฺจ

ผู้ไม่มีอะไรค้างใจกังวล ย่อมมีแต่ความสุขหนอ

[๑๙.๑๒]

(๒๕/๕๕)

สภิณฺจนํ ปสฺส วิหณฺณมานํ

ดูสิ! คนมีห้วงกังวล วุ่นวายอยู่

[๑๙.๑๓]

(๒๕/๕๕)

อดีตํ นานุโสจณฺติ นปฺปชฺชปฺปนฺติ นาคตํ
ปจฺจุปฺปนฺเนน ยาเปณฺติ เตन วณฺโณ ปสฺสิติ

ผู้ถึงธรรม ไม่เศร้าโศกถึงสิ่งที่ล่วงแล้ว ไม่ฝันเพ้อถึง
สิ่งที่ยังไม่มาถึง ดำรงอยู่ด้วยสิ่งที่เป็นปัจจุบัน ฉะนั้น
ผิวพรรณจึงผ่องใส

[๑๙.๑๔]

(๑๕/๒๒)

สุชีโน วตารหนุโต

ท่านผู้ไกลกิเลส มีความสุขจริงหนอ

[๑๙.๑๕]

(๑๗/๑๕๓)

ยถาปี อุกเก ชาตํ ปุณฺหริกํ ปวทุตฺติ
โนปฺลিপฺปติ โตเยน สุจิตฺตํ มโนรมํ
ตเถว จ โลเก ชาโต พุทฺโธ โลเก วิหริติ
โนปฺลিপฺปติ โลเกน โตเยน ปทุมํ ยถา

ดอกบัว เกิดและเจริญงอกงามในน้ำ แต่ไม่ติดน้ำ ทั้ง
ส่งกลิ่นหอม ชื่นชูใจให้รื่นรมย์ ฉันทใด พระพุทธเจ้า
ทรงเกิดในโลกและอยู่ในโลก แต่ไม่ติดโลก เหมือนบัว
ไม่ติดน้ำ ฉันทนั้น

[๑๙.๑๖]

(๒๖/๓๘๔)

ดัชนี

กรรม, ๐๒.๑๘; ๐๙.๐๕; ๑๒.๑๑; ๑๓.๐๖; ๑๓.๑๔; ๑๓.๑๗; ๑๓.๑๘; ๑๓.๒๓; ๑๓.๒๔; ๑๓.๒๖; ๑๔.๐๑; ๑๔.๐๔; ๑๘.๒๒	ก่อความเดือดร้อน, ๐๗.๓๘ ก่อความทุกข์, ๑๓.๐๔ ก่อ, ไฟ ๐๖.๐๒ กังวล, ๑๙.๑๒; ห่วงกังวล, ๑๙.๑๓ กัลยาณธรรม, ๑๖.๐๘
กรรมชั่ว, ๐๙.๐๕; ๑๒.๑๑; ๑๓.๐๖	กาม, ๐๑.๑๖; ๑๕.๐๕
กระทำ, การ, ๐๑.๑๔; ๐๖.๑๕; ๐๙.๐๕; ๑๒.๑๑; ๑๘.๒๘	กามารมณ์, ๑๒.๑๘ กาย, ๐๑.๑๙; ๐๑.๒๓; ๑๔.๐๔; ๑๘.๐๕; ๑๘.๑๙; ๑๘.๒๐
กระทำกิจหน้าที่, ๑๘.๒๘	การทำงาน, ๐๖.๑๘; ๐๖.๑๙; ๐๗.๐๖; ๐๗.๓๖; ๐๗.๓๘; ๑๔.๐๖
กระป๋องบด, ๐๔.๐๖	กาล, ๐๖.๑๗; ๐๗.๔๙; ๑๓.๐๕; ๑๗.๐๙; ๑๗.๑๐; ๑๙.๐๘; ๑๙.๐๙
กฤษฎณา, ๐๙.๐๘	กาลเวลา, ๑๘.๐๔; ๑๘.๐๘
กลัว, ๑๐.๐๒; ๑๘.๓๐; ๑๙.๑๑	กาลิ, ๑๗.๐๕
กลัวเกรง, ๑๙.๑๑	ก้าวล่วง, ๑๗.๐๖
กลัวหาย, คน, ๐๑.๐๖	ภาพกิริ, ๐๗.๔๘; ๐๘.๒๕
กลิ่น ๐๙.๐๗; ๐๙.๐๘; ๑๕.๑๓; ๑๕.๑๔; ๑๙.๑๖ -กลิ่นอันหอม ๑๕.๑๔	กำจัด, ๑๘.๒๓
กลิ่นหอม, ๐๙.๐๘; ๑๙.๑๖	กำบัง, ๐๙.๐๔
กลิ่นหอมฟุ้ง, ๐๙.๐๘	กำลัง, ๐๑.๐๘; ๐๑.๒๙; ๐๕.๑๘; ๐๗.๔๗; ๑๐.๒๒; ๑๒.๓๒;
กลิ่นกิน, ๑๘.๐๘	
กลุ่มรุ่มยื้อแย่ง, ๑๙.๐๔	
กัดแหว่ง, ๐๓.๐๓	

๑๒.๓๔; ๑๒.๓๕; ๑๘.๒๒
 กำลังใจ, ๐๑.๐๘
 กำลังพล, ๑๒.๓๒
 กิจ, ๐๑.๐๙; ๐๗.๒๔; ๐๗.๓๙;
 ๑๒.๒๖; ๑๘.๒๘
 กิจการ, ๑๒.๑๖
 กิณ, ๐๙.๓๐; ๑๐.๑๔; ๑๐.๑๖;
 ๑๐.๒๐; ๑๓.๑๓; ๑๘.๐๘
 กุญชร, ๐๔.๐๔
 เก๊บ, ๐๖.๐๓; ๑๐.๑๔; ๑๗.๐๕
 เกล้าผม, ๐๑.๒๒
 เกลือกกลั้ว, ๐๙.๐๕; ๐๙.๐๗
 เกติ, ๐๑.๐๖; ๐๑.๒๘; ๐๓.๐๖;
 ๐๔.๐๘; ๐๕.๑๒; ๐๕.๑๙;
 ๐๗.๒๓; ๐๗.๓๓; ๐๘.๑๒;
 ๐๙.๒๐; ๐๙.๓๖; ๑๐.๒๑;
 ๑๑.๐๑; ๑๑.๐๒; ๑๒.๒๑;
 ๑๒.๒๒; ๑๒.๒๓; ๑๒.๓๑;
 ๑๓.๐๗; ๑๓.๒๘; ๑๕.๐๖;
 ๑๗.๐๔; ๑๘.๑๔; ๑๘.๑๖;
 ๑๘.๑๘; ๑๘.๑๙; ๑๙.๑๖
 เกิดความสุข ๑๓.๒๘
 เกิดสุข, ๐๗.๓๓; ๐๙.๓๖; ๑๑.๐๑;
 ๑๑.๐๒
 เกิดมีเรื่องราว, ๐๙.๓๖
 เกิดเรื่องราว ๐๑.๐๖

เกิดเหตุ, ๐๑.๐๖
 เกิน ๐๘.๑๔; ๐๙.๒๙; ๐๙.๓๓;
 ๑๑.๐๕; ๑๗.๐๙; ๑๗.๑๐ เกิน
 กาล, ๑๗.๐๙; ๑๗.๑๐
 เกียจคร้าน, ๐๑.๐๗; ๐๑.๑๒;
 ๐๕.๑๘; ๐๖.๑๖; ๐๗.๐๕
 เกียจกัณ, ๐๗.๑๑
 เกียรติ, ๐๔.๑๗; ๑๓.๔๑
 แก่เปล่า ๐๑.๒๐, แก่เหมือนโคถึก
 ๐๔.๐๗
 แก่เฒ่า, ๐๘.๐๖; ๑๐.๑๙
 โกรธ, ๐๑.๐๗; ๐๖.๑๖; ๐๗.๔๘;
 ๐๙.๐๑; ๑๒.๒๐; ๑๕.๐๖;
 ๑๕.๐๗; ๑๕.๐๘; ๑๕.๐๙;
 ๑๕.๑๐; ๑๕.๑๑; ๑๕.๑๒;
 ๑๕.๑๖; ๑๕.๑๗ -ความโกรธ
 ๑๒.๒๐; ๑๕.๐๖; ๑๕.๑๐;
 ๑๕.๑๒
 โกรธกริ้ว, ๑๒.๒๐
 ไกล, ๐๙.๑๑; ๐๙.๑๒; ๐๙.๑๓;
 ๐๙.๑๔
 ไกล, ๐๙.๑๑; ๐๙.๑๒; ๑๘.๒๓;
 ๑๙.๑๕
 ข่ม, ๐๙.๑๕; ๑๒.๑๗; ๑๒.๒๗
 ข่มขี่, ๐๙.๑๕

ปมเหง, ๑๒.๒๗	๐๑.๑๑; ๐๑.๑๓; ๐๑.๑๕;
ขยัน, ๐๑.๐๘; ๐๔.๑๘; ๐๖.๐๑;	๐๑.๒๐; ๐๑.๒๒; ๐๑.๒๘;
๐๖.๐๕; ๐๖.๑๘; ๐๗.๑๓;	๐๑.๒๙; ๐๑.๓๐; ๐๑.๓๑;
๐๗.๒๙ กินขยัน, ๐๗.๑๓;	๐๑.๓๓; ๐๒.๐๑; ๐๒.๐๖;
๐๗.๒๙	๐๒.๑๑; ๐๒.๑๕; ๐๒.๒๐;
ขยันทำงาน, ๐๖.๐๕	๐๒.๒๔; ๐๒.๒๙; ๐๒.๓๐;
ขยันในหน้าที่, ๐๖.๑๘	๐๒.๓๔; ๐๓.๑๓; ๐๓.๑๔;
ขยันหมั่นเพียร, ๐๔.๑๘	๐๔.๐๔; ๐๔.๐๕; ๐๔.๐๖;
ขยัน เอาธุระ, ๐๖.๐๑	๐๔.๐๗; ๐๔.๐๙; ๐๔.๑๑;
ชวนชวาย, ๐๒.๓๖; ๐๗.๔๓	๐๔.๑๘; ๐๔.๒๐; ๐๕.๐๓;
ของกินของใช้, ๑๐.๒๐	๐๕.๐๖; ๐๕.๑๑; ๐๕.๑๒;
ของอรัญ, ๑๐.๑๗; ๑๐.๒๐	๐๕.๑๓; ๐๕.๑๕; ๐๕.๒๐;
ข้าวตังเต้าน, ๐๑.๐๖	๐๕.๒๓; ๐๕.๒๗; ๐๕.๒๘;
ข้าวน้ำบริบูรณ์, ๐๑.๐๖	๐๖.๑๖; ๐๖.๑๗; ๐๖.๑๘;
ข้าราชการ, ๑๒.๒๗	๐๗.๐๑; ๐๗.๐๓; ๐๗.๐๔;
ขุดโค่น, ๐๒.๑๓	๐๗.๐๕; ๐๗.๐๘; ๐๗.๑๑;
ขุนมัว, ๐๕.๐๙	๐๗.๑๓; ๐๗.๑๙; ๐๗.๒๓;
ขุมกำลัง, ๐๑.๒๙	๐๗.๒๙; ๐๗.๓๓; ๐๗.๓๖;
ขุมทรัพย์, ๐๙.๑๕;	๐๗.๔๔; ๐๗.๔๘; ๐๗.๔๙;
เข่นฆ่า, ๑๐.๐๒	๐๘.๐๒; ๐๘.๑๑; ๐๘.๑๕;
เข้มแข็ง, ๑๒.๓๕	๐๙.๐๓; ๐๙.๐๔; ๐๙.๐๖;
แข็ง, ๐๑.๓๔; ๑๒.๓๕	๐๙.๐๗; ๐๙.๐๘; ๐๙.๐๙;
	๐๙.๑๒; ๐๙.๑๓; ๐๙.๑๕;
คติโกง, ๐๖.๐๖	๐๙.๑๖; ๐๙.๑๙; ๐๙.๒๑;
กิน, ๐๑.๐๑; ๐๑.๐๓; ๐๑.๐๔;	๐๙.๒๒; ๐๙.๒๓; ๐๙.๒๔;
๐๑.๐๕; ๐๑.๐๖; ๐๑.๑๐;	๐๙.๒๕; ๐๙.๒๖; ๐๙.๒๗;

๐๙.๒๘; ๐๙.๓๐; ๐๙.๓๑;
 ๐๙.๓๒; ๐๙.๓๓; ๐๙.๓๔;
 ๐๙.๓๕; ๑๐.๐๑; ๑๐.๐๒;
 ๑๐.๐๓; ๑๐.๐๔; ๑๐.๐๕;
 ๑๐.๐๖; ๑๐.๑๐; ๑๐.๑๓;
 ๑๐.๑๔; ๑๐.๑๕; ๑๐.๑๖;
 ๑๐.๑๙; ๑๐.๒๐; ๑๐.๒๑;
 ๑๐.๒๖; ๑๑.๐๔; ๑๑.๐๕;
 ๑๑.๐๖; ๑๒.๑๐; ๑๒.๑๒;
 ๑๒.๑๔; ๑๒.๑๗; ๑๒.๑๙;
 ๑๒.๒๗; ๑๒.๓๐; ๑๒.๓๓;
 ๑๒.๓๔; ๑๓.๐๔; ๑๓.๐๗;
 ๑๓.๑๔; ๑๓.๑๕; ๑๓.๒๑;
 ๑๓.๒๒; ๑๔.๐๑; ๑๔.๐๒;
 ๑๔.๐๓; ๑๔.๐๖; ๑๕.๐๓;
 ๑๕.๐๔; ๑๕.๐๖; ๑๕.๐๘;
 ๑๕.๐๙; ๑๕.๑๑; ๑๕.๑๖;
 ๑๕.๑๗; ๑๖.๐๓; ๑๖.๐๖;
 ๑๖.๐๗; ๑๖.๑๑; ๑๗.๐๑;
 ๑๗.๐๔; ๑๗.๐๕; ๑๗.๐๖;
 ๑๗.๑๑; ๑๘.๐๒; ๑๘.๐๖;
 ๑๘.๐๙; ๑๘.๑๓; ๑๘.๑๕;
 ๑๘.๑๖; ๑๘.๒๑; ๑๘.๒๒;
 ๑๘.๒๓; ๑๘.๒๔; ๑๘.๒๕;
 ๑๙.๐๙; ๑๙.๑๓
 คนกล้าหาญ, ๐๑.๐๖

คนโกรธ, ๑๕.๐๖; ๑๕.๐๘;
 ๑๕.๐๙; ๑๕.๑๖
 คนขยัน, ๐๗.๑๓; ๐๗.๒๙
 คนคุ้นเคย, ๐๘.๑๑; ๐๙.๓๒
 คนคู่เวร, ๐๓.๑๓
 คนโง่, ๐๕.๑๒; ๐๕.๒๘; -คนโง่
 เวลา, ๐๕.๒๘
 คนจีน, ๑๘.๐๖
 คนใจการุณย์, ๑๐.๑๕
 คนฉลาด, ๐๕.๐๖; ๐๗.๒๓;
 ๐๗.๓๓; ๑๐.๑๐; ๑๙.๐๙
 คนชั่ว, ๐๙.๒๘; ๑๒.๓๐; ๑๓.๑๕;
 ๑๓.๒๒
 คนดี, ๐๙.๒๔; ๑๐.๐๔; ๑๐.๐๕;
 ๑๐.๒๖; ๑๓.๒๑
 คนดีสัตย์, ๑๐.๐๓
 คนตาย, ๐๗.๑๙; ๑๘.๑๓
 คนทราบบัญญา, ๐๑.๒๘
 คนทำร้ายตน, ๐๒.๑๑
 คนที่ขยันในหน้าที่, ๐๖.๑๘
 คนที่เป็นใหญ่, ๑๒.๑๒
 คนที่ฝึกแล้ว, ๐๔.๐๕
 คนที่ไม่รู้จักประโยชน์ตน, ๐๗.๔๘
 คนที่รัก, ๐๑.๐๖; ๑๘.๒๔
 คนที่เล่าเรียนน้อย, ๐๔.๐๗

คนที่สมบูรณ์ด้วยความรู้และความ ประพฤติ, ๐๔.๒๐	คนไร้ที่พึ่ง, ๐๒.๐๑
คนหนึ่ง, ๐๑.๓๐	คนล่องทุกขี, ๐๗.๐๘
คนประมาณ, ๐๗.๑๙	คนเลว, ๐๑.๑๔; ๐๙.๒๓; ๐๙.๒๗; ๐๙.๓๕
คนประเสริฐ, ๐๑.๑๔; ๐๔.๐๕	คนเลวทราม, ๐๙.๒๗
คนพาล, ๐๑.๑๑; ๐๑.๒๙; ๐๑.๓๓; ๐๙.๐๗; ๐๙.๐๙; ๐๙.๑๓; ๐๙.๒๑; ๐๙.๒๒; ๑๑.๐๖; ๑๒.๓๓; ๑๒.๓๔; ๑๔.๐๒; ๑๗.๐๔; ๑๗.๑๑; ๑๘.๐๖	คนสกปรก, ๐๒.๓๔
คนพาลทรามปัญญา, ๑๔.๐๒	คนอ่อนปัญญา, ๐๗.๓๖
คนพูดมาก, ๐๑.๓๐ คนพูด พอประมาณ, ๐๑.๓๐;	คนรับใช้, คนงาน, คนอาศัย, ๑๔.๐๓
คนมี, ๐๔.๑๑; ๐๕.๑๑; ๑๕.๑๒; ๐๕.๒๐; ๐๕.๒๘; ๐๖.๑๗; ๐๗.๐๔; ๐๙.๑๕; ๑๐.๐๖; ๑๓.๑๔; ๑๖.๐๖; ๑๖.๐๗; ๑๗.๑๑; ๑๘.๐๖; ๑๙.๐๙; ๑๙.๑๓	คนล่องลับจากไป, ๑๘.๒๓
คนมีความกิติ, ๑๙.๐๙	คนหนักแน่น, ๐๑.๐๖
คนมีปัญญา, ๐๔.๑๑; ๐๕.๑๑; ๐๕.๑๒; ๐๕.๒๐; ๐๕.๒๘; ๐๖.๑๗; ๐๗.๔๐; ๐๙.๑๕; ๑๐.๐๖; ๑๗.๑๑	คนอื่น, ๐๑.๒๙; ๐๑.๒๙; ๐๒.๑๕; ๐๒.๒๙; ๐๒.๓๐; ๑๐.๐๑; ๑๐.๑๓; ๑๑.๐๕; ๑๕.๑๗; ๑๖.๑๑; ๑๘.๒๒
คนมีสติ, ๑๖.๐๖; ๑๖.๐๗;	กป, ๐๘.๑๕; ๐๙.๐๓; ๐๙.๐๕; ๐๙.๐๖; ๐๙.๐๗; ๐๙.๐๘; ๐๙.๑๕; ๐๙.๑๗; ๐๙.๑๘; ๐๙.๒๓; ๐๙.๒๔; ๐๙.๒๕; ๐๙.๒๖; ๐๙.๒๗
คนไม่ทำดีแต่พูด, ๑๗.๐๑	กปหา, ๐๙.๐๓; ๐๙.๐๕; ๐๙.๐๗; ๐๙.๐๘; ๐๙.๒๖
	กัณห, ๐๔.๑๒
	กริองเรื่อ, ๐๑.๐๘; ๑๐.๐๖
	กริอปปง่า, ๑๕.๐๓; ๑๘.๑๗; ๑๙.๐๒

คร่ำครวญ, ๐๕.๒๘; ๑๘.๑๓; ๑๘.๑๘	ความประพฤติ, ๐๑.๑๔; ๐๔.๒๐; ๑๔.๐๕
กฤหัสถ์, ๐๑.๐๗	ความเพียร, ๐๑.๑๒; ๐๗.๐๘; ๐๗.๑๑; ๐๗.๒๕; ๑๑.๐๑
กิละกิลัง, ๐๙.๐๗	ความมัวเมา, ๐๕.๐๘; ๑๒.๒๑
กวบคุม, ๐๓.๑๒	ความไม่รู้, ๐๔.๐๑
ความกิตติ, ๐๑.๐๒; ๐๕.๑๘; ๑๒.๓๒; ๑๙.๐๙	ความรู้, ๐๔.๑๒; ๐๔.๑๕; ๐๔.๑๙; ๐๔.๒๐; ๐๖.๑๗
ความเคารพรัก, ๐๘.๐๔	ความสุข, ๐๗.๐๔; ๐๘.๐๔; ๐๘.๐๕; ๐๘.๑๕; ๑๐.๑๐; ๑๐.๑๖; ๑๐.๒๘; ๑๒.๐๕; ๑๓.๑๐; ๑๓.๒๘; ๑๓.๓๒; ๑๓.๓๕; ๑๙.๐๖; ๑๙.๑๒; ๑๙.๑๕
ความช่วยเหลือ, ๐๙.๒๗	ความหิลัง, ๐๗.๒๒; ๐๙.๑๐
ความชั่ว, ๐๒.๐๙; ๐๙.๐๕; ๐๙.๑๖; ๐๙.๓๘; ๑๒.๑๔; ๑๓.๐๓; ๑๓.๐๔; ๑๓.๑๔; ๑๓.๑๕; ๑๓.๒๗; ๑๓.๒๘; ๑๓.๓๐; ๑๓.๓๕; ๑๗.๐๖; ๑๘.๒๙	ความหวัง, ๐๗.๓๕
ความดี, ๐๒.๑๓; ๐๒.๓๑; ๐๘.๑๓; ๐๙.๐๑; ๑๓.๐๑; ๑๓.๐๒; ๑๓.๐๗; ๑๓.๐๘; ๑๓.๐๙; ๑๓.๑๑; ๑๓.๒๑; ๑๓.๒๒; ๑๓.๒๙; ๑๓.๓๐	ความสงบ, ๐๗.๑๓; ๑๑.๐๖
ความดีงาม, ๑๓.๐๗	ความสนิทสนม, ๐๙.๒๘
ความตาย, ๐๗.๑๗; ๑๐.๐๒; ๑๘.๐๖; ๑๘.๒๙	ความสะดวก, ๑๐.๒๒
ความทุกข์, ๐๓.๑๓; ๐๗.๐๔; ๑๓.๐๔; ๑๘.๒๑; ๑๙.๐๒	ความสะอาด, ๑๗.๐๗
	ความสัมพันธ, ๑๘.๑๖
	ความเสื่อม, ๐๖.๑๖; ๑๐.๑๙; ๑๐.๒๐; ๑๒.๒๒; ๑๒.๒๓
	ความเห็น, ๐๑.๐๒
	ความอยาก, ๑๕.๐๑; ๑๕.๐๒; ๑๕.๐๔

คั่งค้าง, ๐๖.๑๙	โคจร, ๑๕.๐๑; ๑๘.๑๓
ค้ำใจ, ๑๙.๑๒	โคตร, ๑๘.๐๕
คำขวัญ, ๑๗.๐๔	โคถึก, ๐๔.๐๗
คำเท็จ, ๑๗.๐๖	โค่น, ๐๒.๑๓; ๐๘.๑๘
คำนึงถึง, ๑๓.๓๘; ๑๗.๐๖	โคลนตม, ๐๑.๒๒
คำสอน, ๑๓.๓๐; ๑๘.๒๓	ไคร้, ๐๑.๐๗; ๐๓.๐๔; ๐๗.๓๗;
คำสัตย์, ๑๖.๐๑	๐๗.๓๘; ๑๒.๑๒; ๑๘.๒๔
คำแสลงหู, ๐๒.๓๕	ไคร้กรวญ, ๐๑.๐๗; ๐๗.๓๗;
กิตติ, ๐๑.๐๒; ๐๑.๒๗; ๐๒.๓๔;	๐๗.๓๘; ๑๒.๑๒
๐๕.๑๘; ๐๖.๑๔; ๐๗.๔๗;	
๑๒.๓๒; ๑๙.๐๙; ๑๙.๑๑	ฆ่า, ๐๖.๑๒; ๑๐.๐๒; ๑๑.๐๓;
กิติการ, ๐๑.๒๗; ๐๗.๔๗	๑๒.๐๕; ๑๒.๓๐; ๑๕.๐๙;
กิตเห็น, ๐๑.๐๒	๑๕.๑๒ ฆ่าความโกรธ, ๑๕.๑๒
กิน, ๐๔.๑๘; ๐๗.๒๙; ๐๗.๓๐;	ฆ่าคนชั่ว, ๑๒.๓๐
๐๗.๔๙; ๑๐.๒๕; ๑๑.๐๕;	ฆ่าตน, ๐๖.๑๒
๑๒.๒๗; ๑๘.๐๑; ๑๘.๐๒;	ฆ่าเสียใคร่, ๑๑.๐๓
๑๘.๐๓; ๑๘.๐๔; ๑๘.๒๕;	
๑๙.๐๓; ๑๙.๐๖; ๑๙.๑๑	งมงาย, ๐๔.๐๒; ๐๔.๑๑;
กินวัน, ๐๗.๒๙; ๐๗.๔๙; ๑๘.๐๓;	๐๘.๑๘; ๑๙.๑๖
๑๙.๑๑	งาน, ๐๕.๑๘; ๐๖.๐๕; ๐๖.๑๑;
คุณค่า, ๐๑.๒๘; ๐๖.๐๙	๐๖.๑๖; ๐๖.๑๗; ๐๖.๑๘;
คุณสมบัติ, ๐๑.๑๐	๐๖.๑๙; ๐๗.๐๖; ๐๗.๑๓;
คุ้นเคย, ๐๘.๑๑; ๐๙.๓๑; ๐๙.๓๒	๐๗.๓๖; ๐๗.๓๘; ๐๗.๔๙;
เครื่องปกครอง, ๐๕.๐๗	๑๒.๒๐; ๑๔.๐๓; ๑๔.๐๖; -การ
เครื่องวินิจัย, ๐๕.๑๐	งาน, ๐๖.๑๘; ๐๖.๑๙; ๐๗.๐๖;
เคลื่อนคล้อย, ๐๘.๒๕	๐๗.๓๖; ๐๗.๓๘; ๑๔.๐๖; -ขยับ

ทำงาน, ๐๖.๐๕; -วิธีจัดงาน,	จิต, ๐๑.๐๑; ๐๓.๐๒; ๐๓.๐๓;
๐๖.๑๗; -สั่งงาน, ๑๒.๒๐	๐๓.๐๔; ๐๓.๐๕; ๐๓.๐๖;
งาม, แต่ภายนอก, ๐๙.๐๔	๐๓.๐๗; ๐๓.๐๘; ๐๓.๐๙;
งาม, ประโยชน์, ๐๗.๔๒	๐๓.๑๐; ๐๓.๑๑; ๐๓.๑๒;
งาม, ไม่งาม, ๑๕.๑๑	๐๓.๑๓; ๐๓.๑๔; ๐๕.๐๙;
ง่าย, ทำได้, ๐๒.๑๘	๐๙.๑๑; ๑๐.๐๑; ๑๓.๓๐;
เงิน, ๑๙.๐๓ -ทอง, ๑๐.๒๐;	๑๖.๑๑; ๑๘.๑๙; -การฝึกจิต,
๑๔.๐๓;	๐๓.๐๖; -จิตจดอยู่กับใคร,
เงียบ, ๐๑.๑๑	๐๙.๑๑; -จิตใจ, ๓.๑๒; ๑๓.๓๐;
โง่, ดู คนโง่; ๐๑.๑๙	๑๖.๑๑; ๑๘.๑๙; - จิตใจตั้งมั่น,
	๑๖.๑๑ -จิตที่ตั้งไว้ผิด, ๐๓.๑๓;
จมปลัก, ๐๕.๑๘	-จิตที่ตั้งไว้ถูกต้อง, ๐๓.๑๔; -จิต
จมลงในห้วงอันตราย, ๐๗.๓๙	ที่ฝึกแล้ว, ๐๓.๐๗; -จิตมี
จริง, ๐๑.๑๒; ๐๒.๑๗; ๐๗.๐๙;	ธรรมชาติดิณรน กวัดแก้ว,
๑๙.๑๕	๐๓.๐๓; -จิตไม่ขุ่นมัว, ๐๕.๐๙; -
จริงจั่งมั่นคง, ๐๑.๑๒	จิตเศร้าหมอง, ๐๓.๑๐ จิตไม่
จ้องหาโทษ, การ, ๐๑.๒๙	เศร้าหมอง, ๐๓.๑๑ ความคุม
จอมปลวก ๐๖.๐๔	จิตใจ ๐๓.๑๒; -ชำระจิตใจ,
จิงหะ, ๐๖.๐๑	๑๓.๓๐; -ตรวจดูด้วยจิต,
จัดการ, ๐๕.๑๒; ๐๖.๐๕; ๐๖.๑๘;	๑๐.๐๑; -รักษาจิต, ๐๓.๐๘;
๐๗.๔๑; ๑๐.๒๖	๐๓.๐๙; -อำนาจจิต, ๐๓.๐๕
จัดการงาน, ๐๖.๑๘	จุตหมาย, ๐๒.๓๖
จำนวนพัน, ๐๑.๑๓	เจริญงอกงาม, ๑๙.๑๖
จำนวนมาก, ๐๘.๑๘; ๑๐.๐๖;	เจ้าเล่ห์ (พราหมณ์), ๐๒.๓๐
๑๐.๒๖	เจ้าสำราญ, ๑๒.๑๘; ๑๙.๐๘
จำแนก, ๑๓.๒๔	

- ใจ, ๐๓.๑๓; ๑๐.๑๔; ๑๒.๒๗;
 ๑๓.๐๑; - ใจปลิ้น, ๑๒.๒๗
 ใจ, ๐๑.๐๑; ๐๑.๐๘; ๐๑.๐๙;
 ๐๒.๐๑; ๐๒.๓๕; ๐๓.๐๑;
 ๐๓.๑๒; ๐๔.๑๕; ๐๖.๑๘;
 ๐๗.๑๓; ๐๗.๓๕; ๐๗.๔๕;
 ๐๗.๔๘; ๐๗.๔๙; ๐๘.๑๑;
 ๐๙.๐๒; ๐๙.๑๑; ๐๙.๑๒;
 ๐๙.๓๐; ๐๙.๓๑; ๐๙.๓๒;
 ๐๙.๓๓; ๐๙.๓๔; ๐๙.๓๗;
 ๑๐.๐๓; ๑๐.๑๕; ๑๑.๐๓;
 ๑๑.๐๗; ๑๒.๑๑; ๑๓.๐๔;
 ๑๓.๑๗; ๑๓.๑๘; ๑๓.๓๐;
 ๑๓.๓๔; ๑๔.๐๔; ๑๖.๐๓;
 ๑๖.๑๑; ๑๗.๐๓; ๑๘.๑๙;
 ๑๘.๒๓; ๑๙.๐๒; ๑๙.๐๗;
 ๑๙.๐๙; ๑๙.๑๑; ๑๙.๑๒;
 ๑๙.๑๖; - ใจก็คิดแต่จะช่วยเหลือ,
 ๑๙.๑๑; - ใจการุณย์, ๑๐.๑๕; -
 ใจของกิน, ๑๖.๐๓; - ใจซึ้ง,
 ๐๙.๑๒; - ใจรวมเป็นอันเดียว,
 ๑๑.๐๓; - ใจรัก, ๐๙.๑๒; - ใจเร็ว
 ต่วนได้, ๐๗.๓๕; - ใจเสี้ย,
 ๐๑.๐๙; - ใจหมางเมิน, ๐๙.๑๑; -
 ขอบใจ, ๐๗.๔๘; ๐๗.๔๙;
 ๐๙.๐๒; - เตือนตรึงใจ, ๐๗.๔๕;
- ไม่มีใจไปดี, ๐๙.๓๐; - หลักยึด
 เห็นยาวใจ, ๐๒.๐๑; - เอาใจใส่,
 ๐๖.๑๘
 นลาติ, ๐๕.๐๖; ๐๖.๐๕; ๐๖.๑๗;
 ๐๗.๒๓; ๐๗.๓๓; ๑๐.๑๐;
 ๑๙.๐๙
 นลาติในวิธีจัดงาน, ๐๖.๑๗
 นันทะ, ๐๗.๒๓
 นัปปลัน, ๐๙.๑๔; ๐๙.๒๕;
 ๑๒.๓๑
 นัปไว, ๐๑.๒๗
 เนพาหน้า, ๐๗.๒๔
 เนือยขา, ๐๕.๑๘
 ขฎา, ๐๑.๒๒
 ขัน, ๐๑.๑๕; ๐๑.๓๒; ๐๑.๓๓;
 ๐๒.๒๔; ๐๙.๑๔; ๑๐.๐๕;
 ๑๐.๒๕; ๑๐.๒๖; ๑๑.๐๑;
 ๑๒.๐๕; ๑๒.๐๙; ๑๒.๑๐;
 ๑๒.๑๑; ๑๒.๑๕; ๑๒.๒๖;
 ๑๒.๒๗; ๑๒.๓๕; ๑๓.๐๓;
 ๑๓.๐๘; ๑๘.๒๓; ๑๙.๑๐ ขัน
 เหล่าใด, ๑๐.๒๕
 ขันะ, ๐๒.๒๒; ๐๒.๒๓; ๐๒.๒๔;
 ๑๐.๓๑; ๑๑.๐๖; ๑๒.๓๒;

๑๕.๑๖ ชนະတၢ, ๐๒.๒๓ ផ្ទះ	ชีวิต, ๐๑.๐๙; ๐๑.๑๒; ๐๔.๐๖;
ຍອດເຍີຍມ, ๐๒.๒๔; -ชนະ	๐๕.๐๔; ๐๖.๐๙; ๐๖.๑๒;
ສິງຄຣາມ, ๑๕.๑๖; -ເຂົາ	๐๗.๐๗; ๐๘.๒๖; ๐๙.๑๓;
ໂຂ.໓໒; -ชีวิต, ๑๘.๒๖; -	๑๐.๐๒; ๑๓.๐๗; ๑๓.๓๘;
ช่วยเหลือ, ๐๙.๒๗; ๑๐.๐๓;	๑๔.๐๒; ๑๔.๐๖; ๑๘.๐๒;
๑๐.๐๔; ๑๙.๑๑; -ชีวิต,	๑๘.๒๘
ประพฤติ, ๐๑.๒๓; ๐๗.๓๑ ชีวิต	ชีวิตที่เหลืออยู่, ๑๘.๒๘
ใจ, ๐๗.๔๘; ๐๗.๔๙; ๑๙.๐๒	ชีวิตอันอุดม, ๑๔.๐๖
ขอบธรรม, ๐๖.๐๗; ๐๖.๐๘;	ชื่นชใจ, ๑๙.๑๖
๐๖.๑๐; ๑๒.๐๘; ๑๒.๒๗;	ชื่อและโคตร, ๑๘.๐๕
๑๓.๓๗; ๑๓.๓๘; ๑๓.๔๐	ชื่อเสียง, ๐๙.๐๕
ชกพา, ๑๕.๐๔	ชุมชน, ๐๑.๑๕
ชัง, ๐๙.๑๒; ๑๓.๓๖	ชู้ตัวพอง, ๐๗.๔๔
ชดแจ้ง, ๐๕.๒๕	โชคช่วย, ๐๘.๑๗
ชัยชนะ, ๐๒.๒๒	ใช้การ, ๐๕.๑๙
ชั่ว (ทำ), ๐๒.๑๔; ๐๙.๓๓;	
๑๓.๐๔; ๑๓.๒๕	ชิมเซา, ๐๕.๑๘; ๐๗.๒๙
ชั่ว, กบมิตรชั่ว, ๐๙.๑๗	ชูปชิตหม่นหมอง, ๑๘.๒๐; ๑๙.๑๐
ชั่วร้าย, ๑๒.๒๗	
ชาติกำเนิด, ๐๑.๑๔; ๐๔.๑๘;	ญาติ, ๐๓.๑๔; ๐๗.๔๖; ๐๘.๑๑;
๐๔.๐๕	๐๘.๑๔; ๐๘.๒๘; ๐๙.๑๐;
ชาวบ้าน, ๐๑.๐๗	๑๐.๑๔; ๑๘.๑๓; ๑๘.๑๗
ชำระ, จิตใจ, ๑๓.๓๐	
ชำระศีล, ๑๖.๐๘	ฐานรองรับ, ๐๘.๐๗
ชีเปลือย, ๐๑.๒๒	
	ดวงแก้ว, ๐๕.๐๓

ดวงชาลา, ๐๕.๐๑	๑๒.๑๒; ๑๒.๓๔; ๑๒.๓๕;
ดวงดาว, ๐๗.๓๒	๑๓.๐๑; ๑๓.๐๒; ๑๓.๐๖;
ดอกบัว, ๑๙.๑๖	๑๓.๐๗; ๑๓.๐๘; ๑๓.๐๙;
ดั่ง (เสียด), ๐๑.๑๑	๑๓.๑๑; ๑๓.๑๗; ๑๓.๑๘;
ดำเนินชีวิต, ๐๔.๐๖; ๑๔.๐๒	๑๓.๑๙; ๑๓.๒๐; ๑๓.๒๑;
ดำรง, ๑๒.๑๔; ๑๙.๑๔	๑๓.๒๒; ๑๓.๒๕; ๑๓.๒๖;
ดำรงชีพ, ๑๒.๑๔	๑๓.๒๗; ๑๓.๒๙; ๑๓.๓๐;
ดิน, ๐๑.๐๓; ๐๑.๐๗; ๐๑.๒๒;	๑๓.๓๒; ๑๓.๓๙; ๑๓.๔๐;
๑๑.๐๖; ๑๒.๐๖; ๑๒.๐๗;	๑๕.๑๕; ๑๖.๐๒; ๑๖.๐๗;
๑๒.๑๓; ๑๒.๑๘; ๑๒.๒๕	๑๗.๐๑; ๑๗.๐๙; ๑๗.๑๐;
ดินร่น, ๐๓.๐๓; ๑๙.๒๒	๑๙.๐๗; ๑๙.๐๘; -กินดี,
ดี, ๐๑.๐๕; ๐๑.๐๗; ๐๑.๐๘;	๐๙.๒๔; ๑๐.๐๔; ๑๐.๐๕;
๐๑.๑๒; ๐๑.๒๕; ๐๑.๓๓;	๑๐.๒๖; ๑๓.๒๑ ภิวามดี,
๐๑.๓๕; ๐๒.๐๓; ๐๒.๐๖;	๐๒.๑๓; ๐๒.๓๑; ๐๘.๑๓;
๐๒.๑๐; ๐๒.๑๓; ๐๒.๑๘;	๐๙.๐๑; ๑๓.๐๑; ๑๓.๐๒;
๐๒.๑๙; ๐๒.๒๑; ๐๒.๒๒;	๑๓.๐๗; ๑๓.๐๘; ๑๓.๐๙;
๐๒.๒๓; ๐๒.๓๑; ๐๓.๐๖;	๑๓.๑๑; ๑๓.๒๑; ๑๓.๒๒;
๐๓.๑๔; ๐๔.๐๓; ๐๔.๐๔;	๑๓.๒๙; ๑๓.๓๐ ประพฤติดี,
๐๖.๐๕; ๐๖.๑๐; ๐๖.๑๘;	๑๓.๓๒; -กินดี, ๑๑.๐๕; -ทิ้งาม,
๐๗.๓๑; ๐๗.๓๗; ๐๗.๓๘;	๑๓.๐๗; -ดีเลิศ, ๐๔.๐๔ ดียุติ
๐๗.๔๗; ๐๗.๔๘; ๐๘.๒๓;	เยี่ยม, ๑๑.๐๕; -ทำดี, ๐๒.๑๙;
๐๘.๒๘; ๐๙.๐๑; ๐๙.๑๕;	๑๓.๐๖; ๑๓.๒๕; ๑๗.๐๑; -พุทฺธิ
๐๙.๑๘; ๐๙.๒๔; ๐๙.๒๕;	, ๑๕.๑๕; -ไม่ดี, ๐๑.๐๗;
๐๙.๒๖; ๐๙.๓๐; ๐๙.๓๙;	๐๑.๑๒; ๐๑.๒๕; ๐๒.๑๘;
๑๐.๐๔; ๑๐.๐๕; ๑๐.๒๖;	๐๒.๒๒; ๑๓.๑๗; ๑๓.๑๙;
๑๐.๒๗; ๑๑.๐๕; ๑๒.๐๘;	๑๓.๒๖

ดี, มิตร, ๐๙.๑๙	๐๒.๒๓; ๐๒.๒๔; ๐๒.๒๕;
ดีมเหสี, ๐๙.๑๙	๐๒.๒๖; ๐๒.๒๗; ๐๒.๒๘;
เดินร่วมกัน, ๐๙.๑๔	๐๒.๒๙; ๐๒.๓๐; ๐๒.๓๑;
เด็กรั้วอิน, ๐๓.๐๕; ๐๗.๓๔;	๐๒.๓๒; ๐๒.๓๕; ๐๒.๓๖;
๐๗.๓๖; ๐๗.๓๘; ๐๗.๔๕;	๐๓.๐๙; ๐๔.๐๔; ๐๕.๐๙;
๑๐.๐๓; ๑๒.๐๕; ๑๒.๓๑;	๐๖.๑๒; ๐๖.๑๕; ๐๗.๐๓;
๑๓.๑๔; ๑๕.๑๐; ๑๙.๑๑; ๑๙.๑๒; ๑๙.๑๓; ๑๙.๑๔; ๑๙.๑๗; ๑๙.๑๘	๐๗.๐๗; ๐๗.๑๒; ๐๗.๔๗;
๑๙.๔๕; ๑๓.๑๗; ๑๓.๑๘	๐๗.๔๘; ๐๙.๒๖; ๐๙.๓๗;
เด็กรั้ว, ๐๑.๑๓; ๐๙.๑๔ กิ่งเด็กรั้ว,	๐๙.๓๘; ๑๐.๐๑; ๑๐.๑๕;
๐๙.๑๔	๑๐.๑๙; ๑๑.๐๔; ๑๑.๑๕;
โตดเด็กรั้ว, ๐๙.๒๘	๑๒.๑๕; ๑๒.๑๖; ๑๓.๑๔;
โตดชอบ, ๐๙.๐๑	๑๓.๑๕; ๑๓.๓๗; ๑๔.๐๑;
ได้ถ้อยได้ความ, ๑๙.๐๙	๑๔.๐๒; ๑๕.๐๙; ๑๕.๑๗;
ได้ผล, ๐๑.๐๙	๑๖.๑๑; ๑๙.๐๙; ๑๙.๐๙; -
	เทรียมทิน, ๐๒.๒๑; -ขึงทิน,
ตกแต่ง, ๐๑.๒๓	๐๒.๐๒; ๐๒.๑๓; ๐๒.๓๕;
ตกทุกข์, ๐๕.๑๑	๐๒.๓๖; ๐๓.๐๙; ๐๖.๑๕;
ตบะ, ๐๑.๒๒	๐๗.๑๒; ๐๗.๔๗; ๑๓.๑๔;
ทิน, ๐๑.๐๙; ๐๑.๑๓; ๐๑.๒๒;	๑๕.๐๙; ๑๙.๐๙; -ผ้าทิน,
๐๑.๒๓; ๐๑.๒๔; ๐๑.๒๘;	๐๖.๑๒; -ขึงทิน, ๐๒.๒๓,
๐๒.๐๒; ๐๒.๐๓; ๐๒.๐๔;	๐๒.๒๔; -ขึงทิน, ๐๗.๐๗; -ดู
๐๒.๐๕; ๐๒.๐๖; ๐๒.๐๗;	หมีนทิน, ๐๒.๑๙; -ทินเอง,
๐๒.๐๘; ๐๒.๐๙; ๐๒.๑๐;	๐๒.๑๑; ๐๒.๑๙; ๐๒.๒๐;
๐๒.๑๑; ๐๒.๑๒; ๐๒.๑๓;	๐๒.๒๑; ๐๒.๒๕; ๐๒.๒๖;
๐๒.๑๔; ๐๒.๑๕; ๐๒.๑๙;	๐๗.๐๓; ๑๐.๐๑; ๑๐.๑๕;
๐๒.๒๐; ๐๒.๒๑; ๐๒.๒๒;	๑๐.๑๙; ๑๑.๐๕; ๑๒.๑๖;

๑๔.๐๑; ๑๔.๐๒; ๑๕.๑๗;	ต้นหา, ๐๕.๑๕
๑๖.๑๑; ๑๘.๐๙; -ที่ดิน, ๐๑.๒๒;	ตัด (ความอยาก), ๑๕.๐๒
๐๒.๒๗; -เตือนตน, ๐๒.๒๕; -	ตัว, ๐๑.๒๒; ๐๑.๒๔; ๐๒.๑๔;
ทำตน, ๐๒.๒๘; ๐๒.๓๑; -ทำ	๐๒.๑๕; ๐๒.๑๗; ๐๒.๓๐;
ร้ายตน, ๐๒.๑๑; -โทษตน,	๐๒.๓๔; ๐๕.๐๗; ๐๖.๐๒;
๐๒.๒๙; ๐๒.๓๐; -ปกครองตน,	๐๗.๒๔; ๐๗.๓๒; ๐๗.๔๔;
๐๙.๓๗; ๐๙.๓๘; -ประพฤติตน,	๐๘.๑๓; ๐๘.๑๔; ๐๘.๑๕;
๐๑.๒๒; -ประโยชน์ตน, ๐๕.๐๙;	๐๙.๐๔; ๐๙.๒๕; ๐๙.๓๓;
๐๗.๔๘; -ปล่อยปละละเลยตน,	๑๐.๐๒; ๑๐.๑๔; ๑๒.๐๑;
๐๒.๒๐; -ฝึกตน, ๐๒.๐๕;	๑๒.๐๙; ๑๒.๑๓; ๑๒.๑๔;
๐๔.๐๔; -ระวังตน, ๐๑.๐๙; -รัก	๑๒.๑๙; ๑๓.๐๒; ๑๓.๐๓;
ตน, ๐๒.๐๗; ๑๐.๐๑; -รักษาตน,	๑๓.๐๕; ๑๓.๐๖; ๑๓.๑๑;
๐๒.๑๐; ๐๒.๑๒; ๐๒.๑๓; -ลี้	๑๓.๓๕; ๑๗.๐๔; ๑๗.๑๑;
ตน, ๐๒.๓๒; -สำคัญตน,	๑๘.๐๘; ๑๘.๒๐; ๑๘.๒๒; -
๐๑.๒๔; ๑๒.๑๕; -อปรมาตน,	กำบังตัว, ๐๙.๐๔; -ของตัว,
๐๑.๑๓; ๐๑.๒๓	๐๒.๓๔; ๑๒.๐๙; ๑๓.๑๑; -ชูตัว
ต้นตอ, ๐๕.๒๔	พอง, ๐๗.๔๔; -ตัวเอง, ๐๙.๒๕;
ต้นไม้, ๐๘.๒๘	๑๒.๐๑; ๑๒.๐๙; ๑๗.๐๔;
ต้นเลียบ, ๑๐.๑๔	๑๘.๒๐; -ส่วนตัว, ๐๘.๒๕;
ตรวจตรา, ๐๒.๓๕; ๐๖.๑๘	๑๓.๓๕
ตระกุก, ๐๘.๐๘; ๑๔.๐๖	ตาบอด, ๐๕.๑๓
ตระเตรียม, ๐๒.๒๑	ตาปัญญา, ๐๕.๑๓
ตกเตือน, ๐๗.๔๘; ๐๙.๑๖	ตามกาล, ๐๗.๔๙
ตั้งใจ, ๐๒.๓๕; ๑๐.๐๓	ตาย, ๐๗.๑๖; ๐๗.๑๗, ๐๗.๑๘;
ตั้งตัว, ๐๖.๐๒	๐๗.๑๙; ๐๗.๒๖; ๐๗.๔๖;
ตั้งมั่น, ๑๖.๐๔; ๑๖.๑๑	๑๐.๐๒; ๑๐.๒๓; ๑๓.๔๐;

๑๖.๐๑; ๑๘.๐๖; ๑๘.๐๗;	ทรัพย์, ๐๑.๐๘; ๐๑.๑๓; ๐๕.๐๕;
๑๘.๐๙; ๑๘.๑๒; ๑๘.๑๓;	๐๕.๒๐; ๐๕.๒๑; ๐๖.๐๑;
๑๘.๑๔; ๑๘.๑๖; ๑๘.๑๘;	๐๖.๐๓; ๐๖.๐๔; ๐๖.๐๕;
๑๘.๒๐; ๑๘.๒๔; ๑๘.๒๕ ผู้ที่	๐๖.๐๖; ๐๙.๑๕; ๑๐.๑๕;
ล่องลับไปแล้ว ๑๘.๒๓;	๑๐.๒๐; ๑๐.๒๖; ๑๒.๑๘;
ตำรา, ๐๗.๔๗	๑๒.๒๕; ๑๓.๑๑; ๑๓.๓๘;
ตำหิ, ๐๑.๓๓	๑๔.๐๓; ๑๔.๐๖; ๑๘.๐๗
จิตโลก, ๑๙.๑๖	ทรัพย์สมบัติ, ๐๖.๐๕
ดิน, ๑๑.๐๖; ๑๖.๐๕; ๑๘.๒๔	ทรัพย์สิน, ๐๖.๐๓; ๐๖.๐๔;
ดินแดน, ๐๑.๐๖	๑๐.๒๐; ๑๔.๐๓
เต็ม, ๐๑.๑๑; ๑๓.๐๓; ๑๓.๐๘;	ทรา, ๐๑.๒๘; ๐๙.๒๗; ๑๓.๒๔;
๑๘.๒๗	๑๔.๐๒
ไตรตรอง, ๐๑.๒๙	ทราบัญญัติ, ๐๑.๒๘; ๑๔.๐๒
ถอมตัว, ๑๒.๑๙	ทรูโตโร, ๑๘.๑๙
ถอยคำ, ๐๗.๔๗; ๑๗.๐๗	ทอง, ๑๐.๒๐; ๑๔.๐๓; ๑๙.๐๓
ถอยคำสำนวน, ๑๗.๐๗	ทอดทิ้ง, ๐๗.๔๔; ๐๘.๑๖
ถึงจะมี, ๐๑.๑๒; ๐๕.๑๒; ๐๕.๒๑;	ทอดถอย, ๐๗.๐๒
๑๒.๐๗; ๑๒.๓๔; ๑๘.๑๗	ทอดทิ้ง, ๐๗.๐๓
ถือ, ๐๗.๔๘	ทัฬ, ๐๙.๑๓
ถุกตั้ง, ๐๓.๑๔	ทาน, ๑๐.๒๙; ๑๐.๓๐; ๑๘.๑๗;
ถุกผูก, ถุกมัด, ถุกผูกมัด, ๑๗.๑๑	๑๙.๐๗
ทอนทอนกระหาย, ๐๗.๔๙	ทอนผู้ไกลกิเลส, ๑๘.๒๓; ๑๙.๑๕
ทมะ, ๐๑.๒๑	ทายาท, ๑๐.๑๔
	ทาส, ๐๕.๑๒

ทำการ, ๐๗.๑๐; ๐๗.๓๘; ๐๗.๔๗	ที่รัก, ๐๑.๐๖; ๐๒.๐๘; ๐๒.๐๙;
ทำการสำเร็จ, ๐๗.๔๗ ทำวันนี้,	๐๒.๒๐; ๐๒.๒๑; ๐๙.๑๖;
๐๗.๔๘ ทำพรุ่งนี้, ๐๗.๔๘	๐๙.๒๙; ๑๐.๐๑; ๑๐.๐๒;
ทำงาน, ๐๕.๑๘; ๐๖.๐๕; ๐๖.๑๑;	๑๐.๑๒; ๑๘.๒๔; ๑๙.๐๒ -เป็น
๐๗.๔๙	ที่รัก, ๐๒.๐๘; ๐๒.๐๙; ๐๙.๑๖;
ทำงาน, ๑๓.๑๕; ๑๓.๑๙; ๑๓.๒๑;	๑๐.๐๑; ๑๐.๐๒; ๑๐.๑๒
๑๕.๐๘	ที่หมาย, ๐๒.๓๖; ๐๗.๐๑;
ทำใจ, ๑๘.๒๓	๐๗.๓๔; ๐๗.๔๐
ทำชั่ว, คนทำชั่ว, ๐๒.๑๔;	ทุกข์, ๐๑.๑๘; ๐๓.๑๓; ๐๕.๑๑;
๐๙.๓๓; ๑๓.๐๕; ๑๓.๒๕	๐๗.๐๔; ๐๗.๐๘; ๐๘.๑๖;
ทำได้ยาก, ๐๒.๑๘; ๑๓.๒๐ ทำ	๐๙.๐๙; ๐๙.๒๒; ๑๒.๐๒;
ยาก, ๑๓.๒๒; ๑๕.๐๘	๑๒.๑๐; ๑๒.๑๘; ๑๒.๒๕;
ทำร้าย, ๐๒.๑๑; ๑๘.๒๐	๑๓.๐๔; ๑๓.๓๖; ๑๘.๑๙;
ทำลาย, ๐๒.๓๖; ๐๘.๐๘	๑๘.๒๑; ๑๙.๐๑; ๑๙.๐๒;
ทำไว้, ๐๘.๑๓; ๑๓.๐๒; ๑๓.๑๑;	๑๙.๐๘; ๑๙.๐๙; -ความทุกข์,
๑๓.๒๙; ๑๔.๐๕; ๑๘.๒๙	๐๓.๑๓; ๐๗.๐๔; ๑๓.๐๔;
ทำสิ่งที่ไม่ใช่หน้าที่, ๐๗.๔๔	๑๘.๒๑; ๑๙.๐๒; -ถูกทุกข์
ทำสิ่งที่มีโชครุระ, ๐๙.๐๑	กระทบ, ๐๑.๑๘; ๑๓.๓๖; -น้ำ
ทำให้จริง, ๐๗.๐๙	ทุกข์, ๐๙.๒๒; -เป็นทุกข์,
ทำให้ตื่น, ๑๖.๐๕	๐๙.๐๙; ๑๒.๐๒; ๑๒.๑๐
ทิศ, ทุกทิศ, ๑๐.๐๑	ทุกข์ภัย, ๐๘.๑๖; ๑๒.๑๘; ๑๒.๒๕
ที่ตั้ง, ๐๓.๑๓; ๐๓.๑๔; ๑๖.๐๘	ทุกข์ร้อน, ๑๙.๐๙
ที่พำนักราชย์, ๑๐.๒๒	ทุกติ, ๐๓.๑๐
ที่พึง, ๐๒.๐๑; ๐๒.๐๒; ๐๒.๐๓;	เท็จ, ๐๒.๑๗; ๑๗.๐๖
๑๐.๑๓; ๑๐.๑๘; -เป็นที่พึง,	เทพ, ๑๒.๑๔
๐๒.๐๒; ๑๐.๑๓	เทพา, ๐๔.๒๐; ๐๗.๑๑; ๐๗.๔๖

แก้, ๐๑.๒๔; ๐๘.๑๐; ๐๘.๑๖;

๐๙.๒๐; ๑๓.๑๑; ๑๙.๐๑

เที่ยงแก้แน่นอน, ๑๙.๐๑

โทษ, -โทษคนอื่น, -โทษตน,

๐๒.๒๙; ๐๒.๓๐

โทษ, -ชี้โทษ ๐๙.๑๕, -รู้โทษ

๑๑.๐๔, เกิดโทษ ๑๒.๒๓

โทษะ, ๐๕.๐๘

ธรรม, ๐๑.๑๗; ๐๑.๒๑; ๐๑.๒๓;

๐๓.๐๑; ๐๓.๐๓; ๐๖.๐๗;

๐๖.๐๘; ๐๖.๐๙; ๐๖.๑๐;

๐๘.๑๖; ๐๙.๑๓; ๐๙.๑๔;

๑๐.๒๓; ๑๐.๒๙; ๑๐.๓๐;

๑๐.๓๑; ๑๒.๐๗; ๑๒.๐๘;

๑๒.๐๙; ๑๒.๑๐; ๑๒.๒๗;

๑๓.๓๑; ๑๓.๓๒; ๑๓.๓๓;

๑๓.๓๔; ๑๓.๓๖; ๑๓.๓๗;

๑๓.๓๘; ๑๓.๓๙; ๑๓.๔๐;

๑๓.๔๑; ๑๔.๐๖; ๑๕.๐๓;

๑๕.๐๗; ๑๖.๐๘; ๑๗.๐๖;

๑๘.๓๐; ๑๙.๐๑; ๑๙.๐๓;

๑๙.๑๔;

ธรรมชาติ, ๐๓.๐๓

ธรรมดา, ๑๙.๐๑

ัญญาหาร, ๑๔.๐๓

ธีรชน, ๑๓.๐๘

ฐิระ, ๐๒.๓๕; ๐๖.๐๑; ๐๘.๑๒;

๐๙.๐๑; ๑๑.๐๕

นอน, การ, ๐๑.๒๒; ๐๖.๑๖;

๑๐.๒๙; ๑๒.๐๙; ๑๓.๓๓;

๑๓.๓๔; ๑๕.๑๒; ๑๘.๑๐;

๑๙.๐๑; ๑๙.๐๖; ๑๙.๑๑

นอนหลับ, ๑๙.๑๑

นักปราชญ์, ๐๔.๑๖; ๐๙.๐๘;

๑๒.๒๐

นักสอบถาม, ๐๔.๑๒

นั่ง, ๐๑.๓๐

น้ำ, ไม่ติดน้ำ, ๐๑.๐๖; ๐๑.๑๑;

๐๔.๑๑; ๐๕.๐๙; ๐๖.๐๓;

๑๐.๒๕; ๑๑.๐๗; ๑๓.๐๓;

๑๘.๒๗; ๑๙.๑๖

น้ำโขก, ๐๗.๒๙; ๑๖.๐๖

นั่ง, ๐๑.๑๑; ๐๑.๓๐; ๑๗.๑๐

นินทา, การ, ๐๑.๐๔; ๐๑.๓๐;

๐๑.๓๑; ๑๗.๐๕; ๑๙.๐๑

นึกถึง, ๑๐.๐๒

แน่ชัด, ๐๒.๓๖

แนวแน่, ๐๑.๒๓

แนวในจุดหมาย, ๐๒.๓๖

แนะนำ, ๐๙.๐๑; ๐๙.๑๖

- โนนผืน, ๑๘.๒๔
- บทธรรม, ๑๐.๒๙
- บทบาท, ๐๙.๐๔
- บรรพชิต, ๐๑.๐๗
- บริบูรณ์, ๐๑.๐๖; ๐๗.๔๐
- บริโภค, ๐๖.๑๑; ๑๐.๑๗; ๑๐.๒๐
- บริวาร, ๐๙.๐๔
- บริสุทธิ์, ๐๑.๒๒; ๐๒.๑๔;
๐๒.๑๕; ๐๒.๒๗; ๑๔.๐๖;
๑๖.๐๘
- บัวของมาร, ๐๓.๑๒
- บัง, ๐๒.๓๐; ๐๙.๐๔ แผงตัวบัง,
๐๒.๓๐
- บัณฑิต, ๐๑.๐๖; ๐๑.๐๗; ๐๑.๑๑;
๐๑.๑๘; ๐๑.๒๔; ๐๑.๒๕;
๐๑.๒๖; ๐๑.๒๗; ๐๑.๒๙;
๐๒.๐๕; ๐๒.๑๓; ๐๒.๓๑;
๐๕.๑๒; ๐๗.๐๓; ๐๗.๔๑;
๐๘.๐๘; ๐๙.๑๓; ๐๙.๑๔;
๐๙.๑๕; ๐๙.๓๙; ๑๐.๑๓;
๑๒.๑๑; ๑๒.๑๙; ๑๓.๓๕;
๑๓.๓๖; ๑๗.๐๑; ๑๘.๐๖;
- บังแก้ง, ๑๒.๒๐
- บัวไม่ติดน้ำ, ๑๙.๑๖
- ปากบัน, ๐๗.๑๐
- บาป, ๐๙.๐๕; ๑๓.๑๓; ๑๓.๑๖; -
ผู้กระทำบาป, ๐๙.๐๕
- บำเพ็ญ, ๑๕.๑๗; -บำเพ็ญ
ประโยชน์, ๑๕.๑๗
- บิดา, ๐๓.๑๔; ๐๘.๐๑; ๐๘.๐๒;
๐๘.๐๓; ๐๘.๐๕; ๑๐.๑๙;
๑๘.๑๗
- บีบคั้น, ๐๗.๒๔
- บุญ, ๑๐.๒๕; ๑๓.๑๐; ๑๓.๑๒
- บุญ, ๐๑.๑๕; ๐๑.๑๖; ๐๑.๑๗;
๐๑.๒๖; ๐๑.๒๗; ๐๒.๑๗;
๐๖.๑๔; ๐๘.๒๖; ๐๙.๑๖;
๑๑.๐๖
- บูชา, ๐๑.๑๓; ๑๐.๐๘
- บูรพาจารย์, ๐๘.๐๒
- เบียดเบียน, ๐๑.๒๓; ๐๑.๒๘;
๑๐.๐๑; ๑๖.๑๑; ๑๙.๐๕
- เบื้องหน้า, ๐๘.๑๓; ๑๓.๐๒
- แบ่งปัน, ๐๑.๐๘; ๑๐.๑๘; -แบ่งปัน
เผื่อแผ่, ๑๐.๑๘
- แบบแผน, ๐๗.๔๗
- ใบกา, ๐๙.๐๗
- ใบไม้, ๐๙.๐๘
- ปกครอง, ๐๕.๐๗; ๐๙.๓๗;
๐๙.๓๘; ๑๒.๐๔; ๑๒.๐๕;

๑๒.๐๖; ๑๒.๐๘; ๑๒.๑๖;	๑๓.๐๕; ๑๘.๑๐; ๑๘.๒๘;
๑๒.๒๐; ๑๒.๒๔; ๑๒.๒๗	๑๙.๐๒
ปฏิปัตติ, ๐๑.๒๘; ๑๒.๒๐; ๑๒.๒๖;	ประมุข, ๑๖.๐๘;
๑๕.๑๓; ๑๕.๑๔;	ประโยชน์, ๐๑.๐๘; ๐๒.๑๘;
ปรโลก, ๑๗.๐๖; ๑๘.๓๐	๐๒.๓๔; ๐๒.๓๖; ๐๔.๑๔;
ประกอบ, ๐๑.๑๓; ๐๔.๑๘;	๐๔.๑๕; ๐๔.๑๙; ๐๕.๐๙;
๐๖.๐๘; ๐๖.๑๗; ๐๗.๒๐;	๐๕.๒๘; ๐๖.๑๓; ๐๗.๐๗;
๑๓.๓๕;	๐๗.๒๑; ๐๗.๓๒; ๐๗.๓๓;
ประกอบการค้า, ๐๖.๐๘	๐๗.๔๒; ๐๗.๔๓; ๐๗.๔๘;
ประจักษ์, ๐๗.๐๓	๐๗.๔๙; ๐๘.๑๗; ๑๐.๐๕;
ประชาชน, ๑๒.๐๙; ๑๒.๑๐;	๑๐.๐๖; ๑๐.๒๖; ๑๓.๑๙;
๑๒.๑๕	๑๓.๒๐; ๑๕.๑๗; ๑๗.๐๘;
ประทุม, ๐๕.๒๘	๑๘.๐๒; ๑๘.๑๘; ๑๘.๒๐
ประณีต, ๑๓.๒๔	ประสพ, ๐๒.๒๐; ๐๓.๑๔; ๐๕.๑๘;
ประพฤติ, การ, ๐๑.๒๒; ๐๖.๐๙; -	๐๗.๐๔; ๐๗.๐๕; ๑๘.๒๑
ประพฤติชย, ๐๑.๒๓; ๐๗.๓๑;	ประเสริฐ, ๐๑.๑๒; ๐๑.๑๓;
-ประพฤติตามอำนาจจิต,	๐๑.๑๔; ๐๑.๒๓; ๐๓.๑๔;
๐๓.๐๕; -ประพฤติธรรม,	๐๔.๐๒; ๐๔.๐๔; ๐๔.๐๕;
๐๑.๒๓; ๑๒.๑๐; ๑๓.๓๑;	๐๔.๒๐; ๐๕.๐๔; ๐๕.๐๕;
๑๓.๓๓; -ประพฤติให้พอเหมาะ	๐๕.๐๖; ๐๕.๑๒; ๐๕.๑๔;
พอที่, ๐๑.๓๕	๐๕.๒๘; ๑๐.๒๙; ๑๖.๐๙; -ทำ
ประมาท, ๐๖.๐๕; ๐๖.๑๘;	คนให้ประเสริฐ, ๐๓.๑๔
๐๗.๑๖; ๐๗.๑๗; ๐๗.๑๘;	ปราศ, ๐๑.๒๑; ๐๔.๑๖; ๐๕.๐๔;
๐๗.๑๙; ๐๗.๒๐; ๐๗.๒๑;	๐๙.๐๑; ๐๙.๐๘; ๐๙.๑๐;
๐๗.๔๔; ๑๒.๐๗; ๑๒.๒๑;	๑๐.๒๙; ๑๒.๒๐; ๑๒.๓๕
๑๒.๒๒; ๑๒.๒๔; ๑๒.๒๕;	

ปรารภนา, ๐๗.๐๓; ๐๗.๓๔; ๐๘.๐๘; ๑๓.๓๗	๐๙.๑๕; ๐๙.๓๗; ๐๙.๓๘; ๑๐.๐๖; ๑๒.๐๖; ๑๔.๐๒;
ปราศรัย, ๐๑.๑๖	๑๗.๑๑; ๑๙.๐๓; ๑๙.๑๐;
ปริกาหารือ, ๐๗.๔๗	ป่า, ๐๔.๐๖; ๐๘.๑๘; ๑๐.๒๕
ปล่อย, ๐๒.๒๐; ๐๕.๑๘; ๐๗.๒๓; ๐๗.๒๗; ๐๗.๔๙ -ไม่ปล่อยให้ สูญเสียไป, ๐๗.๔๙	ปากทาง, ๐๖.๑๖; ๑๐.๑๙; ๑๐.๒๐ โปรยเกลบ, ๐๒.๓๐
ปล่อยปลละละเลย, ๐๒.๒๐	ผมทงอก, ๐๑.๒๐
ปลาเฝ้า, ๐๙.๐๗	ผลิ, ๐๑.๐๘; ๐๓.๐๖; ๐๓.๑๔;
ปางชน, ๑๐.๐๕	๐๕.๑๒; ๐๖.๑๓; ๐๖.๑๕;
ปางประชา, ๑๒.๐๖	๐๗.๐๑; ๐๗.๐๒; ๐๗.๐๖;
ปางสัตว์, ๐๑.๒๓; ๑๙.๑๑	๐๗.๓๓; ๐๗.๓๔; ๐๗.๓๕;
ปัจจุบัน, ๑๙.๑๔	๐๗.๔๐; ๐๘.๒๗; ๐๙.๐๗;
ปัญญา, ๐๑.๑๙; ๐๑.๒๖; ๐๑.๒๘; ๐๓.๐๘; ๐๔.๐๖; ๐๔.๐๗; ๐๔.๐๘; ๐๔.๑๑; ๐๔.๑๘; ๐๔.๑๙; ๐๕.๐๑; ๐๕.๐๒; ๐๕.๐๓; ๐๕.๐๔; ๐๕.๐๕; ๐๕.๐๖; ๐๕.๐๗; ๐๕.๐๘; ๐๕.๑๐; ๐๕.๑๑; ๐๕.๑๒; ๐๕.๑๓; ๐๕.๑๔; ๐๕.๑๕; ๐๕.๑๖; ๐๕.๑๗; ๐๕.๑๘; ๐๕.๑๙; ๐๕.๒๐; ๐๕.๒๑; ๐๕.๒๒; ๐๕.๒๓; ๐๕.๒๔; ๐๕.๒๖; ๐๕.๒๗; ๐๕.๒๘; ๐๖.๑๗; ๐๗.๐๔; ๐๗.๓๖;	๐๙.๐๘; ๑๐.๑๔; ๑๐.๒๘; ๑๒.๓๔; ๑๒.๓๕; ๑๓.๐๓; ๑๕.๑๓; ๑๕.๑๔; ๑๘.๑๔; -ผล แก่ผู้ปฏิบัติ, ๑๕.๑๔; -ผลแก่ผู้ไม่ ปฏิบัติ, ๑๕.๑๓; -มีผลเช่นอย่าง นั้น, ๐๙.๐๗; ๐๙.๐๘ ผลดี, ๐๓.๐๖; ๐๓.๑๔; ๑๒.๓๔; ๑๒.๓๕ ผลที่ประสงค์, ๐๗.๐๒ ความหวัง ในผล, ๐๗.๓๕ ผลที่หมาย, ๐๗.๐๑; ๐๗.๓๔; ๐๗.๔๐ ผลประโยชน์, ๐๖.๑๓

ผลมาก, ๐๗.๐๖	ผู้ปกครอง, ๑๒.๐๔; ๑๒.๐๖;
ผลไม้, ๑๙.๑๔	๑๒.๐๘; ๑๒.๑๖; ๑๒.๒๐;
ผลี่ผลาม, ๐๗.๓๖; ๑๒.๑๓	๑๒.๒๗
ผลี่ผลาม, ๑๓.๓๐; ๑๙.๑๔	ผู้ประทุษร้าย, ๐๙.๓๕
ผ่าน, ๐๗.๒๗; ๐๗.๒๘; ๐๘.๐๓;	ผู้ทำลาย, ๐๘.๐๘
๐๘.๐๔; ๑๙.๑๑ ผ่านเลย,	ผู้เพียรพยายาม, ๐๑.๑๒
๐๗.๒๗	ผู้ล้วงลับ, ๑๙.๑๘
ผ่านงุ่ม, ๑๐.๒๒	ผู้ที่ตาย, ๑๙.๐๙; ๑๙.๑๒; ๑๙.๑๙;
ผิด, ๐๓.๑๓; ๐๗.๓๔; ๑๒.๒๐;	๑๙.๒๐
๑๓.๐๕ จิตที่ต้งไว้ผิด, ๐๓.๑๓; -	ผู้ใหญ่, ๐๑.๑๙; ๐๑.๒๐; ๐๑.๒๑;
ผิดพลาด, ๑๒.๒๐; ๑๓.๐๕; -	๑๙.๐๖
ผิดพลาดคลาดเคลื่อน, ๑๒.๒๐;	ผู้ให้, ๑๐.๐๙
-วิธีการอันผิด, ๐๗.๓๔	ผู้อื่น, ๐๒.๑๑; ๐๒.๒๘; ๐๒.๓๑;
ผิวพรรณ, ๑๐.๒๒; ๑๕.๑๑;	๐๒.๓๓; ๐๒.๓๕; ๐๒.๓๖;
๑๙.๒๐; ๑๙.๑๔	๑๕.๐๙; ๑๐.๐๔; ๑๒.๐๒
ผูกไมตรี, ๑๐.๑๑	เฝ้า, ๑๒.๑๓; ๑๓.๒๖; ๑๙.๑๓ฎก
ผู้ครองแผ่นดิน, ๐๑.๐๗; ๑๒.๐๗;	เฝ้า, ๑๙.๑๓
๑๒.๑๓; ๑๒.๑๘; ๑๒.๒๕	เฝ้าผลาญ, ๑๓.๒๖
ผู้ครองเรือน, ๐๑.๐๘	เผื่อแผ่เจือจาน, ๑๐.๑๔
ผู้ชนะ, ๐๒.๒๔	แผดเผา, ๑๒.๑๓
ผู้นำ, ๑๒.๓๓	แผ่นดิน, ๐๑.๐๓; ๐๑.๐๗; ๑๒.๐๖;
ผู้บอกขุมทรัพย์, ๐๙.๑๕	๑๒.๐๗; ๑๒.๑๓; ๑๒.๑๘;
ผู้บริหาร, ๑๒.๓๔; ๑๒.๓๕	๑๒.๒๕
ผู้บูชา, ๑๐.๐๘	ผู้ฟากมหาสมุทร, ๐๙.๑๒
	ฝัน, ๑๙.๒๔; ๑๙.๑๐; ๑๙.๑๔

ผืนแพ้อ, ๑๙.๑๐; ๑๙.๑๔	พร้อง, ๐๑.๑๑; ๑๘.๐๒
ผึกจิต, การ, ๐๓.๐๖	พรั่งพร้อม, ๐๘.๑๗
ผึกดี, ๐๒.๐๓; ๐๒.๐๖	พรานนก, ๐๒.๓๐
ผึกไต่ยาก, ๐๒.๐๔	พริ้งสอน, ๐๒.๒๘; ๐๒.๓๑;
ผึกตน, ๐๒.๐๕; ๐๔.๐๔	๐๙.๑๖
ผึกแล้ว, ๐๓.๐๗; ๐๔.๐๔; ๐๔.๐๕	พรั่งนี้, ๐๗.๔๘
ผึกอบรม, ๐๑.๒๓; ๐๔.๑๗	พลอยพินาศ, ๑๒.๑๕
ฝุ่น, ๐๑.๒๒	พลัดพราก, ๑๘.๑๒
ฝุ่นโค, ๑๒.๑๐	พวกพ้อง, ๐๘.๑๘; ๑๘.๑๗
แฝงตัว, ๐๒.๓๐	พอกพูน, ๐๖.๐๔; ๐๗.๔๔
แฝงมา, ฝุ่น, ๐๙.๐๓	พอใจ, ความ, ๑๓.๐๔
	พอดี, ๐๑.๓๕; ๐๖.๐๕; ๑๗.๑๐
พญามัจจุราช, ๑๘.๐๙; ๑๘.๑๗;	พ่อแม่, ๐๘.๐๖
๑๘.๒๒	พอเหมาะ, ๐๑.๓๕
พบปะเกี่ยวข้อ, ๑๘.๑๖	พะวง, ๐๒.๒๐
พบเห็น, ๐๙.๐๒; ๑๘.๒๔	พักฟัง, ๐๗.๔๙
พระจันทร์, ๑๘.๑๓	พักอาศัย, ๑๐.๒๕
พระพุทธรเจ้า, ๑๓.๓๐; ๑๙.๑๖	พัฒนา, ๐๔.๐๗; ๐๔.๑๙
พระภิกษุ, ๐๑.๒๓	พัดให้ไถ่ลงได้, ๐๘.๑๘
พระศาสนา, ๑๐.๒๔	พั่วพั่น, ๐๒.๐๙
พราหมณ์, ๐๑.๒๓	พิจารณา, ๐๑.๓๒; ๐๒.๒๖;
พยายาม, ๐๑.๐๙; ๐๑.๑๒;	๐๗.๓๘; ๑๐.๒๔
๐๗.๐๑; ๐๗.๑๒; ๐๗.๓๓;	พินาศ, ๐๓.๑๓; ๑๒.๑๕; ๑๒.๑๘;
๐๗.๔๖	๑๒.๒๕
พรวดพราต, ๐๗.๓๘	พินิจ, ๐๑.๒๙; ๐๕.๒๒; ๐๕.๒๓
พรหม, ๐๗.๔๖; ๐๘.๐๑	

พาล, กนิพาล, ๐๑.๑๑; ๐๑.๒๙; ๐๑.๓๓; ๐๙.๐๗; ๐๙.๐๙; ๐๙.๑๓; ๐๙.๒๑; ๐๙.๒๒; ๑๑.๐๖; ๑๒.๓๓; ๑๒.๓๔; ๑๔.๐๒; ๑๗.๐๔; ๑๗.๑๑; ๑๘.๐๖; -พาลชน, ๑๓.๐๓; -เป็น พาล, ๐๑.๒๔; ๐๙.๓๙	เพื่อน, ๐๙.๑๙; ๐๙.๒๐ เป็นเพื่อน, ๐๙.๑๙ เพื่อนแท้, ๐๙.๒๐ สหาย , ๐๘.๐๙; ๐๘.๑๒; ๐๘.๑๔; ๐๙.๒๐; ๐๙.๒๑; ๐๙.๓๖; ๐๙.๓๗; ๐๙.๓๘
พิทักษ์รักษา, ๑๒.๒๗	แพ้, ๐๒.๒๒
พิธี, ประกอบพิธีบูชา, ๐๑.๑๓	ไพบูลย์, ๐๗.๔๗
พึงพอใจ, ๐๙.๓๗	ไพเราะ, ๑๗.๐๘ วาจาไพเราะ, ๑๗.๐๘
พืช, ๐๔.๑๑	พันเผื่อ, ๑๗.๑๐
พุทฺธิปัญญา, ๐๔.๐๖	พากมหาสมุทร, ๐๙.๑๒
พุท, ๐๑.๑๗; ๐๑.๓๐; ๐๗.๔๗; ๐๙.๑๕; ๐๙.๓๓; ๑๕.๑๕; ๑๗.๐๑; ๑๗.๐๒; ๑๔.๐๔; ๑๗.๐๖; ๑๗.๑๐; ๑๗.๑๑; -ดีแต่	ไฟ, ๐๕.๑๓; ๐๖.๐๒; ๑๕.๑๐
พุท, ๑๗.๐๑; -พุทจนเกินกาล, ๑๗.๑๐; -พุทจา, ๐๙.๑๕; ๑๗.๐๖; -พุทมาก, ๐๑.๓๐; -พุท	ไฟที่สองทาง, ๐๕.๑๓
พล้อยๆ, ๐๙.๓๓; -พุท	ไฟไหม้, ๑๕.๑๐
พอประมาณ, ๐๑.๓๐	ภรรยา, ๐๘.๐๙
พูดอย่างดี, ๐๗.๔๗	ภัย, ๐๑.๓๔; ๐๗.๑๕; ๐๘.๑๖; ๐๙.๓๔; ๑๒.๑๘; ๑๒.๒๕; ๑๒.๒๘; ๑๕.๐๖; -ภัยที่เกิดขึ้น
เพิ่มทวี, ๐๖.๐๕	ภายใน, ๑๕.๐๖; -ภัยที่ยังไม่
เพิ่มพูน, ๐๙.๐๕; ๑๐.๒๕; ๑๘.๑๙	มาถึง, ๐๗.๑๕; ๑๒.๒๘
เพียรทำกิจ, ๐๗.๓๙	ภัยเวร, ๐๑.๓๔
เพียรพยายาม, ๐๑.๑๒; ๐๗.๔๖	ภายนอก, ๐๒.๑๒
	ภายใน, ๐๗.๔๔; ๐๙.๐๔; ๐๕.๐๖

ภายหลิ่ง, ๐๒.๑๑; ๐๗.๓๖; ๐๗.๔๕; ๑๒.๓๑; ๑๓.๐๕; ๑๓.๑๗; ๑๓.๑๘; ๑๓.๒๖; ๑๕.๑๐	มัวหมอง, ๐๒.๓๑ มัวเมา, ๐๕.๐๘; ๑๒.๒๑ มาร, ๐๓.๑๒ มารดา, ๐๓.๑๔; ๐๘.๐๑; ๐๘.๐๒; ๐๘.๐๓; ๐๘.๐๔; ๐๘.๑๐; ๑๐.๑๙; ๑๕.๐๙; ๑๖.๐๘ มารดาบิดา, ๐๓.๑๕; ๐๘.๐๑; ๐๘.๐๒; ๐๘.๐๓; ๑๐.๑๙ มิตร, ๐๘.๑๐; ๐๘.๑๒; ๐๘.๑๓; ๐๘.๑๔; ๐๘.๑๖; ๐๘.๑๗; ๐๙.๐๓; ๐๙.๑๗; ๐๙.๑๘; ๐๙.๓๕; ๐๙.๓๙; ๑๑.๐๔; ๑๓.๐๒; ๑๖.๐๓; ๑๙.๐๘ มิตรชนินทเจ้าสำราญ, ๑๙.๐๘ มิตรภาพ, ๑๑.๐๔ มีค่า, ๐๑.๑๓; ๑๓.๔๐ มีชัย, ๐๗.๔๗ มีทรัพย์, ๐๕.๒๑; ๑๐.๒๐ มีสติ, ๐๙.๓๗; ๑๕.๑๗; ๑๖.๐๕; ๑๖.๐๖; ๑๖.๐๗ มีติ, ๐๔.๑๘; ๑๕.๐๓ เมตตา, ๑๒.๐๙; ๑๘.๑๒ เมา, ๐๑.๐๙; ๐๕.๐๘; ๑๒.๒๑; - มัวเมา, ๐๕.๐๘; ๑๒.๒๑ แม่, ๐๘.๐๖; ๐๘.๑๐; ๑๘.๒๗ แม่น้า, ๑๘.๒๗
ภาระ, ๑๑.๐๕; ๑๒.๒๔; ภาษิต, ๐๕.๒๘; ๑๕.๑๓; ๑๕.๑๔ โภคะ, ๐๖.๑๔ โภกทรัพย์, ๐๑.๐๘; ๑๐.๒๖; ๑๒.๑๘; ๑๒.๒๕	
มิงลิ, ๐๖.๑๙; ๐๗.๓๑; ๑๕.๑๕ มนุषย์, ๐๑.๐๒; ๐๑.๐๓; ๐๑.๑๙; ๐๔.๐๕; ๐๔.๒๐; ๐๘.๐๗; ๑๒.๑๐; ๑๘.๒๗; ๑๙.๐๑; ๑๙.๐๓	
มฤตยู, ๑๘.๒๖ มลิทิน, ๐๑.๒๑; ๐๔.๐๑ มอญ, ๐๒.๓๕; ๐๕.๐๙; ๐๕.๑๒; ๐๕.๒๕; ๐๙.๑๕; ๑๒.๑๔; ๑๕.๐๓; ๑๕.๐๗; ๑๙.๑๑	
มั่งมี, ๑๐.๒๐ มัจจุราช, ๑๘.๐๙; ๑๘.๑๗; ๑๘.๒๒ มันคง, ๐๑.๑๒; ๐๗.๑๐; ๑๒.๐๙ มัยหกะ, นก, ๑๐.๑๔ มัวสุม, ๐๖.๑๖	

โมหะ, ๑๕.๐๘	ยามมีทุกข์ภัยถึงชีวิต, ๐๘.๑๖
ไม่ดี, ๐๑.๐๗; ๐๑.๑๒; ๐๑.๒๕; ๐๒.๑๘; ๐๒.๒๒; ๑๓.๑๗; ๑๓.๑๙; ๑๓.๒๖	เยื่อหุ้ม, ๐๗.๔๘
ไม่ตาย, ๐๗.๑๖; ๐๗.๑๘; ๑๐.๒๓; ๑๖.๐๑	โยตี, ๐๙.๓๐
ไม่ทำ, ๐๒.๑๔; ๐๒.๓๕; ๑๓.๑๖; ๑๓.๒๗; ๑๓.๒๘; ๑๓.๓๐; ๑๗.๐๑; ๑๗.๐๖	ร่วงโรย, ๑๘.๐๕
ไม่พริ้น, ๐๗.๔๙	ร่วงหล่น, ๑๘.๑๔
ไม่เหลิงลอย, ๐๑.๐๘	ร่วมกัน, ๐๘.๑๔
	ร่วมใจ, ๑๙.๐๙
	รส, ๐๙.๑๓; ๐๙.๑๔; ๑๖.๐๒ รสดี, ๑๖.๐๒ ประติหารรส, ๑๖.๐๒; -รส แกง, รู้, ๐๙.๑๓; ๐๙.๑๔
	ร้องให้, ๑๘.๑๓; ๑๘.๑๘; ๑๘.๑๙
ยกย่อง, ๐๑.๑๓; ๑๒.๑๗	รอบคอบ, ๐๗.๔๗
ยถากรรม, ๑๘.๒๒	ร้อน, ๐๓.๐๕; ๐๗.๓๔; ๐๗.๓๖; ๐๗.๓๘; ๐๗.๔๕; ๐๗.๔๙; ๑๐.๐๓; ๑๒.๐๕; ๑๒.๓๑; ๑๓.๑๔; ๑๓.๑๗; ๑๓.๑๘; ๑๕.๑๐; ๑๙.๐๙; ๑๙.๑๑
ยศ, ๐๑.๐๙; ๐๑.๒๘; ๐๕.๑๒; ๐๖.๐๙; ๑๙.๐๑	ร้อนใจ, ๐๗.๔๕; ๑๓.๑๗; ๑๓.๑๘
ยอดเยี่ยม, ๐๒.๒๔; ๑๐.๑๓; ๑๑.๐๕	รอบคอบ, ๐๗.๔๗
ยอดสหาย, ๐๘.๐๙	ร้อยปี, ๐๑.๑๒; ๐๑.๑๓; ๐๕.๒๘
ยังชีพ, ๐๒.๓๓	ระงับ, ๑๐.๐๗; ๑๒.๒๐; ๑๕.๑๗
ย่อหย่อน, ๐๗.๐๖	ระเบียบวินัย, ๐๔.๐๖
ยาก, ๐๑.๑๐; ๐๒.๐๓; ๐๒.๐๔; ๐๒.๑๘; ๐๒.๒๙; ๐๓.๐๓; ๐๓.๐๔; ๐๔.๐๙; ๑๓.๒๐; ๑๓.๒๒; ๑๕.๐๘; ๑๕.๑๖	ระลึก, ๐๘.๑๖
ยานพาหนะ, ๑๐.๒๒	ระวาง, ๐๗.๑๔; ๐๙.๐๕; ๑๒.๒๙

รัก, ๐๑.๐๖; ๐๒.๐๗; ๐๒.๐๘; ๐๒.๐๙; ๐๒.๑๐; ๐๒.๑๒; ๐๒.๑๓; ๐๒.๒๐; ๐๒.๒๑; ๐๓.๐๓; ๐๓.๐๘; ๐๓.๐๙; ๐๖.๐๕; ๐๖.๑๓; ๐๘.๐๔; ๐๘.๐๕; ๐๙.๑๒; ๐๙.๑๖; ๐๙.๒๙; ๑๐.๐๑; ๑๐.๐๒; ๑๐.๑๒; ๑๒.๒๗; ๑๓.๓๑; ๑๓.๓๘; ๑๘.๒๔; ๑๙.๐๒	ร้ายแรง, ๐๑.๐๖ ร้ายัน, ๑๐.๑๔; ๑๘.๒๐; ๑๘.๒๓ ร้ายิ่ง, ๐๗.๒๓; ๑๐.๑๔ ร้ายิ่ง, ๑๘.๒๐; ๑๘.๒๓ ร้ายิ่ง, ๐๗.๒๕ ร้ายิ่ง, ๐๗.๓๘ ร้ายิ่ง, ๑๙.๑๖ ร้ายิ่ง, ๐๒.๐๖; ๐๔.๑๘ ร้ายิ่ง, ๐๑.๒๔; ๐๒.๐๔; ๐๒.๐๙; ๐๒.๑๗; ๐๓.๑๒; ๐๔.๐๑; ๐๔.๑๐; ๐๔.๑๒; ๐๔.๑๕; ๐๔.๑๙; ๐๔.๒๐; ๐๔.๑๖; ๐๕.๑๗; ๐๕.๒๘; ๐๖.๑๗; ๐๗.๐๗; ๐๗.๒๓; ๐๗.๒๖; ๐๗.๔๗; ๐๗.๔๘; ๐๙.๐๑; ๐๙.๑๓; ๐๙.๑๔; ๑๑.๐๔; ๑๒.๓๑; ๑๕.๐๖; ๑๕.๑๗; ๑๘.๑๓; ๑๙.๐๙ ร้ายิ่ง, ๐๗.๒๕ ร้ายิ่ง, ๐๙.๑๓ ร้ายิ่ง, ๐๙.๑๔ ร้ายิ่ง, ๐๗.๔๗ ร้ายิ่ง, ๐๗.๔๐
รัก (สิ่งรัก), ๐๒.๒๐; ๐๒.๒๑; ๑๙.๐๒ - ไม่รัก, ๑๙.๐๒ รักใคร่, ๑๘.๒๔ รักใคร่, ๐๒.๐๗; ๑๐.๐๑ รักใคร่, ๐๒.๑๐; ๐๒.๑๒; ๐๒.๑๓; ๐๓.๐๓; ๐๓.๐๘; ๐๓.๐๙; ๐๖.๐๕; ๐๖.๑๓; ๑๒.๒๗; ๑๓.๓๑; ๑๓.๓๘ รักใคร่, ๐๖.๐๙ รักใคร่, ๑๒.๐๔; ๑๒.๐๗; ๑๒.๑๐; ๑๒.๒๔; ๑๒.๒๕ ร่างกาย, ๐๑.๑๙; ๑๘.๑๙; ๑๘.๒๐ รากะ, ๐๕.๐๘ รากะ, ๐๖.๑๗; ๐๖.๑๘; ๑๐.๑๔; ๑๒.๒๗ รากะ, ๐๑.๐๗; ๑๒.๐๔; ๑๒.๐๘; ๑๒.๐๙; ๑๒.๑๐	ร้ายิ่ง, ๐๑.๐๖ ร้ายิ่ง, ๑๐.๑๔; ๑๘.๒๐; ๑๘.๒๓ ร้ายิ่ง, ๐๗.๒๓; ๑๐.๑๔ ร้ายิ่ง, ๑๘.๒๐; ๑๘.๒๓ ร้ายิ่ง, ๐๗.๒๕ ร้ายิ่ง, ๐๗.๓๘ ร้ายิ่ง, ๑๙.๑๖ ร้ายิ่ง, ๐๒.๐๖; ๐๔.๑๘ ร้ายิ่ง, ๐๗.๒๕ ร้ายิ่ง, ๐๑.๒๔; ๐๒.๐๔; ๐๒.๐๙; ๐๒.๑๗; ๐๓.๑๒; ๐๔.๐๑; ๐๔.๑๐; ๐๔.๑๒; ๐๔.๑๕; ๐๔.๑๙; ๐๔.๒๐; ๐๔.๑๖; ๐๕.๑๗; ๐๕.๒๘; ๐๖.๑๗; ๐๗.๐๗; ๐๗.๒๓; ๐๗.๒๖; ๐๗.๔๗; ๐๗.๔๘; ๐๙.๐๑; ๐๙.๑๓; ๐๙.๑๔; ๑๑.๐๔; ๑๒.๓๑; ๑๕.๐๖; ๑๕.๑๗; ๑๘.๑๓; ๑๙.๐๙ ร้ายิ่ง, ๐๗.๒๕ ร้ายิ่ง, ๐๗.๒๕ ร้ายิ่ง, ๐๙.๑๓ ร้ายิ่ง, ๐๙.๑๔ ร้ายิ่ง, ๐๗.๔๗ ร้ายิ่ง, ๐๗.๔๐

เรียน, ๐๔.๐๗; ๐๔.๑๐; ๐๔.๑๕; ๐๔.๑๗; ๐๔.๑๙; ๐๕.๑๐	ลูก, ๐๗.๔๕; ๐๘.๐๖; ๐๘.๐๗; ๑๙.๐๗
เรียนสดับ, ๐๔.๑๙	ลูกผู้ชาย, ๐๗.๔๕
เรียนร้อย, ๐๖.๑๘	เลว (คน), ๐๑.๑๔; ๐๙.๒๓; ๐๙.๒๗; ๐๙.๓๕
โรยราร่วงหาย, ๐๔.๐๓	เลวร้าย, ๐๓.๑๓
ฤกษ์, ๐๗.๓๑; ๐๗.๓๒	เล่าเรียน, ๐๔.๐๗; ๐๔.๑๗; ๐๕.๑๐
ลงโทษ, ๑๒.๑๒	เล็กกะ, ๐๑.๒๓
ลงมือทำ, ๐๗.๐๗	เลี้ยงชีพ, ๐๖.๐๕; ๐๖.๐๗; ๐๖.๐๙
ลิตละ, ๐๗.๑๑	เลี้ยงดู, ๑๐.๑๙
ลม, ๐๗.๔๙; ๐๘.๑๘	โลก, ๐๑.๓๐; ๐๒.๑๖; ๐๓.๐๒; ๐๕.๐๑; ๐๘.๐๔; ๐๘.๐๕; ๐๙.๐๔; ๑๐.๐๗; ๑๐.๑๔; ๑๒.๐๑; ๑๓.๐๕; ๑๓.๐๖; ๑๓.๒๓; ๑๕.๐๕; ๑๖.๐๕; ๑๗.๐๖; ๑๘.๒๖; ๑๘.๓๐; ๑๙.๑๑; ๑๙.๑๖; -ในโลก, ๐๑.๓๐; ๐๒.๑๖; ๐๕.๐๑; ๐๘.๐๔; ๐๘.๐๕; ๐๙.๐๔; ๑๐.๐๗; ๑๐.๑๔; ๑๒.๐๑; ๑๕.๐๕; ๑๖.๐๕; ๑๙.๑๑; ๑๙.๑๖; -โลกนี้, ๑๐.๐๗; ๑๐.๑๔; ๑๖.๐๕
ลมแตก, ๐๗.๔๙	โลก, ๑๕.๐๓
ล่วงเกิน, ๑๑.๐๕	
ล่วงทุกข์, ๐๗.๐๘	
ล่วงไป, ๐๗.๓๐; ๑๘.๐๒; ๑๘.๐๔	
ล่วงละเมิด, ๑๑.๐๔	
ละลาย, ๐๗.๒๓	
ละเลย, ๐๒.๒๐; ๐๕.๒๖	
ละห้อย, ๐๗.๒๒; ๑๙.๑๐	
ละเอียดย่อ, ๐๓.๐๔; ๐๕.๑๒	
ลับ, ๐๒.๑๖; ๑๘.๑๘; ๑๘.๒๓	
ล่าช้า, ๐๗.๓๙	
ล้ำล้ำ, ๐๗.๓๙	
ลาม, ๐๔.๑๖; ๐๖.๐๙; ๑๙.๐๑	
ล้น, ๐๙.๑๔	

วัน, ๐๑.๑๒; ๐๑.๓๒; ๐๔.๑๕; ๐๗.๒๕; ๐๗.๒๖; ๐๗.๒๘; ๐๗.๒๙; ๐๗.๓๐; ๐๗.๔๘; ๐๗.๔๙; ๑๐.๒๕; ๑๒.๒๗; ๑๖.๐๗; ๑๙.๐๑; ๑๙.๐๒; ๑๙.๐๓; ๑๙.๐๔; ๑๙.๒๕; ๑๙.๐๓; ๑๙.๑๑	วิธีการ, ๐๗.๓๔ วิบัติ, ๐๔.๐๘ วิทยา, ๐๔.๐๙; ๐๔.๑๐; ๐๔.๑๕; ๐๔.๑๗ วิภาพ, ๑๑.๐๖ วุ่นวาย, ๑๙.๑๓ เวร, ๐๑.๓๔; ๐๓.๑๓; ๑๐.๐๗; ๑๑.๐๖; ๑๒.๑๑; -ความสงบบเวร, ๑๑.๐๖
วันคืน, ๐๗.๓๐; ๑๙.๐๒; ๑๙.๐๔; ๑๙.๒๕	
วันนี้, ๐๗.๒๕; ๐๗.๔๘	
วันพุ่ม, ๐๗.๒๖	ศรัทธา, ๑๖.๐๓; ๑๖.๐๔
วัย, ๐๑.๒๐; ๐๑.๑๙; ๑๙.๐๑; ๐๙.๐๔; ๑๙.๑๑; ๑๙.๑๒; ๑๙.๒๗; -วัยหนุ่มวัยสาว, ๑๐.๑๙	ศัตรู, ๐๙.๐๓; ๐๙.๐๙; ๐๙.๓๙; ๑๒.๓๑; ๑๔.๐๒; ๑๙.๐๗ ศีลวิปายา, ๐๔.๐๙; ๐๔.๑๔ ศีล, ๐๔.๑๙; ๑๔.๐๖; ๑๖.๐๙; ๑๖.๐๙; ๑๖.๑๐
วาจา, ๑๔.๐๔; ๑๕.๑๓; ๑๕.๑๔; ๑๕.๑๕; ๑๖.๐๑; ๑๗.๐๓; ๑๗.๐๙; ๑๗.๐๙; ๑๗.๑๐; ๑๙.๐๙	ศึกษา, ๐๔.๐๖; ๐๔.๑๓; ๐๔.๑๖ เจ้าหมอง, ๐๒.๑๔; ๐๓.๑๐; ๐๓.๑๑
วาจาสนธิสรว, ๑๙.๐๙	โศก, ๑๐.๑๓; ๑๐.๑๕; ๑๙.๐๙; ๑๙.๑๒; ๑๙.๑๓; ๑๙.๑๙; ๑๙.๑๙; ๑๙.๒๐; ๑๙.๒๑; ๑๙.๑๑; ๑๙.๐๖; ๑๙.๐๗; ๑๙.๑๔
วิญญูชน, ๐๑.๓๒; ๐๑.๓๓; ๐๙.๑๔	
วิชัย, ๐๕.๒๔	
วิชา, ๐๔.๐๒	
วิชา, ๑๔.๐๖	
วิถีทาง, ๑๙.๑๓	สังกรรม, ๐๒.๒๔; ๑๕.๑๖

สังป, ๐๑.๑๑; ๐๑.๒๓; ๐๗.๑๓; ๐๙.๓๓; ๑๑.๐๖; ๑๓.๓๖; ๑๙.๑๙; -สังปเส่งยม, ๐๙.๓๓	สังป, ๐๖.๐๓; ๑๐.๒๕; ๑๓.๐๓; ๑๓.๐๔; ๑๓.๐๗; ๑๓.๐๘; ๑๓.๐๙
สังปใจ, ๐๗.๑๓	สังป, ๑๓.๓๘; ๑๙.๐๙
สังสย, ๑๐.๒๒; ๑๙.๑๒	สังสย, ๐๑.๒๑; ๑๙.๒๑
สังสย, ๐๔.๑๙; ๑๒.๒๖; ๑๙.๒๓	สังสย, ๑๐.๒๕
สังสย, ๐๑.๒๖; ๐๑.๒๗; ๐๖.๑๔	สังสย, ๐๑.๒๓
สังสย, ๐๙.๓๗; ๑๕.๑๗; ๑๖.๐๕; ๑๖.๐๖; ๑๖.๐๗	สังสย, ๐๙.๑๙; ๐๙.๑๒; ๐๙.๑๔; ๐๙.๒๐; ๐๙.๒๑; ๐๙.๓๖; ๐๙.๓๗; ๐๙.๓๘
สังสย, ๐๑.๒๖; ๐๑.๒๗; ๑๒.๑๙	สังสย, ๐๖.๑๙
สังสย, ๐๕.๑๖; ๑๙.๐๓	สังสย, ๑๐.๒๕
สังสย, ๑๒.๐๙; ๑๙.๑๙; ๑๙.๑๑	สังสย, ๐๙.๐๔; ๑๗.๐๗
สังสย, ๐๑.๑๕	สังสย, ๑๒.๓๐
สังสย, ๐๑.๒๓	สังสย, ๑๙.๑๐
สังสย, ๐๒.๓๑	สังสย, ๑๐.๒๒
สังสย, ๐๑.๑๐; ๐๖.๐๕; ๑๔.๐๓; ๑๔.๐๔	สังสย, ๑๓.๐๔
สังสย, ๐๑.๐๘; ๐๗.๐๒; ๐๗.๔๑	สังสย, ๑๐.๒๓; ๑๒.๑๑
สังสย, ๐๙.๐๑; ๐๙.๑๐; ๐๙.๒๒	สังสย, ๐๑.๒๑; ๑๖.๐๒
สังสย, ๐๑.๑๓	สังสย, ๑๓.๐๔
สังสย, ๐๑.๐๔; ๐๑.๓๑; ๐๑.๓๒; ๐๑.๓๓; ๑๐.๒๔; ๑๐.๒๕; ๑๗.๐๕; ๑๙.๐๑	สังสย, ๐๑.๑๕; ๐๑.๑๖; ๐๑.๑๗; ๐๙.๑๖; ๐๙.๑๖; ๑๑.๐๖
	สังสย, ๐๑.๐๑; ๐๑.๒๓; ๑๐.๒๒; ๑๐.๑๘; ๑๓.๒๓; ๑๓.๒๔;

๑๘.๐๕; ๑๘.๐๘; ๑๘.๑๐;	สุป, ๐๑.๑๘; ๐๓.๐๗; ๐๔.๑๙;
๑๘.๑๒; ๑๘.๑๔; ๑๘.๑๖;	๐๕.๑๑; ๐๗.๐๔; ๐๗.๐๕;
๑๘.๒๒; ๑๘.๒๖; ๑๙.๑๑	๐๗.๓๓; ๐๗.๔๑; ๐๘.๐๔;
สัตว์ร้าย, ๑๙.๑๑	๐๘.๐๕; ๐๘.๑๕; ๐๙.๑๐;
สันติ, ๐๔.๑๗	๐๙.๓๖; ๑๐.๑๐; ๑๐.๑๖;
สัปปเสน, ๐๖.๑๙	๑๐.๒๘; ๑๑.๐๑; ๑๑.๐๒;
สัมฤทธิ์ผล, ๐๗.๓๓; ๐๘.๑๗	๑๒.๐๓; ๑๒.๐๕; ๑๒.๐๖;
สารฐาน, ๑๘.๒๓	๑๒.๐๙; ๑๒.๑๐; ๑๓.๐๙;
สามัคคี, ๑๑.๐๒; ๑๑.๐๗	๑๓.๑๐; ๑๓.๑๒; ๑๓.๒๘;
สารภาพ, ๑๑.๐๔	๑๓.๓๒; ๑๓.๓๓; ๑๓.๓๔;
สำคัญ, ๐๑.๒๔; ๐๒.๒๑; ๑๒.๑๔;	๑๓.๓๕; ๑๕.๑๒; ๑๖.๐๔;
๑๒.๑๕; -สำคัญตน, ๐๑.๒๔;	๑๗.๐๕; ๑๙.๐๑; ๑๙.๐๒;
๑๒.๑๕	๑๙.๐๖; ๑๙.๑๒; ๑๙.๑๕; -เป็น
สำรวจ, ๐๑.๐๗	สุป, ๐๙.๑๐; ๑๒.๐๓; ๑๒.๐๙;
สำร็จ, ๐๔.๑๗; ๐๖.๑๔; ๐๗.๐๑;	๑๒.๑๐; ๑๓.๓๓; ๑๓.๓๔;
๐๗.๐๒; ๐๗.๒๑; ๐๗.๓๕;	๑๕.๑๒; ๑๙.๐๒; -พัสสุ,
๐๗.๔๐; ๐๗.๔๒; ๐๗.๔๗;	๑๗.๐๕; -เสวสุป, ๑๒.๐๖
๑๓.๓๗	สุคติ, ๐๓.๑๑
สิ่งที่รัก, ๐๒.๒๐; ๐๒.๒๑; ๑๙.๐๒	สุภาสิต, ๑๕.๑๓; ๑๕.๑๔
สันชีพ, ๑๓.๑๒	สูงสูด, ๐๖.๑๙
สันทรัพย์, ๐๕.๒๐	สูญเสีย, ๐๑.๐๘; ๐๗.๔๙; ๑๒.๐๗
สินทรัพย์, ๐๔.๐๔	เสวนา, ๐๙.๐๘
สินหวัง, ๐๗.๐๔	เสีย, ๐๑.๐๕; ๐๑.๐๘; ๐๑.๐๙;
สิริโชค, ๐๗.๔๙	๐๒.๑๓; ๐๒.๑๙; ๐๒.๒๐;
สุก, ๑๑.๐๓	๐๕.๑๓; ๐๖.๑๒; ๐๗.๒๕;
	๐๗.๒๗; ๐๗.๔๔; ๐๗.๔๙;

๐๙.๐๕; ๐๙.๑๕; ๑๒.๐๗;	หมิ่น, ๐๑.๓๔; ๐๒.๑๙; ๑๓.๐๓
๑๓.๒๗; ๑๕.๐๒; ๑๗.๐๖;	หม้อ, ๐๑.๑๑; ๑๓.๐๓
๑๙.๒๓; ๑๙.๐๗; ๑๙.๑๑	หมักหมม, ๐๗.๔๔
เสียบแทง, ๑๙.๐๗	หมางเม็น, ๐๙.๑๑
เสียม, ๐๖.๑๖; ๐๙.๐๕; ๑๐.๑๙;	หมูกินะ, ๑๒.๓๔
๑๐.๒๐; ๑๑.๐๔; ๑๒.๒๒;	หมูซน, ๑๑.๐๑; ๑๒.๓๕
๑๒.๒๓; ๑๙.๐๕; ๑๙.๑๑;	หมุ่มนุซัย, ๐๑.๑๙; ๐๔.๐๕;
๑๙.๑๒; ๑๙.๐๑	๐๔.๒๐; ๐๙.๐๗; ๑๒.๑๐;
เสียมกลาย, ๑๑.๐๔	๑๙.๐๑
เสียมสั้น, ๑๙.๑๒	หย่อนความเพียร, ๐๑.๑๒
เสียมเสียบ, ๐๙.๐๕	หยิ่งเหิน, ๐๑.๒๖
แส, ๐๒.๓๕;	หลงใหล, ๐๕.๑๒
แสหา, ๑๒.๑๙	หลักยึดเหนี่ยว, ๐๒.๐๑
แสงสว่าง, ๐๕.๐๒	หลุด, ๑๗.๑๑
แสงติง, ๐๑.๑๙; ๐๙.๐๔	ห้วงน้ำ, ๐๑.๑๑
แสนยาก, ๐๓.๐๔	หวงแหนทรัพย์, ๑๐.๑๔
ใส่ใจ, ๐๒.๓๕	ห้วงอันตราย, ๐๗.๓๙
	หวนละห้อย, ๑๙.๑๐
หงอม, ๐๑.๒๐	หวัง, ๐๓.๑๐; ๐๓.๑๑; ๐๗.๐๓;
หุดหาย, ๐๗.๒๓	๐๗.๐๔; ๐๗.๒๒; ๐๗.๒๓;
หนักแน่น, ๐๑.๐๖	๐๗.๓๕; ๑๙.๐๙
หน้าที่, ๐๒.๓๕; ๐๖.๑๙; ๐๗.๑๒;	หวังตี, ๑๙.๐๙
๐๗.๔๔; ๐๗.๔๕; ๑๙.๒๙	หวั่น, ๑๐.๐๒; ๑๒.๑๔; ๑๙.๑๔;
หน่าย, ๐๙.๒๙	๑๙.๒๙; ๑๙.๑๑; -หวั่นเกรง,
หนาว, ๐๗.๔๙	๑๒.๑๔; ๑๙.๒๙
หนุ่มแน่น, ๐๕.๑๙	ห้วยน้ำ, ๐๑.๑๑

หวาดหวั่น, ๑๐.๐๒; ๑๙.๑๑	๐๔.๑๐; ๐๔.๑๔; ๐๔.๑๙;
หาได้ยาก, ๐๑.๑๐; ๐๒.๐๓	๐๕.๑๙; ๐๕.๒๔; ๐๖.๐๒;
หาทรัพย์, ๐๖.๐๑; ๐๖.๐๖	๐๖.๐๕; ๐๖.๑๑; ๐๖.๑๒;
ห้ามปราม, ๐๙.๑๖	๐๖.๑๙; ๐๗.๐๙; ๐๗.๑๐;
หาเลี้ยงชีพ, ๐๖.๐๗	๐๗.๒๑; ๐๗.๒๓; ๐๗.๒๔;
เหตุผล, ๐๕.๑๒	๐๗.๒๗; ๐๗.๒๘; ๐๗.๓๓;
เห็น, ๐๑.๐๒; ๐๑.๒๖; ๐๒.๒๙;	๐๗.๓๖; ๐๗.๓๘; ๐๗.๔๖;
๐๓.๐๔; ๐๕.๐๙; ๐๕.๑๒; ๐๕;	๐๗.๔๙; ๐๘.๑๕; ๐๘.๑๙;
๒๕; ๐๗.๐๓; ๐๘.๑๕; ๐๙.๐๒;	๐๙.๒๒; ๐๙.๒๗; ๐๙.๓๖;
๐๙.๑๕; ๐๙.๓๓; ๑๒.๑๙;	๑๐.๐๒; ๑๐.๑๐; ๑๐.๑๑;
๑๒.๒๖; ๑๓.๑๓; ๑๓.๓๕;	๑๐.๑๒; ๑๐.๑๕; ๑๐.๒๑;
๑๓.๓๘; ๑๔.๐๑; ๐๕.๐๓;	๑๐.๒๒; ๑๐.๒๓; ๑๐.๒๔;
๐๕.๐๗; ๑๙.๑๕; ๑๙.๒๓;	๑๐.๒๕; ; ๑๐.๒๗; ๑๐.๒๘;
๑๙.๒๔; ๑๙.๐๓; ๑๙.๑๑; -เห็น	๑๐.๓๐; ๑๐.๓๑; ๑๑.๐๑;
แก้ตัว, ๐๙.๓๓	๑๑.๐๒; ๑๑.๐๕; ๑๒.๐๕;
เห็นได้แน่นอน, ๐๓.๐๔	๑๒.๑๒; ๑๒.๑๕; ๑๒.๒๐;
همین, ๑๙.๐๗	๑๓.๐๕; ๑๓.๐๖; ๑๓.๐๗;
เหยียดหยาม, ๑๒.๑๔	๑๓.๐๙; ๑๓.๑๒; ๑๓.๒๔;
เหล้าชน, ๐๒.๒๔; ๑๒.๐๕	๑๓.๒๘; ๑๓.๓๐; ๑๖.๐๔;
เหล่งน้ำ, ๑๐.๒๕	๑๖.๐๕; ๑๖.๐๘; ๑๗.๐๔;
ใหญ่โต, ๐๑.๑๙; ๑๙.๑๙;	๑๗.๐๙; ๑๙.๑๙; ๑๙.๒๓;
ให้, ๐๑.๐๒; ๐๑.๐๓; ๐๑.๐๔;	๑๙.๑๑; ๑๙.๑๖; -ให้ด้วย
๐๑.๐๙; ๐๑.๒๒; ๐๑.๓๕;	พิจารณา, ๑๐.๒๔; -ให้ปัน,
๐๒.๑๐; ๐๒.๑๓; ๐๒.๑๕;	๑๐.๒๑; -ให้ไป, ๑๐.๑๑
๐๒.๒๑; ๐๒.๓๑; ๐๒.๓๖;	ไหลทวน, ๑๙.๒๗
๐๓.๐๖; ๐๓.๐๗; ๐๓.๑๔;	

อธรรม, ๐๖.๐๙; ๑๒.๑๐	อาจารย์, ๐๔.๑๘
อนาคต, ๐๗.๒๒; ๐๗.๒๔; ๑๙.๐๖	อาชญา, ๑๐.๐๒
อนารยชน, ๑๒.๑๑	อาชานัย, ๐๔.๐๔
อนุชาต, ๐๘.๐๘	อาธรรม, ๑๒.๒๗
อปรหม, ๐๑.๑๓; ๐๑.๒๓; ๐๔.๑๗	อาภรณ์, ๐๑.๒๓; ๑๖.๐๙
อภิชาติ, ๐๘.๐๘	อายุ, ๑๘.๑๐; ๑๘.๒๕; ๑๘.๒๗;
อยู่กิน, ๐๙.๓๐	อารมณ์, ๐๓.๐๔;
อยู่ด้วยกัน, ๐๙.๒๙	อารยชน, ๑๒.๑๑
อยู่ยาก, ๐๔.๐๙	อารยธรรม, ๑๙.๐๓
อยู่ร่วม, ๐๘.๑๔; ๐๙.๐๙; ๐๙.๑๐	อาศัย, ๐๒.๓๓; ๑๐.๒๒; ๑๐.๒๕;
อยู่ห่าง, ๐๙.๑๒	๑๔.๐๓; ๑๖.๐๘
อรรถ, ๐๕.๒๕	อาหาร, ๐๑.๒๒; ๐๖.๑๑; ๐๗.๓๘;
อวชาตบุตร, ๐๘.๐๘	๑๐.๒๒; ๑๙.๐๗;
อวัยว, ๑๓.๓๘	อาหุไนยบุคคล, ๐๘.๐๓
อวิชา, ๐๔.๐๓	อำนาจ, ๐๓.๐๕; ๐๕.๑๕; ๑๒.๐๑;
อัสติบุรุษ, ๐๙.๑๖	๑๒.๐๒; ๑๒.๐๗; ๑๒.๑๕;
อหิงสา, ๐๑.๒๑	๑๒.๓๑; ๑๒.๓๔; ๑๘.๐๙;
อภิล, ๑๐.๒๘	๑๘.๒๑; ๑๘.๒๒
อโณ, ๐๑.๓๔; ๐๓.๐๔; ๐๕.๑๒;	อิม, ๐๕.๑๔; ๐๕.๑๕; ๑๓.๓๔;
๐๗.๓๖; ๑๙.๐๓; ๐๙.๑๐	๑๕.๐๕; -อิมอิม, ๐๕.๑๕;
อโณปัญญา, ๐๔.๐๘; ๐๗.๓๖;	๑๕.๐๕; -อิมใจ, ๑๓.๓๔
๑๙.๐๓; ๑๙.๑๐	อิสรภาพ, ๑๒.๐๑; ๑๒.๐๓
อัครจริ, ๑๖.๑๐	อุบัติ, ๐๖.๑๕
อัสติ, ๐๔.๐๔	อุคต, ๑๔.๐๖; ๑๕.๑๕
อาการ, ๐๑.๑๘	เอื้อเอื้อ, ๑๘.๑๒
อากาศ, ๑๘.๑๓;	โอกาส, ๐๗.๒๗